

Cahier 2005-16

Integratiekaart 2005

De maatschappelijke integratie van migranten
in de tijd gevolgd: trend- en cohortanalyses

R.V. Bijl
A. Zorlu
A.S. van Rijn
R.P.W. Jennissen
M. Blom

Centraal Bureau voor de Statistiek

Wetenschappelijk Onderzoek-
en Documentatiecentrum

Dit rapport is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het onderzoek waarover gerapporteerd wordt, is mede gefinancierd door het Ministerie van Justitie. Het WODC is verantwoordelijk voor de inhoudelijke ontwikkeling van de integratiekaart; het CBS voor de levering van correcte gegevens.

Exemplaren van deze publicatie kunnen schriftelijk worden besteld bij

Bibliotheek WODC, kamer KO 14
Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Fax: (070) 370 45 07
E-mail: a.eind@minjus.nl

Cahiers worden in beperkte mate gratis verspreid zolang de voorraad strekt

Alle nadere informatie over WODC-publicaties is te vinden op Justweb en op www.wodc.nl

Voorwoord

In 2004 is een begin gemaakt met de ontwikkeling van een Integratiekaart. De Integratiekaart is een project van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het doel is een instrument te ontwikkelen met behulp waarvan de integratie van allochtonen van de eerste en de tweede generatie door de tijd heen zo feitelijk mogelijk gevolgd kan worden. Een dergelijk monitoring instrument kan, naast informatie uit andere bronnen, bijdragen aan een beter inzicht in de wijze waarop en de snelheid waarmee de verschillende groepen allochtonen er in slagen een plaats te verwerven in de Nederlandse samenleving.

De Integratiekaart heeft niet de pretentie beleidseffecten te meten, maar het legt wel een belangrijke basis voor degelijk effectiviteitsonderzoek. Immers, ontwikkelingen worden immers door de tijd en bij alle bevolkingsgroepen in kaart gebracht. Om vragen naar maatschappelijke effecten van beleidsinterventies te beantwoorden, is vooral ándersoortig onderzoek nodig, waarin aandacht wordt besteed aan de ‘working mechanisms’ van maatregelen en interventies die gericht zijn op het bevorderen van integratie.

In oktober 2004 is de eerste Integratiekaart gepubliceerd. De beschikbare kwantitatieve en longitudinale, uit registers en steekproeven komende informatie in Nederland over integratie neemt langzaam maar zeker toe. Dat heeft ons in staat gesteld om het afgelopen jaar een aantal verbeteringen en inhoudelijke verbredingen te realiseren die nu hun weerslag vinden in de Integratiekaart 2005. De Integratiekaart 2005 is mede gefinancierd door het Ministerie van Justitie. Het WODC is verantwoordelijk voor de inhoudelijke ontwikkeling van de Integratiekaart; het CBS voor de levering van correcte gegevens. De auteurs danken hun CBS-collega's, in het bijzonder Ko Oudhof, Bart Bakker en Rik van Vliet, voor hun commentaar; de verantwoordelijkheid voor de uiteindelijke inhoud van de hoofdstukken berust echter geheel bij de auteurs.

Inhoud

Samenvatting	1
1 Inleiding	7
1.1 Doel en onderzoeksmethode van de Integratiekaart	8
1.2 Opzet van het rapport	9
2 Uitgangspunten	11
2.1 Definitie van integratie en actoren in het integratieproces	11
2.2 Integratieprocessen	12
2.3 Operationalisering: maatschappelijke domeinen en indicatoren	14
3 Demografische kengetallen	19
3.1 Bevolkingssamenstelling 1996 – 2005	19
3.2 Leeftijdsopbouw	20
3.3 Toekomstige ontwikkelingen	20
4 Onderwijs	23
4.1 Prestaties van eindexamenkandidaten in het voortgezet onderwijs – trends 1999 – 2003	23
4.2 Instroom in het hoger onderwijs	24
4.2.1 Studiekeuze	26
4.3 Diplomaverwerving in het hoger onderwijs	27
4.4 Verklaringen voor het uiteindelijk behaalde opleidingsniveau	29
5 Werk en uitkeringen: trends 1999 — 2003	35
5.1 Werken als werknemer	35
5.2 Werken als zelfstandige	36
5.3 Sociale uitkeringen	37
5.3.1 Werkloosheids- en bijstandsuitkeringen	38
5.3.2 Arbeidsongeschiktheid	39
6 Arbeidsmarkttransities: de immigratiecohorten uit 1999, 2000 en 2001 gevolgd	45
6.1 Arbeidsmarktparticipatie: werk en sociale uitkeringen	46
6.2 Patronen van arbeidsmarktparticipatie	47
6.3 Het effect van economische stagnatie	49
6.4 Determinanten van het verwerven van een arbeidsmarktpositie	49
6.4.1 Mannelijke nieuwkomers	50
6.4.2 Vrouwelijke nieuwkomers	52
6.5 Conjunctuureffecten	54
7 Contacten tussen allochtonen en autochtonen	69
7.1 Huwelijken tussen allochtonen en autochtonen	70
7.2 Huwelijken van allochtonen met partner uit land van herkomst	70
7.3 Aandeel niet-westerse allochtonen in de woonbuurt	70

8	Criminaliteit	75
8.1	Verdacht van criminaliteit: politieregistraties	75
8.1.1	Determinanten van verdacht zijn van criminaliteit	77
8.1.2	Jeugdige verdachten	78
8.1.3	Type delict	78
8.2	Recidive	79
9	Conclusies	87
9.1	Uitgangspunten en aanpak Integratiekaart	87
9.1.1	Indicatoren van integratie	88
9.1.2	Ontbrekende informatie	88
9.2	Resultaten per maatschappelijk terrein	90
9.3	Slotbeschouwing	93
	Summary	97
	Literatuur	103
	Bijlage	107

Samenvatting

Wat is de kern van de Integratiekaart?

In 2004 is een begin gemaakt met de ontwikkeling van een Integratiekaart. De Integratiekaart is een project van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het doel is een instrument te ontwikkelen met behulp waarvan de integratie van allochtonen van de eerste en de tweede generatie door de tijd heen gevolgd kan worden. Een dergelijk monitoring instrument kan, naast informatie uit andere bronnen, bijdragen aan een beter inzicht in de wijze waarop en de snelheid waarmee de verschillende groepen allochtonen er in slagen een plaats te verwerven in de Nederlandse samenleving. In vergelijking met de eerste Integratiekaart uit 2004 presenteren wij in deze Integratiekaart 2005 niet alleen *recentere gegevens*, maar ook een aantal *nieuwe integratie-indicatoren*. Bij dit laatste gaat het om gegevens op het gebied van instroom in het hoger onderwijs en criminaliteit. Nieuw is ook de uitbreiding van de analyses tot drie *cohorten nieuwkomers* die in respectievelijk 1999, 2000 en 2001 in Nederland zijn gekomen.

Door gebruik te maken van het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS met zijn gegevens over alle inwoners van Nederland is het in veel gevallen mogelijk een gedetailleerde uitsplitsing te maken naar verschillende herkomstgroepen. Behalve een beschrijving van de klassieke 'grote vier' (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen) geven we waar mogelijk ook aan hoe kleinere immigrantenpopulaties die in recentere jaren in Nederland zijn gekomen in de samenleving participeren.

Met behulp van longitudinale data geeft de Integratiekaart inzicht in het beloop van de maatschappelijke integratie van grote en kleine herkomstgroepen over een langere periode en op verschillende maatschappelijke gebieden. Dit gebeurt zowel door *trends* in de tijd weer te geven, als door *cohorten* nieuwkomers die zich in een bepaald jaar in Nederland hebben gevestigd door de jaren heen te volgen om te zien hoe het hun is vergaan.

De Integratiekaart richt zich op het *feitelijke gedrag* en de *feitelijke maatschappelijke posities* van mensen, en niet op attitudes, percepties, subjectieve beleving en meningen.

Demografische ontwikkelingen

- De niet-westerse bevolking van Nederland is de afgelopen tien jaar sterk gegroeid. Sinds begin 1996 is het aantal niet-westerse allochtonen toegenomen met ruim een half miljoen personen. De niet-westerse bevolking groeit veel sneller dan de autochtone bevolking. Het aantal daarvan is sinds 1996 toegenomen met slechts 185 duizend personen.
- Het groeitempo van de Nederlandse bevolking neemt al jaren af. Ook het groeitempo van het aantal niet-westerse allochtonen is pas in de afgelopen jaren gedaald, maar minder sterk dan van de autochtonen en westerse

allochtonen. Door het verschil in bevolkingsgroei is het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de bevolking verder toegenomen. Op 1 januari 2005 woonden ongeveer 1,7 miljoen niet-westerse en 1,4 miljoen westerse allochtonen in Nederland. Ongeveer 40 % van de niet-westerse en 59 % van de westerse allochtonen is van de tweede generatie.

- Alle niet-westerse herkomstgroepen zijn gemiddeld jonger dan de autochtonen en zijn bovendien aanzienlijk minder vergrijsd dan de autochtonen. Dit geldt ook voor de groepen die al betrekkelijk lang in Nederland verblijven, in het bijzonder de Surinamers, de Turken en de Marokkanen. Deze groepen zullen in de komende decennia gaan vergrijzen.

Onderwijs

- In het voortgezet onderwijs zijn de slagingspercentages van autochtone eindexamenkandidaten in alle schooltypen hoger dan de percentages geslaagde niet-westerse allochtonen. Het verschil bij het VWO en het HAVO bedraagt ongeveer 12%, het verschil bij het MAVO en het VBO fluctueert rond de 8%. Deze verschillen zijn tussen 1999 en 2003 nauwelijks veranderd. De achterstand in prestaties van allochtone eindexamenkandidaten ten opzichte van hun autochtone klasgenoten wordt tot nu toe niet ingelopen.
- Hoewel wordt aangenomen dat de prestaties van leerlingen op oudere leeftijd minder dan op jongere leeftijd worden bepaald door het sociaal-economische milieu van hun ouders, zijn er in de eindexamenklassen van het voortgezet onderwijs en in het hoger onderwijs nog steeds aanzienlijke prestatieverschillen tussen autochtone en niet-westerse allochtone leerlingen.
- Indien niet-westerse allochtone jongeren in het bezit zijn van een HAVO of VWO diploma stromen zij verhoudingsgewijs vaker dan autochtone jongeren rechtstreeks door naar het hoger onderwijs.
- Niet-westerse allochtonen kiezen meer dan gemiddeld een studie binnen de sectoren economie en recht. Dit lijkt vooral ten koste te gaan van de sector techniek.
- Nogal wat succesvolle allochtonen die naar hoger onderwijs doorstromen, 'sneuvelen' daar alsnog. Van alle autochtone instromers in het hoger onderwijs in 1995 bleek 67% in 2003 een eindexamen te hebben behaald. Voor Marokkanen, Turken en Surinamers en Antillianen waren deze percentages 42%, 35% en 36%. Ook voor de groep overige niet-westerse allochtonen lag het slagingspercentage beduidend lager dan voor autochtonen. In deze situatie lijkt in de loop van de tijd langzaam verbetering te komen.

Werk en uitkeringen: trends 1999 – 2003

- De arbeidsdeelname van diverse herkomstgroeperingen is tussen 1999 en 2003 weinig veranderd. De grote verschillen in percentages werkenden tussen de diverse herkomstgroepen in 1999 zijn ook in 2003 nog steeds zichtbaar.
- De arbeidsparticipatie onder Turken en Marokkanen is lager dan die van autochtonen. Surinamers en Antillianen daarentegen nemen nauwelijks minder deel aan de arbeidsmarkt dan autochtonen.

- Een relatief groot aandeel werknemers (meer dan 50%) zien we bij de meeste groepen bij de tweede generatie. De tweede generatie kent bij nagenoeg alle herkomstgroepen een grotere arbeidsmarktdeelname dan de eerste generatie. Vooral bij migranten uit Marokko, Turkije, Irak, Iran, Egypte en China is de participatie van de tweede generatie flink hoger dan die van de eerste generatie. Voor wat betreft de deelname aan de arbeid lijkt het erop dat de maatschappelijke participatie met de generaties toeneemt.
- Hoewel de percentages laag zijn, neemt bij de meeste herkomstgroepen – zowel bij de eerste als bij de tweede generaties – het aandeel zelfstandigen tussen 1999 en 2003 toe. Van de vier grote migrantengroepen is vooral de toename van het aandeel zelfstandigen bij de Turken opvallend. De toename bij de Marokkanen is relatief even groot en dus niet minder opvallend; het uiteindelijke niveau ligt echter lager dan bij de Turkse groep. Het aantal zelfstandigen is bij de eerste generaties veruit het hoogst. De meeste zelfstandigen zijn te vinden bij eerste generaties uit Egypte (19,9%), Hongkong (17,9%), China (16,6%), India (10,7%), Pakistan (9,5%), Vietnam (7,1%) en Turkije (5,5%). Ter vergelijking: 7,7% van de autochtone bevolking was in 2003 zelfstandig ondernemer.
- Tussen 1999 en 2003 is het percentage personen met een werkloosheidsuitkering gestegen. Bij de autochtone Nederlanders was de stijging van 1,6% naar 1,9%. Bij de niet-westerse allochtonen was de stijging veel sterker, namelijk van 1,9% in 1999 naar 2,7% in 2003.
- De hoogste arbeidsongeschiktheidspercentages zijn te vinden bij de Turken, Marokkanen en Surinamers. Bovendien zijn in de periode 1999 – 2003 de arbeidsongeschiktheidspercentages van deze groepen – en in het bijzonder bij de eerste generatie – harder gestegen dan van de autochtone bevolking. Van de autochtone beroepsbevolking steeg het aandeel arbeidsongeschikten van 8,0% in 1999 naar 8,4% in 2003; bij de eerste generatie Turken was de stijging van 14,5% naar 16,2%, bij de eerste generatie Marokkanen van 9,8% naar 11,1%, en bij de eerste generatie Surinamers was de stijging van 8,8% in 1999 naar 10,1% in 2003.
- De tweede generaties niet-westerse groepen hebben veel lagere percentages arbeidsongeschikten – deels te verklaren uit de gemiddeld lagere leeftijd – , maar ook daar is er een stijging over de afgelopen vijf jaar. En ook bij de tweede generatie is de stijging onder de niet-westerse groepen sterker is dan bij de autochtone bevolking.

Arbeidsmarktpositie: drie cohorten nieuwkomers gevolgd

- Door immigratiecohorten uit 1999, 2000 en 2001 (bestaande uit respectievelijk ruim 72.000, 79.000 en 87.000 personen van 15-60 jaar) te volgen tot het jaar 2004 konden we de arbeidsmarktpositie van nieuwe immigranten nauwkeuriger analyseren.
- Ruim 40% van de Turkse en Marokkaanse mannen heeft al in het jaar van binnenkomst in Nederland (dus binnen een jaar) een baan. In het tweede jaar stijgt dit percentage boven 60%, en daarna vindt een minder uitgesproken stijging plaats. Het aandeel werkenden onder Turkse en Marokkaanse mannen bereikt in het derde jaar na hun aankomst 70% en stijgt daarna – vooralsnog – niet meer.

- Tegelijkertijd stijgt het aandeel van uitkeringsontvangers onder beide groepen geleidelijk. In het cohort 1999 had het eerste jaar 8% van Marokkaanse en 11% van Turkse mannen een uitkering. Deze percentages stijgen na vier jaar tot 16% en 15%. De latere cohorten (2000 en 2001) starten in hun eerste jaar in Nederland steeds met een relatief lager aandeel uitkeringsontvangers.
- Vrouwelijke immigranten zijn over het algemeen minder vaak werkzaam en zijn vaker uitkeringsontvanger dan hun mannelijke herkomstgenoten. Dit verschilt niet tussen de jaarcohorten.
- De arbeidsmarktparticipatie van immigranten uit *asiellanden* (voornamelijk uit Iran, Irak, Somalië, Soedan en Afghanistan) is in het instroomjaar erg laag (ongeveer tot 10% voor mannen en 2% voor vrouwen), stijgt in de jaren daarna wel, maar blijft laag in vergelijking met andere immigranten. Het percentage uitkeringsontvangers onder deze categorie immigranten is in het instroomjaar relatief laag, – vergelijkbaar met dat van gezinsvormers – maar stijgt hard in daarop volgende jaren tot 23-40% bij de mannen en 38-70% bij de vrouwen. (Veruit) de hoogste percentages zien we bij de Afghanen.
- Na correctie voor afkomst, migratiemotief en andere achtergrondkenmerken zoals leeftijd en verblijfsduur blijkt dat de ongunstige economische conjunctuur sinds 2002 een negatief effect heeft gehad op de nieuwkomers. Bij de mannen is het aandeel werkenden in de immigratiecohorten 2000 en 2001 na drie jaar lager dan dat bij het immigratiecohort 1999.
- Uit de vergelijking van de drie hier onderzochte jaarcohorten blijkt dat de arbeidsmarktcarrières van groepen migranten (per migratiemotief) door de jaren heen geen opzienbarende verschillen vertonen. In alle drie onderzochte cohorten zien we bij de gezinsmigranten een sterke toename van het percentage werkenden in het tweede verblijfsjaar; daarna stabiliseert het aandeel werkenden zich.

Sociale contacten: gemengde en migratiehuwelijken

- Van de vier grote herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen) trouwen vooral de Turken en Marokkanen nauwelijks met een Nederlandse partner. Dit geldt zowel voor de eerste als de tweede generatie. Tussen 1999 en 2001 is er bij de tweede generatie Marokkaanse mannen een afname van het aandeel gemengde huwelijken van 16% naar 11%. Bij de tweede generatie Marokkaanse vrouwen is er in die periode juist bijna een verdubbeling (van 4,4% naar 8,0%) van het percentage dat trouwt met een Nederlandse partner. Maar vergeleken met andere groepen is dat nog steeds laag.
- Bijna tweederde van de huwelijken van Turken en Marokkanen is een migratiehuwelijk. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Bij de tweede generaties is dit wel wat lager, maar ook bij hen liggen de percentages tussen de 50 en 60%. Er zijn weinig verschillen tussen 1999 en 2001, alleen bij de Marokkaanse vrouwen is er een afname van het aandeel migrantenhuwelijken, tot net onder de 50% in 2001.
- Ook bij de kleinere herkomstgroepen – en dan vooral bij de mannen – zijn soms hoge percentages huwelijkspartners uit het land van herkomst.

Criminaliteit

- De politieregistratie is verbeterd en completer geworden. Daarnaast is er een grotere opsporingsinspanning door de politie geleverd. Dit alles heeft er toe geleid dat, los van daadwerkelijke veranderingen in criminaliteit, de percentages verdachten voor nagenoeg alle herkomstgroepen – autochtonen en allochtonen – in 2003 zijn gestegen in vergelijking met het jaar daarvoor.
- Het globale beeld is als volgt. De verdachtenpercentages van zowel mannen als vrouwen van allochtone herkomst zijn twee tot drie maal zo hoog als van autochtonen. Van allochtone mannen was in 2003 het percentage verdachten 4,6% tegen 1,8% van de autochtone mannen; van de allochtone vrouwen was 0,9% geregistreerd, van de autochtone vrouwen 0,3%.
- De vijf herkomstgroepen met de hoogste percentages verdachten zijn Antillianen (8,0%), Somaliërs (4,7%), Surinamers (4,4%), Marokkanen (3,9%) en Kaapverdianen (3,5%).
- Veruit de meeste delicten worden gepleegd door jongeren en jong-volwassen mannen. Dit geldt voor zowel autochtonen als allochtonen. Zowel bij de 12-17 jarigen als bij de 18-24 jarigen springen Marokkanen en Antillianen er ongunstig uit. Is het bij Antillianen vooral de eerste generatie met rond de 15% verdachten die veel verdachten kent – bij beide hier onderscheiden leeftijdscategorieën – , bij Marokkanen zijn beide generaties zwaar vertegenwoordigd in de verdachtenregistratie, maar uitschieters bij deze herkomstgroep zijn vooral de jongvolwassenen. Bijna één op de vijf was in 2003 geregistreerd als verdachte bij de politie.
Zorgelijk zijn ook de weliswaar wat lagere, maar ten opzichte van de autochtone jongens nog altijd hoge percentages bij Surinamers, Kaapverdianen en Somaliërs.
- Hoewel de meisjes over de hele linie (veel) lagere percentages verdachten laten zien dan de jongens, zijn er toch enkele niet-westerse herkomstgroepen met verhoudingsgewijs veel meisjes die bij de politie zijn geregistreerd, en waar we tussen 2002 en 2003 geen afname zien. Opvallend is het hoge percentage bij de eerste generatie Antilliaanse meisje (4,9% verdachten van 18- 24 jaar in 2003), gevolgd door de tweede generatie Marokkaanse (3,0%), Surinaamse (2,5%) en Ghanese (2,5%) meisjes. Ter vergelijking: het *overall* percentage allochtone meisjes van 18-24 jaar dat in het HKS is geregistreerd bedraagt 1,4%.
- Vermogensdelicten komen het meest voor. Dit geldt voor nagenoeg alle herkomstgroepen. Eén op de drie delicten is een vermogensdelict. Van alle door autochtonen gepleegde delicten ging het in 30% van de gevallen om een vermogensdelict; bij de allochtonen was dat 38%. Bij de geweldsdelicten is er een lichtere oververtegenwoordiging van allochtone groepen (23% tegenover 20% bij de autochtonen).
- Al na één jaar was bijna een derde van de Antillianen/Arubanen en Marokkanen van wie in 1997 een zaak was afgedaan opnieuw in contact met justitie geweest. Na 3 jaar had een derde (32,9%) van alle personen van wie een delict was geregistreerd een nieuw delict gepleegd.
- Van bijna de helft (47%) van alle daders in 1997 was in de daaropvolgende acht jaar een nieuwe zaak bij het Openbaar Ministerie ingeschreven. Er zijn enkele opvallende uitschieters. De hoogste percentages recidivisten treffen we bij de eerste generatie migranten onder Antilliaanse (72%), Kaapverdise (66%), Marokkaanse (63%) en Surinaamse (60%) daders. Aziaten recidiveren weinig.

Conclusie

De auteurs concluderen dat het beeld dat de gegevens uit dit rapport over de voortgang op de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving te zien geven, weliswaar op een aantal plekken genuanceerd is maar in overwegende mate aanleiding geven tot blijvende zorg.

1 Inleiding

Volgens de 'brief Integratiebeleid Nieuwe Stijl' die de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie op 16 september 2003 aan de Tweede Kamer heeft gestuurd is het doel van het integratiebeleid 'gedeeld burgerschap'. Dit houdt in dat men deelneemt aan alle facetten van de samenleving en daaraan een actieve bijdrage levert, Nederlands spreekt en zich houdt aan basale Nederlandse normen. De brief geeft enkele voorbeelden van deze normen. Voorts wordt opgemerkt dat de verplichting zich te houden aan de grondwet centraal staat. 'Meedoen vanuit verscheidenheid, daar gaat het om' (TK 2003-2004, 29 203, nr. 1, p. 9).

Op basis van deze omschrijving kan – volgens de minister – een groep als 'geïntegreerd' worden beschouwd bij:

- beheersing van de Nederlandse taal;
- evenredige deelname aan structurele maatschappelijke terreinen;
- onderhouden van interetnische contacten;
- onderschrijven van basale Nederlandse normen

Integratie kan volgens het kabinet bereikt worden via de weg van 'toerusting' van de migranten zodat zij de kennis en vaardigheden ontwikkelen om zich in de samenleving een positie te verwerven; via de weg van de 'toenadering' tussen migranten en autochtone bevolking, zodat via het onderhouden van sociale contacten migranten en autochtonen elkaar leren kennen en waarderen; en via de weg van 'toegankelijkheid', waarmee bedoeld wordt dat maatschappelijke sectoren zich open moeten stellen voor de migranten.

Het Nederlandse integratiebeleid richt zich zowel op de verschillende categorieën 'nieuwkomers' (vluchtelingen, arbeidsmigranten, gezinsherenigers, gezinsvormers) alsook op migranten die al vele jaren in Nederland verblijven ('oudkomers') en op de tweede generatie van migranten. De verschillen tussen deze groepen in migratiegeschiedenis, motieven om te migreren, en vele andere achtergrondkenmerken (sociaal-economische en politieke omstandigheden in het land van herkomst, opleiding, enz.), impliceren dat verwacht mag worden dat de mate en de snelheid van integratie en de wegen waarlangs dat proces verloopt sterk uiteen kunnen lopen.

In 2005 heeft de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie de behoefte geuit om de verschillende informatiestromen met betrekking tot de integratie van allochtone groepen te bundelen. Daartoe is het SCP, het WODC en het CBS verzocht om gezamenlijk een Jaarrapport Integratie te vervaardigen. Het Jaarrapport vervangt de Rapportage Minderheden (SCP), Allochtonen in Nederland (CBS) en de Integratiemonitor (ISEO) die sinds halverwege de jaren negentig periodiek zijn verschenen. Het Jaarrapport heeft als doel om voor tien onderwerpen op hoofdlijnen de integratie van allochtone groepen te beschrijven en te analyseren. Voor veel onderwerpen maakt het Jaarrapport gebruik van gegevens die afkomstig zijn uit steekproefonderzoeken, die weliswaar niet de totale bevolking bestrijken, maar wel meer 'de diepte in kunnen gaan' dan registratiegegevens. Het in de bedoeling dat het Jaarrapport Integratie jaarlijks verschijnt.

Het WODC is in 2004 gestart met het uitbrengen van een Integratiekaart. De kern van de Integratiekaart is om in het bijzonder de voortgang van groepen migranten op verschillende maatschappelijke terreinen te meten. Door ontwikkelingen in de tijd te analyseren op het gebied van integratie van allochtonen kan beter zicht ontstaan op het proces van integratie. Enerzijds gebeurt dat door trends in de tijd te beschrijven, met aandacht voor zowel oud- als nieuwkomers. Anderzijds door cohorten nieuwkomers vanaf hun binnenkomst in Nederland gedurende langere tijd te volgen zodat we zicht krijgen op de mate en de snelheid van integratie en de wegen waarlangs dat proces verloopt. De Integratiekaart en het Jaarrapport Integratie zijn daarmee complementair.

1.1 Doel en onderzoeksmethode van de Integratiekaart

Eind 2004 verscheen het WODC-CBS-rapport 'De ontwikkeling van een Integratiekaart' (Van Rijn et al, 2004). Dat rapport bevat een verkenning van de mogelijkheden om integratieprocessen van migranten – oud- en nieuwkomers – in de tijd te volgen. Voor de Integratiekaart maken wij gebruik van het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS. In het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) is een groot aantal registers (onder andere van de Belastingdienst, uitkeringsinstanties, IB-groep) op individueel niveau gekoppeld aan de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA). De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) heeft toestemming gegeven om ook haar Centrale Registratie Vreemdelingen (CRV) aan het SSB te koppelen, zodat we de betekenis van migratiemotieven voor het integratieproces konden onderzoeken. Het SSB biedt, dankzij deze koppelingen, individuele gegevens van alle inwoners van Nederland over o.a. demografische kenmerken, werk, uitkeringen, inkomen, onderwijs en migratiemotief en biedt zo de mogelijkheid kennis te verwerven over hun onderlinge samenhang. Omdat diverse jaargangen ook onderling gekoppeld zijn, ontstaan mogelijkheden voor het longitudinaal volgen van mensen in de verschillende registers. Naast deze registraties worden persoonsenquêtes aan het SSB gekoppeld, zodat ontbrekende gegevens op steekproefbasis worden toegevoegd.

De Integratiekaart heeft op meerdere punten een nieuwe aanpak bij het monitoren van de integratie in Nederland.

- Door gebruik te maken van het SSB met zijn gegevens over alle inwoners van Nederland is het steeds vaker mogelijk een gedetailleerde uitsplitsing te maken naar verschillende herkomstlanden. Behalve een beschrijving voor de klassieke 'grote vier' (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse herkomstgroepen) geven we aan hoe kleinere immigrantenpopulaties die in recentere jaren in Nederland zijn gekomen in Nederland participeren.¹
- Daarnaast kan door de beschikbaarheid van de longitudinale data inzicht gegeven worden in het beloop van integratie van meerdere groepen over een langere periode en op verschillende maatschappelijke gebieden. Dit gebeurt zowel door *trends* in de tijd weer te geven, als door *cohorten* nieuwkomers die zich in een bepaald jaar in Nederland hebben gevestigd door de jaren heen te volgen om te zien hoe het hen is vergaan.

---

¹ Zie Van Rijn et al. (2004) voor beschrijving van het SSB.

- de Integratiekaart richt zich op het *feitelijke gedrag* en de *feitelijke maatschappelijke posities* van mensen, en niet op attitudes, percepties, subjectieve beleving en meningen. Om een voorbeeld te geven: in deze Integratiekaart presenteren wij longitudinale gegevens over examenresultaten van scholieren en gegevens over het al dan niet hebben van werk van verschillende groepen allochtonen. Maar wij gaan niet in op bijvoorbeeld ervaren discriminatie op de werkvloer of op school.

De Integratiekaart is een instrument dat de komende jaren verder zal worden uitgebouwd. In vergelijking met de eerste Integratiekaart in 2004 presenteren wij in de Integratiekaart 2005 niet alleen *recentere gegevens*, maar ook een aantal *nieuwe integratie-indicatoren*. Bij dit laatste gaat het om gegevens op het gebied van instroom in het hoger onderwijs en criminaliteit. Nieuw is ook de uitbreiding van de cohortanalyses tot drie verschillende cohorten nieuwkomers die in respectievelijk 1999, 2000 en 2001 in Nederland zijn gekomen.

Het volgen hoe individuen en groepen zich ontplooiën op uiteenlopende maatschappelijke gebieden levert materiaal op dat nodig is om antwoord te geven op de vraag in hoeverre de over de jaren heen vast te stellen ontwikkelingen op integratiegebied verband houden met ontwikkelingen binnen het (overheids)beleid. De Integratiekaart heeft niet de pretentie beleidseffecten te meten, maar het legt wel een belangrijke basis voor degelijk effectiviteitsonderzoek. Daar is andersoortig onderzoek voor nodig, waarin aandacht wordt besteed aan de ‘working mechanisms’ van maatregelen en interventies die gericht zijn op het bevorderen van integratie.

1.2 Opzet van het rapport

In het volgende hoofdstuk zullen allereerst de uitgangspunten van ons onderzoek worden geschetst. Ook gaan we in op de indicatoren waarmee we het proces van integratie onderzoeken. In hoofdstuk 3 presenteren wij sociaal-demografische gegevens over omvang van de diverse herkomstgroepen in Nederland en de ontwikkelingen daarin in de tijd. In hoofdstuk 4 komen de gegevens met betrekking tot kennis en vaardigheden en schoolprestaties aan de orde. Vervolgens behandelt hoofdstuk 5 trends in de arbeidsmarktpositie van allochtonen: werk en uitkeringsafhankelijkheid, waarna in hoofdstuk 6 de immigratiecohorten uit 1999, 2000 en 2001 met elkaar worden vergeleken op het punt van de mate van arbeidsmarktparticipatie en de snelheid van toetreding op de arbeidsmarkt. Hoofdstuk 7 gaat in op het onderwerp sociale contacten tussen allochtonen en autochtonen, onder meer geoperationaliseerd in termen van migratiehuwelijken en huwelijken tussen autochtonen en allochtonen. Hoofdstuk 8 richt zich op een indicator van wat genoemd kan worden ‘negatieve’ integratie: criminaliteit. Het rapport sluit af met een samenvatting en de belangrijkste conclusies.

2 Uitgangspunten

2.1 Definitie van integratie en actoren in het integratieproces

Bij integratie draait het in de kern om het proces van het verwerven van burgerschap en het participeren in de samenleving waar de migrant zich vestigt. Met deze globale omschrijving benadrukken we het procesmatige karakter van integratie en geven we aan dat er niet een objectieve minimale of gewenste eindsituatie bestaat.

Het verwerven van burgerschap en het participeren in de samenleving bestrijkt ten minste een drietal *dimensies* of domeinen: legaal/politiek, sociaal-economisch, en sociaal-cultureel (Penninx et al, 2004; Ager & Strang, 2004; Esser, 2003; Europese Commissie, 2003; Entzinger & Biezeveld, 2003; Hagendoorn et al., 2003; Bauböck et al., 1996). De centrale vraag bij de legaal/politieke dimensie van participatie en burgerschap is in welke mate allochtonen worden beschouwd en feitelijk participeren als volwaardige leden van de politiek gemeenschap. In welke mate hebben zij formele politieke rechten en plichten en kunnen zij posities verwerven zoals de autochtone bevolking? De sociaal-economische dimensie verwijst naar de sociale en economische rechten, plichten en prestaties. In welke mate hebben allochtonen (gelijke) rechten en mogelijkheden om werk te accepteren en gebruik te maken van institutionele voorzieningen om het te vinden? Hebben zij toegang tot arbeidsgerelateerde voorzieningen, zoals werkloosheidsuitkeringen en verzekeringen, en door de overheid geregelde andere sociale zekerheidsvoorzieningen? De derde dimensie verwijst naar het domein van sociaal-culturele en religieuze rechten en mogelijkheden van migranten. In welke mate hebben zij (gelijke) rechten en mogelijkheden om zich te organiseren en te manifesteren als culturele, etnische of religieuze groepen? Worden zij erkend, geaccepteerd en behandeld zoals vergelijkbare groepen en hebben zij recht op vergelijkbare voorzieningen? In hoeverre maken allochtone groepen deel uit van de ontvangende samenleving of blijven zij zich daarvan onderscheiden? Is er sprake van enigerlei vorm van toenadering tussen migranten en de autochtone bevolking? De legaal/politieke dimensie is van speciaal belang, omdat de andere twee dimensies er in belangrijke mate door bepaald worden. Op de eerste plaats zullen, gezien vanuit het perspectief van de individuele immigranten hun legale positie en toegekende rechten belangrijke positieve of negatieve consequenties kunnen hebben voor hun gedrag en hun inspanningen om te integreren. Bijvoorbeeld, een lange periode van onzekerheid over de vraag of een migrant legaal mag blijven, kan een negatief effect hebben op diens bereidheid om zich inspanningen te getroosten om te integreren. Ten tweede, uitsluiting van legaal verblijvende migranten van toegang tot lokale of nationale politieke systemen en besluitvorming is niet bevorderlijk voor participatie en integratie en kan leiden tot het gevoel als niet volwaardige burger, als 'outsider' te worden gezien. Ook dat is niet uitnodigend voor migranten om actief te worden in het sociaal-economische en culturele domein. Meestal zullen dergelijk beleid en attitudes negatieve effecten hebben op integratieprocessen van migranten.

Een tweede aspect is welke *actoren* betrokken zijn bij integratieprocessen. In feite gaat het om twee partijen: de migranten en de ontvangende samenleving. De

interactie tussen deze twee bepaalt de richting en de uitkomsten van het integratieproces. Uiteraard zijn dit geen gelijkwaardige partners in termen van (politieke) macht en middelen. De ontvangende samenleving, haar institutionele structuur en haar reacties op nieuwkomers zijn veel meer bepalend voor de uitkomst van het integratieproces. Integratiebeleid komt tot stand via het politieke besluitvormingssysteem en bevat veelal de verwachtingen en de eisen van de samenleving.

Processen van integratie spelen zich dus niet alleen af op het niveau van de *individuele immigrant*, waarbij diens integratie wordt gemeten in termen van huisvesting, werk en opleiding, en zijn sociale en culturele aanpassing aan en participatie in de nieuwe samenleving. Integratie vindt ook plaats op het *collectieve niveau* van de immigrantengroep(en). Organisaties van migranten zijn de uitdrukking van gemobiliseerde middelen en ambities, en zij kunnen een geaccepteerd deel van de samenleving worden, of zij kunnen zichzelf isoleren en zelfs uitgesloten worden door de samenleving.

Een derde niveau waarop integratieprocessen plaatsvinden is dat van de *instituties*, zowel op lokaal als landelijk niveau. Algemene instituties zoals het onderwijssysteem, de arbeidsmarkt of het politieke systeem worden geacht alle burgers op gelijkwaardige wijze te dienen. Wetten, voorschriften, maar ook ongeschreven regels en praktijken maken deel uit van deze instituties. Deze instituties kunnen echter de toegang of gelijkwaardige uitkomsten voor immigranten – formeel of informeel – bemoeilijken. Bijvoorbeeld doordat er van – informele – ‘beperkingen tot de toegang’ tot instituties sprake is of door vormen van discriminatie. Op het institutionele niveau kunnen zich dus ook processen van sociale uitsluiting voordoen met negatieve consequenties voor integratie.

2.2 Integratieprocessen

De processen en mechanismen die ten grondslag liggen aan het verwerven van burgerschap en het participeren in de samenleving zijn op elk van de drie niveaus weliswaar verschillend, maar de uitkomsten op ieder niveau zijn van invloed op de andere niveaus (Penninx, 2004). Institutionele regelingen (wetgeving, subsidiemogelijkheden, enz.) bepalen bijvoorbeeld mede de kansen en de speelruimte of de ontwikkeling en oriëntatie van organisaties van immigranten. En migrantenorganisaties kunnen er met hun activiteiten, bijvoorbeeld op het gebied van belangenbehartiging, toe bijdragen dat individuele migranten gesteund worden in hun participatie in de samenleving.

Veel literatuur over integratie richt zich op immigranten van de eerste generatie; op personen dus die daadwerkelijk zijn binnengekomen in het ontvangende land. Zo is bijvoorbeeld het recente rapport van het Britse Home Office over indicatoren van integratie (Ager & Strang, 2004) volledig gefocust op de integratie van vluchtelingen. In Nederland is de situatie echter wezenlijk anders. Vluchtelingen (asielzoekers) vormen hier ten opzichte van andere categorieën immigranten een relatief kleine groep. Gezinsherenigers, gezinsvormers en arbeidsmigranten zijn veruit in de meerderheid en vormen belangrijke doelgroepen van het overheidsbeleid. En daar komt bij dat de migranten van de tweede generatie (geboren in Nederland uit tenminste één ouder van allochtone afkomst) eveneens een speerpunt van het integratiebeleid zijn. In de strikte zin van het woord zijn dat

geen migranten, maar ook bij hen speelt de vraag of en op welke wijze zij erin slagen volwaardig te participeren als burger in de samenleving. Bij tweede generatie migranten is sprake van 'intergenerationele integratie' waarmee wordt aangeduid dat de mogelijkheden van tweede generatie kinderen om te participeren in de samenleving en de keuzes die zij daartoe maken (soms sterk) bepaald worden door wijze waarop het integratieproces van hun ouders zich heeft voltrokken. De klassieke opvattingen over assimilatie en aanpassingsmechanismen bij veel migrantengroepen lijken in deze situaties niet meer te voldoen (Esser, 2003). Om zicht te krijgen op de vraag welke processen er spelen bij de integratie van migranten, is het van belang dit onderscheid tussen de diverse doelgroepen van het integratiebeleid te accentueren. De migratiemotieven, de persoonlijke achtergronden, de startpositie en -kwalificaties, de verwachtingen en de ambities van een hoogopgeleide arbeidsmigrant die naar Nederland komt om werk te verrichten verschillen sterk van die van een getraumatiseerde vluchteling uit een oorlogsgebied, of die van een laaggeschoolde echtgenote die in het kader van gezinshereniging naar Nederland komt om zich bij haar al jaren in Nederland verblijvende partner te voegen. En een tweede generatie Marokkaanse jongere die 'gevangen' zit in een loyaliteitsconflict tussen de cultuur van zijn ouders en de Nederlandse cultuur kan weer voor heel andersoortige mogelijkheden en keuzes in zijn leven komen te staan. De uitkomsten van integratieprocessen zullen dus divers zijn.

Ondanks deze verschillen zijn er enkele basisprincipes te onderscheiden die licht kunnen werpen op processen en mechanismen bij de integratie van migranten. Naast competenties ('human capital') waarover mensen beschikken (denk aan taalvaardigheid, opleidingsniveau, psychologische kenmerken, sociale vaardigheden) en die aangeboord kunnen worden, zijn andere belangrijke begrippen sociale netwerken en sociaal kapitaal (Li, 2004; Portes, 1998; Woolcock, 1998).

Als aanzet voor een verdere theoretische onderbouwing van onderzoek naar integratieprocessen waarin de wisselwerking tussen individu en omgeving en die tussen de individuele migranten (eerste zowel als tweede generatie) en de migrantenorganisaties en de maatschappelijke instituties (zoals arbeidsmarkt, politieke systeem) voldoende onderkend wordt, is de factor *sociaal kapitaal* interessant. Het begrip verwijst naar de maatschappelijke relaties en sociale netwerken die van invloed zijn op persoonlijke interacties en gedrag (Flap & Völker, 2004; Durlauf & Fafchamps, 2003). Op vele maatschappelijke terreinen (o.a. stemgedrag, gezondheid, sociale integratie (Lock Kunz & Li, 2004; Ager & Strang, 2004; Woolcock, 1998)) is de notie van sociaal kapitaal inmiddels toegepast om een beter begrip te krijgen van en om verklaringen te bieden voor individuele en groepsverschillen. Sociaal kapitaal is veelbelovend als theoretisch concept omdat het als het ware het beeld van de 'ondergesocialiseerde' actor die vrij in een competitieve markt opereert verzoent met het idee van een 'overgesocialiseerd' wezen die veroordeeld is tot handelen dat voorbestemd is door krachten van buitenaf. Sociale verbanden en relaties en de daar aanwezige gedeelde kennis, normen, regels en verwachtingen vormen de kern van deze benadering. De notie van sociaal kapitaal houdt in dat mensen door middel van de sociale netwerken waar zij deel van uitmaken in staat zijn voordelen voor zichzelf te creëren, op de korte of lange termijn (Portes, 1998). Door gebruik te maken van sociale netwerken en actief daar in te investeren kunnen zij doelen in het leven bereiken die anders

niet bereikt hadden kunnen worden. Door licht te werpen op de sociale bindingen (*'bonds'*) binnen bijvoorbeeld de eigen etnische groep, de sociale bruggen (*'bridges'*) met leden van andere groepen, en de sociale verbanden (*'links'*) met instituties zoals overheidsinstanties (Ager & Strang, 2004) kan verhelderd worden op welke wijze welke mensen al dan niet er in slagen succes te boeken op de verschillende levensterreinen. Wie verwerft betaald werk – en op welke wijze heeft het sociale netwerk daarbij geholpen – , wie voltooit een opleiding – en in hoeverre heeft daar het directe sociale netwerk materieel of mentaal ondersteunend een rol gespeeld, wie slaagt daar niet in – en heeft de directe omgeving bijvoorbeeld de inspanningen van het individu gedwarsboemd – , en bij wie zijn de kinderen 'geslaagd' in het leven? En wat betekent het voor het integratieproces van een immigrant als hij niet alleen sociale netwerken in Nederland opbouwt, maar zich tegelijkertijd blijft richten op zijn land van herkomst doordat hij ook daar een netwerk blijft onderhouden en daar (economische) activiteiten verricht en zich cultureel ook daarop blijft oriënteren ('transnationalisme') (Portes et al, 1999). De keuzes die mensen uiteindelijk maken en de mate waarin zij van de eigen en van minder nabije sociale netwerken gebruik maken, kunnen via de sociaal kapitaal benadering verhelderd worden.

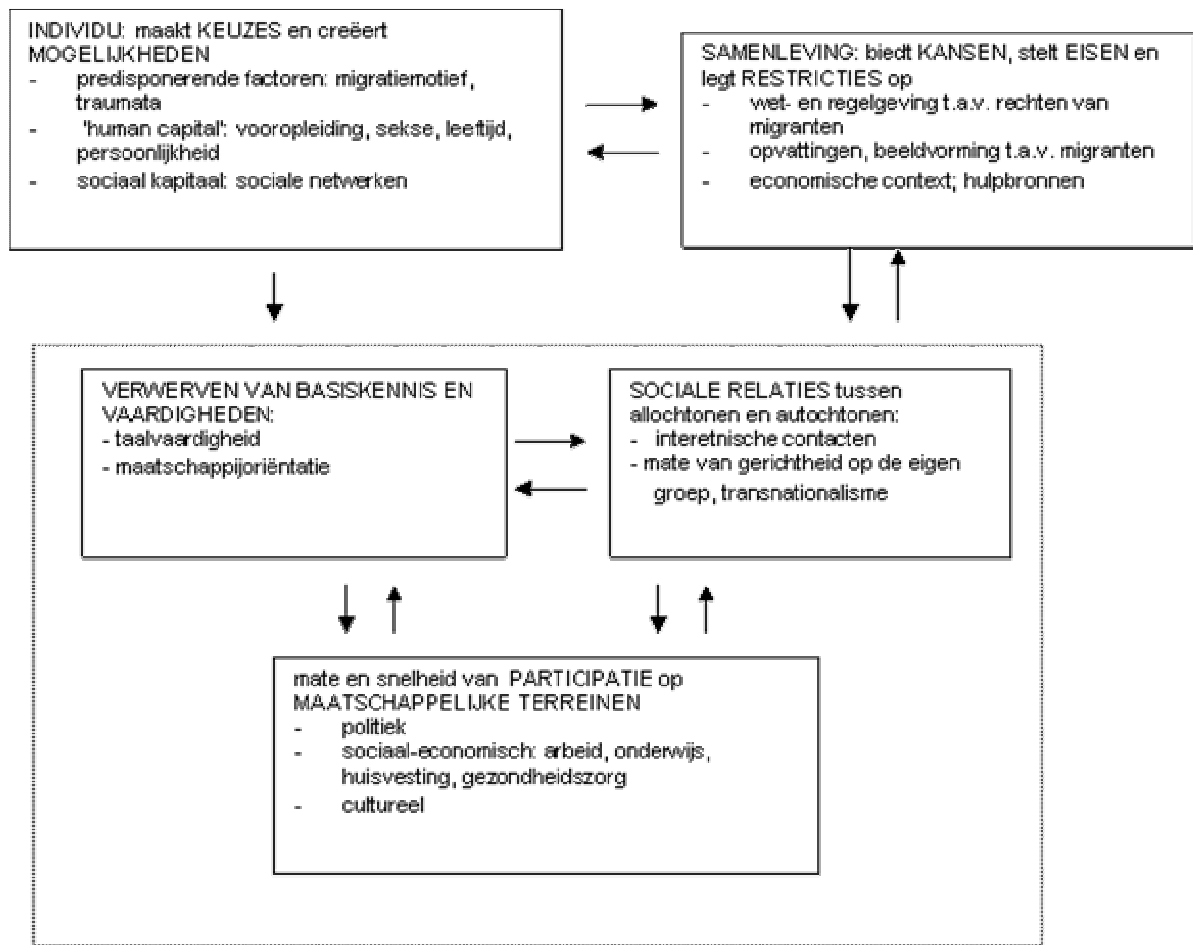
Belangrijk is ook dat duidelijk gemaakt kan worden waarom de integratie van bepaalde groepen – of van bepaalde leden binnen migrantengroepen – niet zo goed of zo snel verloopt als van anderen. Of op bepaalde maatschappelijke terreinen beter dan op andere. Netwerken kunnen namelijk ook 'negatief sociaal kapitaal' opleveren: niet alleen solidariteit maar bijvoorbeeld óók sociale druk om zich niet te veel in te laten met de rest van de samenleving, wat onder meer kan leiden tot 'mobility entrapment' en een beperking van de mogelijkheden om bijvoorbeeld vooruit te komen op de arbeidsmarkt (Li, 2004). Boyd (2003) beschrijft in dit verband de vaak problematische positie van vrouwen in migratie- en integratieprocessen. Discriminerende wet- en regelgeving, maar ook stereotype beelden en traditionele opvattingen en rolpatronen bij hetzij de ontvangende samenleving, hetzij bij de migrantengroepen zelf, kunnen leiden tot ongelijke kansen voor mannen en vrouwen om te integreren.

2.3 Operationalisering: maatschappelijke domeinen en indicatoren

We hebben integratie omschreven als een proces van het verwerven van burgerschap en het participeren in de samenleving van migranten in een drietal domeinen (politiek, sociaal-economisch en cultureel). Daarbij is sprake van een wisselwerking tussen de migrant/allochtoon en de samenleving. De migrant levert inspanningen en investeert – onder meer in zijn sociale netwerken – om voor zich zelf kansen te creëren en te benutten om zich een positie in de samenleving te verwerven. De ontvangende samenleving biedt daartoe kansen, maar stelt ook eisen en restricties.

Figuur 2.1 geeft de voor het proces van integratie van (groepen van) migranten relevante factoren in hun samenhang weer.

Figuur 2.1 Integratieprocessen

De migrant maakt gebruik van zijn competenties en mogelijkheden ('human capital') en van zijn sociale netwerken (sociaal kapitaal) om zich een positie in de samenleving te verwerven. De uitgangspunten – en daarmee de kansen van de te onderscheiden groepen allochtonen om te investeren in maatschappelijke participatie – lopen echter uiteen. Een getraumatiseerde vluchteling heeft een andere startpositie dan een in zijn land van herkomst goed opgeleide arbeidsmigrant met een sterk ondersteunend netwerk. Maar we kunnen hier ook denken aan intergenerationele effecten tussen eerste en tweede generatie migranten. De sociaal-economische positie van ouders is bijvoorbeeld een belangrijke voorspeller voor het te behalen schoolniveau van hun kinderen (Gang & Zimmermann, 2000).

Ook de motieven voor migratie zijn relevant voor de keuzes en inspanningen die een migrant kan of wil maken. Verschillen in migratiemotieven (van vluchtelingen, arbeidsmigranten, huwelijksmigranten, etc.) hebben immers invloed op verblijfsstatus, toekomstverwachtingen, ambities en gerichtheid op het 'nieuwe' land.

De inspanningen van de migrant spelen zich af binnen een maatschappelijke context, waarin wet- en regelgeving, maar ook opvattingen en (voor)oordelen over allochtonen mede bepalen wat de speelruimte is voor de migrant. Beeldvorming en

daar aan gerelateerde in- en uitsluitingsmechanismen hebben een grote invloed op de kansen op participatie van migranten (Van Tubergen, 2004). Ook de economische conjunctuur is relevant: de mogelijkheden voor migranten/allochtonen om werk te vinden en zich op die manier een zelfstandige maatschappelijke positie te verwerven, fluctueren met de economische ontwikkelingen.

Het beschikken over voldoende basiskennis over de samenleving en taalvaardigheden wordt algemeen gezien als voorwaarde om volwaardig te kunnen participeren in de samenleving (Chiswick et al., 2004). Dat kan er bijvoorbeeld toe leiden dat het gemakkelijker wordt contacten te leggen met de autochtone bevolking. En dat kan er dan vervolgens weer toe leiden dat de taalvaardigheid en de kennis over en inzicht in de samenleving verder verbetert of dat de migrant een relevant (nieuw) sociaal netwerk opbouwt. Het (verplichte) inburgeren, dat een van de speerpunten van het huidige integratiebeleid is, gaat uit van de grote relevantie van voldoende taalvaardigheid en kennis van de Nederlandse samenleving voor het succesvol kunnen participeren in de maatschappij.

De mate waarin en de snelheid waarmee de participatie op de relevante domeinen van politiek, economie en cultuur zullen plaatsvinden, zijn dus verweven met een ingewikkeld samenspel van individugebonden en maatschappelijke factoren die elkaar kunnen versterken, maar ook kunnen tegenwerken. Het niveau van participatie of de snelheid waarin het proces zich voltrekt, kan ook voor een individu of een groep per maatschappelijk terrein verschillen. Een voorbeeld is te vinden bij de eerste generatie gastarbeiders die wel aan het arbeidsproces deelnam, maar in het algemeen een gebrekkige vaardigheid van de Nederlandse taal bezat en weinig of geen sociale contacten met de Nederlandse bevolking onderhield, en zich ook politiek afzijdig hield. Tenslotte maakt het model duidelijk dat als gevolg van integratie van migranten er mogelijk ook veranderingen optreden in de ontvangende samenleving. Wet- en regelgeving kunnen worden aangepast op grond van gewijzigde behoeftes en vraagstukken in de samenleving, de publieke opinie ten aanzien van migratie en migranten kan zich wijzigen. Vervolgens kunnen migranten hun keuzes en mogelijkheden baseren op de nieuwe situatie.

Indicatoren

Om de mate van integratie van uiteenlopende groepen allochtonen daadwerkelijk te kunnen vaststellen moeten concrete maatschappelijke terreinen onderscheiden worden waarop de mate van participatie – en veranderingen daarin – *meetbaar* is. Arbeidsmarkt- en onderwijsparticipatie worden veelal beschouwd als de voor het integratieproces meest relevante structurele maatschappelijke domeinen. Soms worden ook huisvesting en gebruik van (gezondheids)zorg er bij betrokken. Wat betreft de sociaal-culturele en politieke domeinen worden in de meeste gevallen het aangaan en onderhouden van interetnische sociale relaties, de mate van politieke participatie en de mate van oriëntatie op en identificatie met de ontvangende samenleving beschouwd als relevant voor integratie. Behalve aandacht voor de feitelijke participatie aan of successen op deze uiteenlopende maatschappelijke terreinen, wordt ook aan de voorwaardenscheppende aspecten vaak aandacht gegeven. Een voorbeeld is het vaststellen van het niveau van taalvaardigheid van allochtonen. Taalvaardigheid is

weliswaar geen doel op zich van integratie, maar het wordt wel als een noodzakelijke voorwaarde voor succes op bijvoorbeeld de arbeidsmarkt gezien.

In het voorgaande Integratiekaart-rapport (Van Rijn et al, 2004) is betoogd dat een definitieve lijst van indicatoren niet is te geven. De keuze van de indicatoren om de diverse aspecten van integratie vast te stellen hangt onder meer af van de gewenste mate van detaillering en van de beleidsprioriteiten. Idealiter zouden wij voor elk van de in ons model beschreven terreinen een of meerdere indicatoren wensen. Echter, de beperkte beschikbaarheid van kwantitatieve gegevens noopt tot bescheidenheid. Vooral gegevens die het mogelijk maken ontwikkelingen in de tijd weer te geven, of waarmee cohorten migranten/allochtonen door de jaren heen gevolgd kunnen worden in hun proces van integratie, ontbreken nog op vele gebieden.

Op basis van op dit moment beschikbare integrale gegevens op het niveau van individuen – teneinde trends en ontwikkelingen in de tijd te kunnen weergeven – hebben we voor deze Integratiekaart de volgende indicatoren kunnen selecteren:

- **prestaties in het onderwijs:** slagingspercentages van eindexamenkandidaten in het voortgezet onderwijs; mate van instroom in het hoger onderwijs; keuze van studierichting in het hoger onderwijs; diplomaverwerving in het hoger onderwijs.
- **arbeidsmarktpositie:** mate en snelheid van arbeidsmarktparticipatie (als werknemer, als zelfstandige) en het gebruik van sociale uitkeringen van cohorten nieuwkomers; trends in arbeidsmarktparticipatie.
- **sociale contacten:** aandeel gemengde huwelijken; huwelijken met partner uit land van herkomst; samenstelling woonwijk naar aandeel allochtonen.
- **criminaliteit:** verdachten bij politie; type delict; recidive.

Met deze set van indicatoren – waarbij waar mogelijk onderscheid gemaakt wordt naar herkomstgroep, generatie, verblijfsduur, sekse en leeftijd – bestrijken we (nog) niet alle gebieden die relevant zijn. Ook de tweezijdigheid van het integratieproces kan met de huidige gegevens slechts beperkt getoond worden. Zodra meer gegevens beschikbaar komen, zal het aantal indicatoren in de toekomst worden uitgebreid. De Integratiekaart is derhalve nog volop in ontwikkeling.

3 Demografische kengetallen

De samenstelling van de Nederlandse bevolking verandert als gevolg van migratie en natuurlijke bevolkingsaanwas. De demografische veranderingen onder de allochtonen zijn relatief groot en daardoor dragen de allochtone herkomstgroepen in belangrijke mate bij aan de bevolkingsdynamiek in Nederland. Om de lezer een beeld te geven van de samenstelling van de bevolking en van de omvang van de in dit rapport beschreven herkomstgroepen, geven we in dit hoofdstuk enkele demografische kengetallen. Wij baseren ons ook op gegevens uit het Jaarrapport Integratie (SCP/WODC/CBS, 2005).

3.1 Bevolkingssamenstelling 1996 – 2005

De groei van de bevolking in Nederland neemt al jaren af. Ook de groei van het aantal niet-westerse allochtonen is de afgelopen jaren gedaald, maar minder sterk dan die van de autochtonen en westerse allochtonen. Door dat verschil in bevolkingsgroei is het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de bevolking verder toegenomen. Op 1 januari 2005 woonden ongeveer 1,7 miljoen niet-westerse en 1,4 miljoen westerse allochtonen in Nederland. Ongeveer 40 % van de niet-westerse en 59 % van de westerse allochtonen is in Nederland geboren en behoort daarom tot de tweede generatie. De bevolkingsomvang van Nederland is tussen 1996 en 2005 met ruim 5 % gegroeid. Immigratie heeft daar een belangrijk aandeel in, naast de natuurlijke groei. Vooral de categorie niet-westerse allochtonen nam in deze periode met 45 % sterk toe (Tabel 3.1). De klassieke groepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) maken samen 67 % uit van de niet-westerse allochtonen. De rest bestaat voor een groot deel uit immigranten en hun nakomelingen uit meestal asiellanden zoals Irak, Afghanistan, Iran, Somalië en China.

Onder de niet-westerse allochtonen stegen de klassieke groepen in absolute aantallen het meest sinds 1996: de Marokkanen met ruim 90 duizend, de Turken met 87 duizend, de Surinamers met 49 duizend en de Antillianen/Arubanen met 44 duizend. Groepen die en in absolute aantallen en procentueel flink zijn gestegen zijn de Afghanen, de Irakezen en de Iraniërs. De toename van de groepen afkomstig uit asiellanden is in de meeste gevallen grotendeels toe te schrijven aan de instroom van nieuwe immigranten. De groei van de tweede generatie bepaalt bij deze groepen slechts 10 tot 18 % van de toename ².

---

² Niet iedereen die een asielverzoek indient, wordt tot Nederland toegelaten en als immigrant in de gemeentelijke bevolkingsregisters ingeschreven. Degenen die wel mogen blijven en daarmee feitelijk als *asielmigrant* kunnen worden beschouwd, worden meestal pas enige tijd na indiening van hun asielverzoek ingeschreven in de GBA. Inschrijving in de GBA vindt plaats op het moment dat de asielzoeker een verblijfstitel krijgt en de centrale opvang verlaat. Ook asielzoekers die langer dan een half jaar in een centrale opvangvoorziening verblijven, komen in aanmerking voor inschrijving in de GBA. Tot juni 2000 gold nog een termijn van een jaar.

3.2 Leeftijdsopbouw

Alle niet-westerse herkomstgroepen zijn gemiddeld jonger dan de autochtonen (zie **Tabel 3.2**). De verschillen tussen de groepen hangen samen met hun migratiegeschiedenis en hun vruchtbaarheid. Zo zijn de Somaliërs met een gemiddelde leeftijd van nog geen 23 jaar van alle betrekkelijk grote groepen het jongst. Zij kwamen merendeels in de jaren negentig naar Nederland en hebben hier relatief veel kinderen gekregen. Door de afnemende immigratie is de gemiddelde leeftijd van deze groep, evenals die van alle andere groepen allochtonen, echter wel toegenomen.

Alle niet-westers allochtone groepen zijn bovendien aanzienlijk minder vergrijsd dan de autochtonen. Dit geldt ook voor de groepen die al betrekkelijk lang in Nederland verblijven, in het bijzonder de Surinamers, de Turken en de Marokkanen. Deze groepen zullen in de komende decennia gaan vergrijzen. Dat komt mede omdat in deze groepen de immigratie afneemt en emigratie van overwegend jonge mensen toeneemt. De aanwezigheid van niet-westerse allochtonen zal dan ook steeds minder een remmend effect hebben op de vergrijzing van de totale Nederlandse bevolking.

3.3 Toekomstige ontwikkelingen

De bevolkingsprognoses beschrijven de meest waarschijnlijke toekomstige ontwikkeling op grond van de meest recente demografische informatie over onder andere migratie en vruchtbaarheid. Volgens de laatste CBS-allochtonenprognose (Alders 2005) zal het aantal niet-westerse allochtonen in 2010 ruim 1,8 miljoen bedragen, 160.000 meer dan in 2004. Deze toename is kleiner dan die in afgelopen jaren, vanwege het sterk teruggelopen migratiesaldo. Op de lange termijn neemt het aantal niet-westerse allochtonen verder toe, tot 2,8 miljoen in 2050. Zij zullen dan 16,6% van de totale bevolking vormen, tegen 10,4% op 1 januari 2005. Het aandeel van de autochtonen zal in dezelfde periode afnemen van 80,9% naar 70,3%.

Onder de niet-westerse allochtonen zullen het vooral de Aziaten zijn die sterk in aantal zullen toenemen. Tot 2010 zal hun aantal met 39.000 groeien, tot 341.000. Tot 2050 zal ruim een verdubbeling plaatsvinden. Het is de verwachting dat de Marokkanen van de vier grote niet-westerse minderheden het snelst in aantal toe zullen nemen, terwijl het aantal Antillianen in Nederland nauwelijks zal stijgen. De groei van het aantal Turken, Marokkanen en Surinamers zal hoofdzakelijk worden bepaald door de tweede generatie.

Tabel 3.1 Enkele kerncijfers over ontwikkelingen in de bevolkingssamenstelling naar herkomstgroep, periode 1 januari 1996 - 1 januari 2005 ^a

	aantal	waarvan 2 ^e generatie	toename omvang	
	personen per 1 januari 2005		totale herkomstgroep sinds 1 januari 1996	
	x 1000	%	x 1000	%
Afghanistan	37,0	12	32,1	653
Angola	11,6	20	9,0	347
Brazilië	12,3	38	5,7	87
China	43,9	30	20,4	87
Egypte	18,5	41	6,9	60
Ethiopië	10,3	31	2,3	29
Filippijnen	13,0	36	5,2	68
Ghana	19,1	37	6,6	53
Hongkong	18,1	44	0,9	6
Irak	43,7	18	32,4	288
Iran	28,7	17	12,2	74
Kaapverdië	20,0	42	3,3	20
Marokko	315,8	47	90,7	40
Nederl. Antillen + Aruba	130,5	37	43,7	50
Pakistan	17,9	40	3,8	27
Somalië	21,7	31	1,7	8
Suriname	329,4	43	48,8	17
Thailand	12,4	27	6,8	122
Turkije	358,8	45	87,3	32
Vietnam	18,0	33	5,1	39
Niet-westers totaal	1.699,0	40	527,9	45
Westers totaal (excl. autochtonen)	1.423,7	59	96,1	7
Autochtonen	13.182,8		187,6	1

Bron: CBS (Statline)

^a vermeld zijn de niet-westerse herkomstgroepen (volgens CBS-definitie, + Antillen/Aruba) met tenminste 10.000 personen per 1 januari 2005

Tabel 3.2. Kerncijfers leeftijdsopbouw naar herkomstgroepering, 1 januari 2005

	0-19 jaar	20-64 jaar	65 jaar of ouder	gemiddelde leeftijd	toename sinds 1/1/1996
	%			jaar	
Turken	38,2	58,9	2,8	27,4	2,9
Marokkanen	42,2	54,9	2,9	26,0	2,3
Surinamers	31,6	63,9	4,5	31,7	3,4
Antillianen / Arubanen	36,3	61,2	2,4	28,2	2,4
Irakezen	38,9	59,2	1,9	27,2	1,8
Afghanen	44,0	54,0	2,0	25,6	2,2
Iraniërs	29,2	68,5	2,3	31,1	3,7
Somaliërs	46,8	52,3	0,9	22,6	2,0
overig niet-westers	37,4	60,7	1,9	27,1	1,3
totaal niet-westers	37,4	59,8	2,8	27,9	2,4
totaal westers	18,2	67,2	14,7	41,4	1,9
w.v. vm. Joegoslaven	30,3	66,4	3,3	31,3	2,4
Autochtonen	23,5	61,1	15,4	40,1	1,7
Totaal	24,5	61,5	14,0	39,0	1,4

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

4 Onderwijs

Belangrijke indicatoren voor de mate waarin allochtonen kennis en vaardigheden opdoen zijn hun prestaties in het onderwijs. Verschillende studies hebben aangetoond dat de prestaties van niet-westerse allochtonen in het basisonderwijs achterblijven bij die van autochtone leerlingen (zie bijv. Gijsberts, 2003). De (intergenerationele overdracht van) taalachterstand van niet-westerse allochtonen is hier waarschijnlijk de belangrijkste achterliggende oorzaak van. Ondanks het feit dat een deel van de prestatieverschillen tijdens het verblijf op de basisschool wordt ingelopen, krijgen allochtone leerlingen gemiddeld een lager schooladvies dan autochtone leerlingen.³

Schoolprestaties en —keuzes worden op oudere leeftijd minder beïnvloed door de sociaal-economische positie van de ouders van de leerlingen dan op jongere leeftijd (Mare, 1981). Ondanks dit gegeven en het feit dat er in tegenstelling tot het basisonderwijs schoolsoorten van verschillende niveau's zijn, presteren ook in het voortgezet onderwijs allochtone leerlingen gemiddeld minder dan hun autochtone klasgenoten. Zo is de schooluitval in het voortgezet onderwijs onder allochtonen aanzienlijk hoger dan onder autochtonen (Herweijer, 2003). Dit geldt met name voor Turkse en Marokkaanse scholieren. In dit hoofdstuk zullen wij vooral ingaan op de prestaties van eindexamenkandidaten in het voortgezet onderwijs en op onderwijsprestaties en —participatie in het hoger onderwijs⁴.

4.1 Prestaties van eindexamenkandidaten in het voortgezet onderwijs – trends 1999 – 2003

Deze paragraaf geeft antwoord op de vraag in hoeverre er verschillen zijn in slagingspercentages tussen autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Binnen de categorie van de niet-westerse allochtonen worden de slagingspercentages van Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen nader toegelicht. De tabellen 4.1 en 4.2 laten de slagingspercentages zien per type voortgezet onderwijs voor de periode 1999 – 2003.

Bij het VWO en het HAVO is er voor zowel de autochtone als de westerse en niet-westerse allochtone jongeren een stijging van de slagingspercentages in deze periode met vijf procentpunten en meer. Bij het MAVO en het VBO zijn de percentages nagenoeg onveranderd gebleven. Bij alle schooltypen scoren de autochtone jongeren beter dan de niet-westerse leerlingen; het verschil bij het VWO en het HAVO bedraagt rond de 12%, het verschil bij het MAVO en het VBO rond de 8%. Deze verschillen zijn tussen 1999 en 2003 – afgezien van wat fluctuaties door de jaren heen – niet veranderd.

---

³ Overigens krijgen zij een relatief hoog schooladvies als we corrigeren voor hun taal- en rekenprestaties in groep 8. Dit komt omdat aan rekenprestaties door de basisscholen meer belang wordt gehecht dan aan taalprestaties.

⁴ Voor het samenstellen van beschrijvende statistieken over prestaties en participatie in het hoger onderwijs is gebruik gemaakt van gegevens uit het Centraal Register Ingeschrevenen Hoger Onderwijs (CRIHO) en de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA). Inschrijvingen in het hoger onderwijs die niet te koppelen waren aan personen zijn niet meegerekend. Het betreft hier waarschijnlijk voor het overgrote deel buitenlandse studenten die tijdelijk in Nederland hebben gestudeerd of in België of Duitsland woonachtige studenten die in bijvoorbeeld Maastricht, Tilburg of Enschede studeerden.

Van de niet-westerse allochtone leerlingen hebben Turken relatief slechte scores. Bij zowel het VWO als het HAVO slaagde in 2003 maar liefst een kwart niet voor het examen, bij het MAVO was dat 20% en bij het VBO 16%. Deze relatief ongunstige prestaties zijn ook voor de voorafgaande jaren zichtbaar. Alleen bij het HAVO zijn de prestaties van de Turkse leerlingen aanzienlijk verbeterd. Van de niet-westerse allochtonen hebben leerlingen van Antilliaanse herkomst de beste examenprestaties. De Surinaamse en Marokkaanse groepen laten vooral bij het VWO en in iets mindere mate bij het HAVO vooruitgang zien in de periode 1999-2003. Bij het VWO stegen hun slagingspercentages met circa 10%, bij het HAVO met rond de 5%.

Op een enkele uitzondering na hebben in 2003 bij alle herkomstgroepen de jongens en de meisjes nagenoeg dezelfde slagingspercentages (tabel 4.2). Dit geldt voor alle schooltypen. Enkele ontwikkelingen in de tijd springen in het oog. Turkse en Marokkaanse meisjes zijn vooral in het VWO tussen 1999 en 2003 veel meer vooruit gegaan in slagingspercentages dan de jongens uit die herkomstgroepen. Zo zijn de slagingspercentages in het VWO van Marokkaanse meisjes gestegen van 70% naar 84% en die van de Marokkaanse jongens van 76% naar 83%. Voor de Turkse meisjes zijn deze percentages 69% in 1999 en 76% in 2003, tegenover de Turkse jongens 76% in 1999 en 72% (een daling dus) in 2003. Omdat de slagingspercentages van de autochtone leerlingen ook omhoog zijn gegaan, is relatief gezien de positie van de allochtone leerlingen niet verbeterd.

De uitsplitsing van de herkomstgroepen naar eerste en tweede generatie (tabel 4.1) geeft een divers beeld. In het VBO en het MAVO zijn tussen 1999 en 2003 de verschillen in slagingspercentages tussen leerlingen van de eerste en die van de tweede generatie onveranderd gebleven, en zijn de slagingspercentages van beide groepen hetzelfde. In het HAVO is meer diversiteit te zien. Het percentage geslaagde eerste-generatie allochtone eindexamenkandidaten van de vier grote groepen vertoont een stijging van 10% of meer tussen 1999 en 2003. Bij de overige niet-westerse herkomstgroepen daarentegen laat de tweede generatie een sterke stijging van het slagingspercentage zien.

4.2 Instroom in het hoger onderwijs

Niet-westerse jongeren die in het bezit zijn van een HAVO of VWO diploma stromen vaak door naar het hoger onderwijs. Ze stromen zelfs vaker rechtstreeks door naar het hoger onderwijs dan autochtone jongeren. De percentages van jongeren met een HAVO of VWO diploma, die doorstromen naar het hoger onderwijs in het daaropvolgende jaar, liggen voor Turken en Marokkanen zelfs boven de 90%, terwijl dit percentage voor autochtonen niet boven de 80% uitkomt⁵. Bovendien kiezen niet-westerse jongeren vaker voor de hoogst mogelijke vervolgopleiding (d.w.z. van het HAVO naar het HBO en van het VWO naar het WO) (Herweijer, 2003).

⁵ Deze percentages hoeven niet noodzakelijk te betekenen dat er uiteindelijk relatief meer niet-westerse allochtone jongeren met een HAVO of VWO diploma in het hoger onderwijs belanden. Een deel van degenen die niet rechtstreeks doorstromen kunnen toch naar het hoger onderwijs doorstromen na een studieonderbreking (bijvoorbeeld om te werken of te reizen) of met een HAVO diploma via een indirecte leerweg (via het MBO of het VWO).

De absolute instroom⁶ in het hoger onderwijs is voor bijna alle herkomstgroepen gestegen (zie tabel 4.3). Een uitzondering hierop is de instroom van Antillianen: in 2004 schreven 849 Antillianen zich voor het eerst in voor een opleiding in het hoger onderwijs in Nederland, terwijl dit aantal vier jaar eerder nog 1.441 was. Mogelijke verklaringen voor deze daling zijn de toegenomen populariteit van de Universiteit Nederlandse Antillen en de daling van het aantal personen dat een HAVO of VWO diploma op de Antillen of Aruba verwerft. Naast de instroom van Antillianen is ook de instroom van westerse allochtonen licht gedaald. Het aandeel studenten dat zijn carrière in het hoger onderwijs begint met een universitaire studie is voor alle herkomstgroepen behalve Marokkanen hoger in 2004 vergeleken met 2000. Hierbij moet worden aangetekend dat deze stijging het hoogst is onder autochtone en westerse allochtone studenten. De in tabel 4.3 weergegeven absolute aantallen zeggen niets over het deel van de jongeren per herkomstgroepering dat hoger onderwijs gaat volgen, omdat het aantal jongeren in de populatie tussen 2000 en 2004 kan zijn toe- of afgenomen. Vandaar dat we ook een tabel (4.4) hebben opgenomen waarin het aantal eerste inschrijvingen in het hoger onderwijs gepercenteerd is op het gemiddelde van het aantal 18, 19 en 20-jarigen in de bevolking⁷. Gemiddeld schrijft ongeveer 48% van de in Nederland woonachtige jongeren van 18 tot en met 20 jaar zich voor het eerst in voor een opleiding in het hoger onderwijs. In 2000 was de instroom onder autochtonen (50%), Antillianen (64%) en westerse allochtonen (53%) hoger dan gemiddeld. Het zeer hoge instroompercentage van Antillianen kan worden verklaard door selectieve migratie naar Nederland. Een groot aantal Antilliaanse en Arubaanse jongeren met een HAVO of VWO diploma migreerde naar Nederland om hier hoger onderwijs te volgen. Marokkanen (26%), Turken (22%), Surinamers (40%) en de groep overige niet-westerse allochtonen (40%) hadden in 2000 lagere instroompercentages dan gemiddeld. De instroompercentages van autochtonen, Marokkanen, Turken en Surinamers waren in 2004 hoger dan in 2000. Daar staat tegenover dat het instroompercentage van Antillianen in de periode 2000-2004 scherp gedaald is. Dit percentage is zelfs meer dan gehalveerd. De veranderende aard van de immigratie uit de Antillen kan hiervoor een verklaring zijn. Volgens Van Kralingen (2003) komen de laatste jaren relatief veel kansarme Antilliaanse jongeren naar Nederland. Ook de instroompercentages van de overige niet-westerse allochtonen en de westerse allochtonen zijn in 2004 lager dan in 2000.

In 2000 vormden vrouwen meer dan de helft van de autochtone, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en westerse allochtone instromers in het hoger onderwijs (zie tabel 4.3). Zo was zelfs 57% van de Surinaamse instromers en 56% van de Antilliaanse instromers vrouw. Alleen Turkse en overige niet-westerse mannen waren in 2000 nog in de meerderheid. Het aandeel vrouwen is tussen 2000 en 2004 gestegen voor alle niet-westerse herkomstgroepen. Het aandeel vrouwen nam het meest toe onder Turkse en overige niet-westerse instromers. In 2004 waren dan ook bij alle herkomstgroepen vrouwen oververtegenwoordigd.

---

⁶ Het betreft hier eerste hoofdschrijvingen in het hoger onderwijs. Personen die al eerder ingeschreven stonden en na een studieonderbreking zich weer inschreven zijn niet in deze tabel opgenomen.

⁷ Dit percentage is een acceptabele indicatie voor het deel van de jongeren dat uiteindelijk in het hoger onderwijs belandt.

4.2.1 Studiekeuze

De keuze van een studierichting is van belang voor de kansen op de arbeidsmarkt en daarmee relevant voor de integratie. In deze paragraaf gaan we na of er verschillen zijn in de studiekeuze tussen de verschillende herkomstgroepen. Tabel 4.5 geeft het percentage weer dat voor een bepaalde studierichting in het hoger onderwijs kiest naar herkomstgroep voor de instroomcohorten 2000 en 2004. Niet-westerse allochtonen kiezen meer dan gemiddeld een studie binnen de sectoren economie en recht, waarvan wordt verondersteld dat ze een hoog rendement op de arbeidsmarkt hebben (Van den Berg et al., 2001). Van de autochtone instromers koos in 2004 29% voor een studie binnen de sectoren economie. Voor niet-westerse allochtonen varieerden in dat jaar deze percentages tussen de 34 (Antillianen) en de 46 (Turken). Het relatief hoge percentage Turken en Marokkanen dat kiest voor een opleiding binnen de sector economie kan overigens ook voor een deel worden verklaard door hun hogere aandeel HBO studenten. Het aandeel studenten binnen de sector economie is in het HBO aanzienlijk hoger dan in het WO: meer dan een derde van de HBO studenten volgt een opleiding binnen deze sector, terwijl dit aandeel in het WO onder een vijfde blijft steken (Van Kralingen, 2003). De sectoren landbouw en natuur, taal en cultuur en gezondheidszorg zijn minder populair onder niet-westerse allochtonen vergeleken met autochtonen en westerse allochtonen. Daarbij valt op dat de sector gezondheidszorg vooral door Turken en Marokkanen gemeden wordt. Verder valt bij de Marokkaanse instromers op dat ze relatief vaak kiezen voor een studie binnen de sector gedrag en maatschappij en relatief zelden voor een studie binnen de sector techniek. De sector onderwijs is met name minder populair bij de groep overige niet-westerse allochtonen en bij Surinamers. Een verklaring voor het gedrag van de niet-westerse allochtonen zou kunnen zijn dat personen uit deze herkomstgroep vaak nog niet zo lang in Nederland verblijven en daardoor een taalachterstand hebben. Een opleiding (en vervolgens een baan) in de onderwijssector, waar voor het overgrote deel les gegeven wordt in het Nederlands, is voor hen daarom niet erg aantrekkelijk.

Als we de instroomcohorten van 2000 en 2004 vergelijken, zien we dat de sector economie (en ook wel de sector recht) onder niet-westerse allochtonen nog populairder is geworden dan hij al was. De populariteit van de sector economie lijkt vooral ten koste te gaan van de sector techniek. Het groter aandeel vrouwen in het totale aantal niet-westerse allochtone instromers (zie tabel 4.3) zou een oorzaak kunnen zijn van de dalende populariteit van de sector techniek. Echter ook onder autochtonen en westerse allochtonen, waar het aandeel vrouwen gedaald is, heeft de sector techniek aan populariteit ingeboet. Het groter aandeel van vrouwen heeft waarschijnlijk wel geleid tot een relatief grotere instroom van Marokkanen, Turken, Antillianen en de groep overige niet-westerse allochtonen in de sector gedrag en maatschappij. We kunnen dit voorzichtig concluderen omdat deze sector aan populariteit verloren heeft onder autochtonen en westerse allochtonen.

4.3 Diplomaverwerving in het hoger onderwijs

Eerder in dit hoofdstuk is gebleken dat niet-westerse allochtone leerlingen in het basisonderwijs en in het voortgezet onderwijs slechter presteren dan autochtone leerlingen. Maar als deze leerlingen met succes een HAVO of VWO diploma hebben behaald, stromen zij in minstens gelijke mate door naar het hoger onderwijs. Dit lijkt de stelling te bevestigen dat schoolprestaties en —keuzes op oudere leeftijd minder dan op jonge leeftijd beïnvloed worden door de sociaal-economische positie van de ouders van de leerlingen.

De vraag is nu of er in het hoger onderwijs nog verschillen zijn tussen studenten uit diverse herkomstgroepen in de mate waarin en snelheid waarmee ze hun diploma behalen. Op grond van de bovengenoemde stelling zouden we weinig tot geen verschillen moeten verwachten. Men zou zich zelfs voor kunnen stellen dat niet-westerse allochtone studenten gemiddeld vaker en sneller dan autochtone studenten een opleiding in het hoger onderwijs afronden, omdat zij op jongere leeftijd reeds ondanks grotere obstakels (hun taalachterstand bijvoorbeeld) toch een HAVO of VWO diploma hebben behaald⁸.

De verwachting wordt niet bevestigd. Beschrijvende analyses van gegevens uit het Centraal Register Ingeschrevenen Hoger Onderwijs (CRIHO) laten het tegendeel zien: autochtonen ronden vaker en sneller dan de niet-westerse allochtonen met succes een opleiding in het hoger onderwijs af. Uit figuur 4.1 blijkt dat 57% van alle autochtone instromers in het hoger onderwijs in 1995 in 2000 een eindexamen⁹ in het hoger onderwijs had behaald. Hier staat tegenover dat deze percentages voor Marokkanen, Turken en Surinamers en Antillianen slechts respectievelijk 42%, 35% en 36% waren. Drie jaar later, in 2003, had van de autochtonen inmiddels 67% een diploma tegenover 51% van de Marokkanen, 45% van de Turken en 48% van de Surinamers en Antillianen. Ook voor de groep overige niet-westerse allochtonen, die niet afgebeeld zijn in figuur 4.1, lagen de percentages lager dan voor autochtonen. Deze situatie lijkt, zoals figuur 4.2 laat zien, in de loop van de tijd langzaam te verbeteren. Toch was ook voor instroomcohort 1998 het percentage autochtonen met een eindexamen in 2003 nog steeds ruim 17 procentpunten hoger dan het percentage niet-westerse allochtonen met een eindexamen¹⁰.

In figuur 4.3 wordt onderscheid gemaakt naar het type hoger onderwijs (HBO of WO)¹¹. Zowel voor het WO als ook voor het HBO zijn er grote verschillen in de mate waarin en de snelheid waarmee autochtonen en niet-westerse allochtonen een eindexamen verwerven. Van alle autochtone studenten die in 1995 voor het eerst instroomden in het WO had in 2003 60% een eindexamen behaald. Voor niet-westerse allochtone studenten bleef dit percentage steken op 43,5%. Voor HBO studenten waren deze percentages 68% en 51% voor respectievelijk autochtonen en niet-westerse allochtonen. In figuur 4.3 is te zien dat HBO studenten gemiddeld

⁸ Hierbij moet wel worden opgemerkt dat allochtonen gemiddeld lagere cijfers halen voor het Centraal Schriftelijk Examen, wat een voorbode zou kunnen zijn voor slechtere prestaties in het hoger onderwijs (Herweijer, 2003).

⁹ D.w.z. minimaal een bachelor diploma HBO of een bachelor, master of doctoraal diploma aan een universiteit.

¹⁰ De beschrijvende analyses van de instroomcohorten 1996 en 1997, die niet in figuur 4.2 zijn weergegeven, laten ook een dergelijk beeld zien.

¹¹ In deze figuur zijn alle studenten in beschouwing genomen die zich in 1995 voor het eerst inschreven voor het betreffende *type* hoger onderwijs. Studenten die zich in 1995 voor het eerst inschreven om een opleiding aan een universiteit te volgen en eerder aan een HBO instelling hadden gestudeerd zijn hier dus in tegenstelling tot in figuur 4.1 ook in de berekeningen van de cumulatieve slagingspercentages meegenomen.

vaker en sneller afstuderen dan studenten aan een universiteit. Als we dit gegeven combineren met het feit dat westerse allochtonen als enige herkomstgroepering vaker een universitaire dan een HBO opleiding volgen, kunnen we ook de inhaalslag (d.w.z. de snellere stijging van het percentage met een einddiploma) na vijf jaar van westerse allochtonen ten opzichte van de andere herkomstgroeperingen, die in figuur 4.1 te zien is, verklaren.

Het percentage studenten dat een opleiding in het hoger onderwijs met succes afrondt verschilt behoorlijk tussen mannen en vrouwen (zie figuur 4.4). Vrouwen studeren gemiddeld vaker en sneller af dan mannen. Van instroomcohort 1995 had na acht jaar 72% procent van de vrouwen een einddiploma hoger onderwijs tegenover 63% van de mannen. Marokkaanse en Turkse vrouwen halen percentages die (enigszins) te vergelijken zijn met die van autochtone mannen. Marokkaanse en Turkse mannen blijven hier ver bij achter. Zo haalde nog geen 40% van de Turkse mannen die in 1995 begonnen met een opleiding in het hoger onderwijs een einddiploma voor 2004.

Uit onderzoek van Crul en Wolff (2002) is gebleken dat leeftijd een belangrijke determinant is van studie-uitval in het eerste en tweede jaar van een opleiding in het hoger onderwijs. Oudere studenten hebben hogere uitvalpercentages, omdat de tijd die men op latere leeftijd aan een studie kan besteden vaak moet verdelen met tijd die men moet besteden aan werk en/of gezin. Voor allochtonen overlapt dit verschijnsel voor een groot deel de eerste-generatie problematiek, omdat eerste-generatie allochtonen gemiddeld ouder zijn als ze gaan studeren. De hogere uitval cijfers van de eerste generatie zijn volgens Crul en Wolff niet zonder meer aan de eerste-generatie problematiek te wijten, omdat zij ook een grotere uitval bij oudere autochtone studenten constateren. Om deze reden zullen we in deze paragraaf dan ook verder geen onderscheid maken tussen eerste- en tweede-generatie allochtonen. Bovendien is het waarschijnlijk dat een groot deel van de eerste-generatie allochtonen, dat aan het hoger onderwijs deelneemt, reeds op (zeer) jonge leeftijd naar Nederland is gemigreerd¹².

Zoals reeds vermeld in paragraaf 4.2.1 laten niet-westerse allochtonen hun studiekeuze mogelijk gemiddeld meer door extrinsieke motivaties bepalen dan autochtonen: zij kiezen meer dan gemiddeld een studie waarvan wordt verondersteld dat deze een hoog rendement op de arbeidsmarkt heeft. Dit kan mede bijdragen aan het relatief lage percentage allochtone studenten dat een einddiploma behaalt. Uit onderzoek van Van den Berg et al. (2001) bleek namelijk dat studenten met een relatief hoge intrinsieke studiemotivatie meer studievoortgang behalen dan studenten die relatief weinig belang hechten aan de vakinhoudelijke kanten van hun opleiding. Dat er proportioneel meer oudere allochtone studenten beginnen met een opleiding in het hoger onderwijs zou tevens een deel van het lagere percentage dat een einddiploma behaalt kunnen verklaren. Ook het minder kunnen beschikken over (materiële) hulpbronnen zou hier een oorzaak van kunnen zijn. Wellicht dat niet-westerse allochtone studenten, van wie de ouders gemiddeld over minder materiële (financiële) hulpbronnen beschikken, geneigd zijn om meer naast hun studie te werken zodat ze zich relatief

---

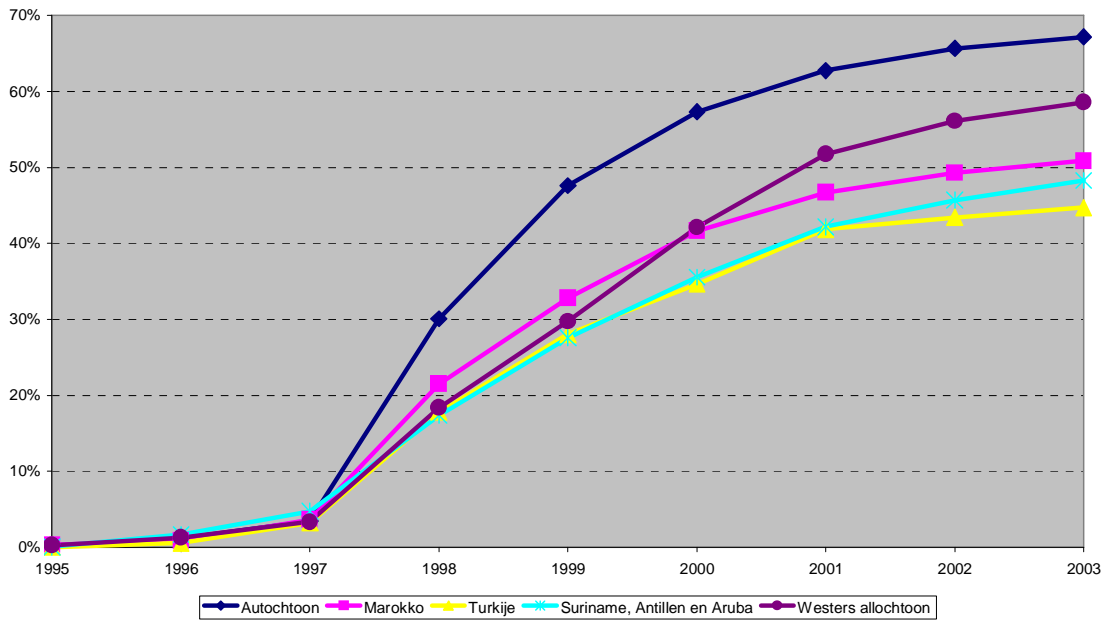
¹² Dit geldt uiteraard meer voor Marokkanen, Turken en Surinamers dan voor Antillianen en allochtonen die bijvoorbeeld in het kader van asielmigratie naar Nederland gekomen zijn.

minder op hun studie kunnen focussen. Het is wellicht ook zo dat zij het zich minder dan autochtone studenten kunnen permitteren om na een mislukte studie een andere studie te beginnen. Uit een recente Britse studie blijkt dat financiële problemen en problemen met het combineren van een studie met parttime werk belangrijke problemen zijn die Britse studenten ondervinden bij het verwerven van een diploma in het hoger onderwijs (Connor et al., 2004). Studenten afkomstig uit etnische minderheidsgroepen hadden vaker te kampen met deze problemen dan autochtone studenten. Ook de bevindingen van Hop et al. (1999), die studiekeuzen en —motieven van aankomende en eerstejaars studenten onderzochten, lijken dit te staven. Allochtone studenten verwachten geen steun van hun ouders als er geen studiefinanciering meer wordt verschaft. Bovendien denken allochtone studenten gemiddeld een twee maal zo hoge studieschuld aan hun studie over te houden.

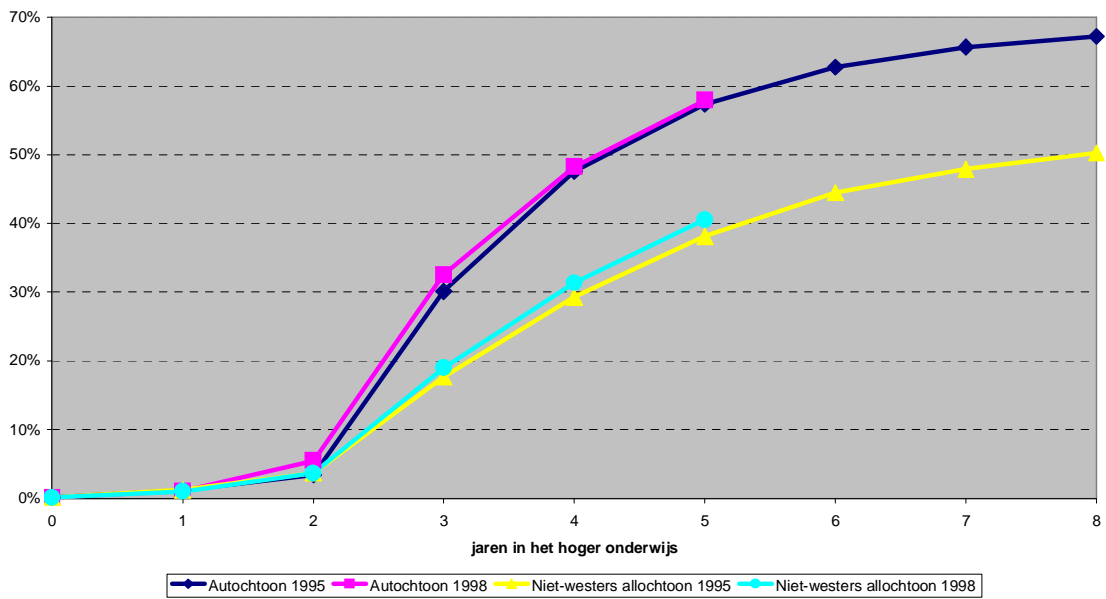
4.4 Verklaringen voor het uiteindelijk behaalde opleidingsniveau

In de vorige paragrafen werden keuzes en prestaties van personen binnen het onderwijssysteem behandeld. In deze paragraaf gaan we in op het uiteindelijk behaalde opleidingsniveau. Het uiteindelijk behaalde opleidingsniveau van niet-westerse allochtonen blijft achter bij dat van allochtonen (zie bijv. Tesser et al., 1999). Zorlu en Traag (2005) hebben in het kader van het Jaarrapport Integratie 2005 cumulatieve logistische regressieanalyses uitgevoerd om het hoogst behaalde opleidingsniveau te verklaren. Er blijken grote verschillen te bestaan tussen de eerste- en de tweede-generatie niet-westerse allochtonen: het opleidingsniveau van de eerste generatie is aanzienlijk lager dan dat van de tweede generatie. Een ander in het oog springend resultaat dat de regressieanalyses van Zorlu en Traag opleverden is dat niet-westerse allochtonen die een huwelijk met een autochtoon zijn aangegaan gemiddeld aanzienlijk hoger zijn opgeleid dan degenen die met een partner uit dezelfde etnische groepering zijn getrouwd of een andere burgerlijke staat hebben.

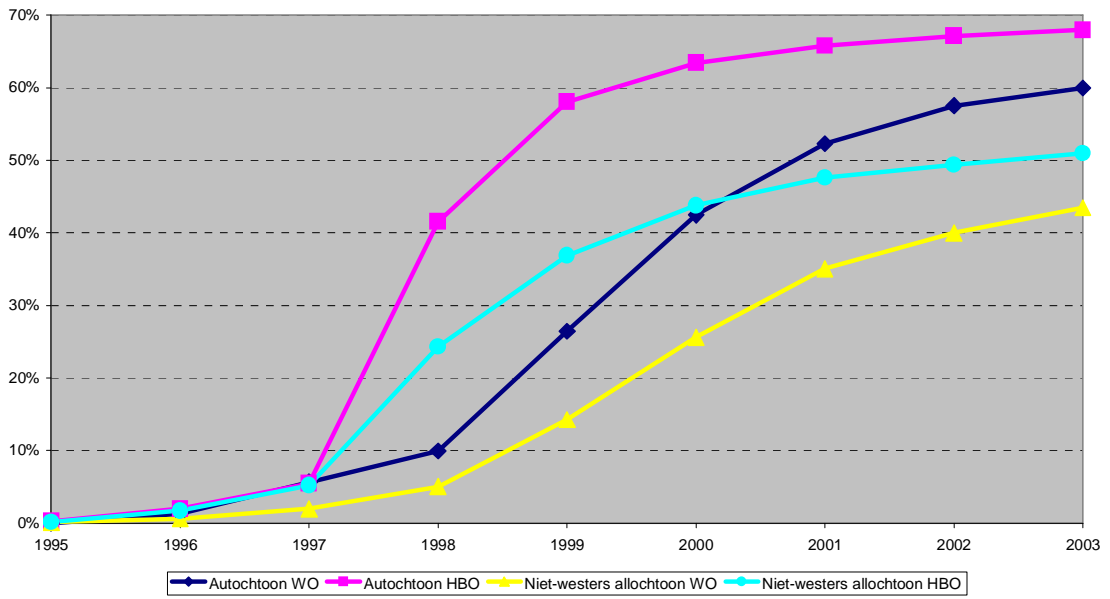
Figuur 4.1 Percentage met een einddiploma hoger onderwijs naar herkomst, instroomcohort 1995

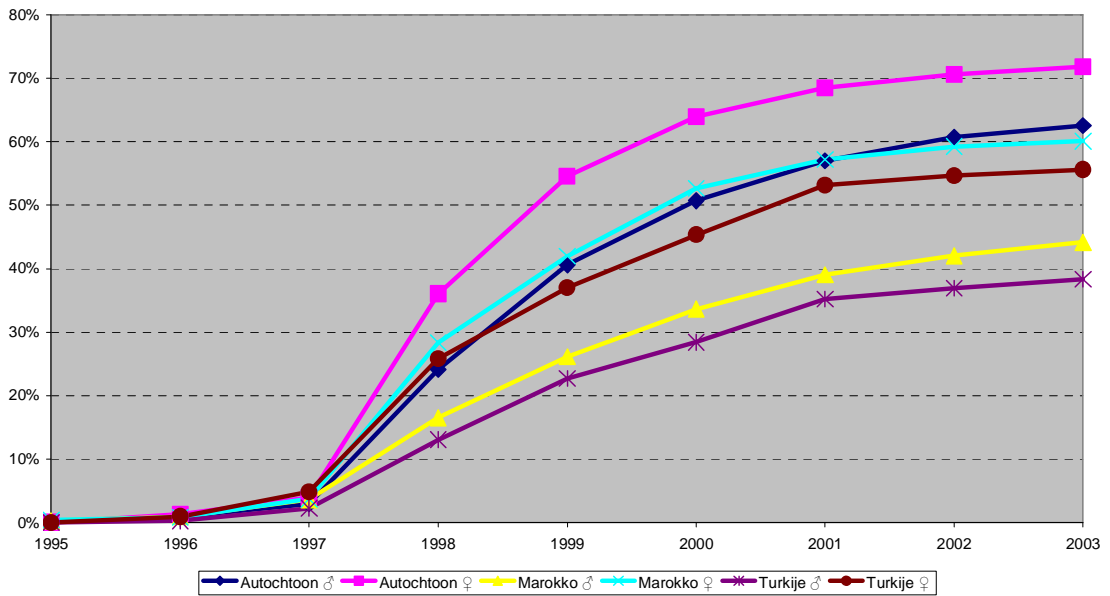
Figuur 4.2 Percentage met een einddiploma hoger onderwijs naar herkomst, instroomcohorten 1995 en 1998

Figuur 4.3 Percentage met een einddiploma hoger onderwijs naar herkomst en type HO, instroomcohort 1995

Figuur 4.4 Percentage met een einddiploma hoger onderwijs naar herkomst en geslacht, instroomcohort 1995

Tabel 4.1. Slagingspercentages per type voortgezet onderwijs, naar herkomstgroepering en generatie

	VWO					HAVO				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
	in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking					in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking				
Autochtoon	90	90	92	94	95	87	90	91	91	92
Westers allochtoon	85	86	89	92	92	82	86	87	87	89
1e generatie	86	82	85	91	87	79	84	85	84	86
2e generatie	85	87	90	92	93	83	87	88	87	90
Niet-westers allochtoon	77	75	80	83	83	72	76	79	80	79
1e generatie	72	78	82	83	81	70	74	78	77	76
2e generatie	79	75	80	83	84	73	77	79	82	80
w.o.										
Turkije	73	58	73	77	74	64	68	72	75	73
1e generatie	x	x	x	x	x	60	71	73	71	73
2e generatie	72	57	72	77	73	64	68	72	76	72
Marokko	73	80	81	79	83	76	81	80	85	82
1e generatie	66	83	x	x	x	69	78	82	84	79
2e generatie	77	79	83	76	83	79	82	80	86	83
Suriname	72	70	73	78	81	71	74	77	77	75
1e generatie	68	64	73	76	84	65	74	78	74	77
2e generatie	73	71	74	79	81	72	74	77	77	74
Nederlandse Antillen en Ar	90	86	86	93	89	75	85	82	84	86
1e generatie	x	x	x	x	x	71	x	74	77	82
2e generatie	90	87	84	94	90	76	87	84	87	88
Overig niet-westers	81	81	85	86	86	77	78	82	82	81
1e generatie	73	83	85	83	80	76	74	78	77	75
2e generatie	84	80	85	88	89	77	82	85	86	86

	MAVO					VBO				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
	in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking					in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking				
Autochtoon	96	96	96	97	96	95	95	96	97	96
Westers allochtoon	94	94	94	95	94	92	92	94	95	93
1e generatie	94	91	92	91	91	91	92	95	94	90
2e generatie	94	94	95	96	94	93	92	94	95	94
Niet-westers allochtoon	84	85	85	86	87	87	88	90	91	88
1e generatie	84	85	84	84	86	87	89	91	91	87
2e generatie	84	85	85	87	87	88	87	90	91	89
w.o.										
Turkije	76	77	74	78	80	84	84	87	88	84
1e generatie	77	73	71	75	77	84	85	89	90	80
2e generatie	76	78	75	79	80	84	84	87	88	85
Marokko	84	82	88	87	88	87	88	90	92	88
1e generatie	85	82	90	87	86	86	88	89	93	86
2e generatie	84	82	88	87	89	87	88	91	92	89
Suriname	85	87	88	88	87	90	89	92	93	91
1e generatie	84	85	84	85	86	89	90	94	93	91
2e generatie	85	87	89	89	88	90	89	91	92	91
Nederlandse Antillen en Ar	91	90	91	91	91	89	89	92	91	89
1e generatie	88	86	89	88	92	88	88	92	89	88
2e generatie	92	93	93	93	91	91	91	92	93	92
Overig niet-westers	87	91	87	88	89	89	90	92	92	90
1e generatie	84	89	85	85	87	87	90	91	91	89
2e generatie	90	92	90	91	91	93	90	94	94	91

bron: CBS (statline)

Tabel 4.2. Slagingspercentages per type voortgezet onderwijs, naar herkomstgroepering en geslacht

	VWO					HAVO				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
	in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking					in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking				
Autochtoon	90	90	92	94	95	87	90	91	91	92
mannen	90	90	92	94	94	88	90	91	91	92
vrouwen	90	90	92	94	95	87	90	91	91	93
Westers allochtoon	85	86	89	92	92	82	86	87	87	89
mannen	85	86	90	92	91	82	86	88	87	89
vrouwen	85	87	89	92	93	82	86	87	86	89
Niet-westers allochtoon	77	75	80	83	83	72	76	79	80	79
mannen	79	77	79	83	84	72	76	80	81	79
vrouwen	76	74	81	84	83	72	77	78	80	79
w.o.										
Turkije	73	58	73	77	74	64	68	72	75	73
mannen	76	61	70	68	72	62	69	76	74	70
vrouwen	69	55	77	86	76	65	67	68	77	75
Marokko	73	80	81	79	83	76	81	80	85	82
mannen	76	81	81	80	83	74	78	78	84	82
vrouwen	70	80	80	78	84	77	83	82	86	82
Suriname	72	70	73	78	81	71	74	77	77	75
mannen	73	69	71	80	82	70	74	79	78	77
vrouwen	72	71	75	77	81	71	75	76	76	73
Nederlandse Antillen en Ar	90	86	86	93	89	75	85	82	84	86
mannen	90	85	89	93	87	80	88	85	87	84
vrouwen	90	86	84	93	91	72	84	80	82	89
Overig niet-westers	81	81	85	86	86	77	78	82	82	81
mannen	81	83	84	87	88	79	78	84	83	82
vrouwen	80	78	86	86	84	75	79	81	82	81
	MAVO					VBO				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
	in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking					in % van de betreffende groep examenkandidaten in de bevolking				
Autochtoon	96	96	96	97	96	95	95	96	97	96
mannen	96	96	96	97	96	94	94	96	96	95
vrouwen	96	96	96	97	96	97	97	97	98	97
Westers allochtoon	94	94	94	95	94	92	92	94	95	93
mannen	94	94	94	95	94	91	91	93	93	91
vrouwen	94	94	94	95	93	94	94	96	97	96
Niet-westers allochtoon	84	85	85	86	87	87	88	90	91	88
mannen	83	84	85	86	87	85	85	88	90	87
vrouwen	84	85	85	86	87	90	90	92	93	89
w.o.										
Turkije	76	77	74	78	80	84	84	87	88	84
mannen	76	78	76	79	80	82	81	86	87	84
vrouwen	77	76	72	78	79	86	87	89	90	84
Marokko	84	82	88	87	88	87	88	90	92	88
mannen	83	78	87	86	88	84	84	88	90	87
vrouwen	86	85	89	88	89	90	92	93	94	89
Suriname	85	87	88	88	87	90	89	92	93	91
mannen	85	87	89	90	87	87	87	90	92	89
vrouwen	85	86	87	87	88	94	91	93	93	92
Nederlandse Antillen en Ar	91	90	91	91	91	89	89	92	91	89
mannen	93	92	93	92	92	85	89	88	89	86
vrouwen	89	89	91	90	91	95	89	95	93	92
Overig niet-westers	87	91	87	88	89	89	90	92	92	90
mannen	87	89	87	87	88	88	88	90	91	88
vrouwen	87	92	88	89	89	91	93	95	94	92

bron: CBS (statline)

Tabel 4.3. Instroom in het hoger onderwijs naar type, herkomst en geslacht in 2000 en 2004

	2000					
	totaal	mannen	vrouwen	HBO	WO	
Autochtoon	74.592	47%	53%	76%	24%	
Marokko	1.422	47%	53%	84%	16%	
Turkije	1.272	51%	49%	84%	16%	
Suriname	2.027	43%	57%	80%	20%	
Antillen en Aruba	1.441	44%	56%	80%	20%	
overig niet-westers allochtc	2.978	52%	48%	72%	28%	
Westers allochtoon	7.554	46%	54%	70%	30%	
totaal	91.286	47%	53%	76%	24%	

	2004					
	totaal	mannen	vrouwen	HBO	WO	
Autochtoon	76.381	48%	52%	74%	26%	
Marokko	1.629	46%	54%	87%	13%	
Turkije	1.378	47%	53%	83%	17%	
Suriname	2.139	41%	59%	79%	21%	
Antillen en Aruba	849	41%	59%	80%	20%	
overig niet-westers allochtc	3.542	47%	53%	70%	30%	
Westers allochtoon	6.309	47%	53%	67%	33%	
totaal	92.227	47%	53%	74%	26%	

Tabel 4.4. Instroom in het hoger onderwijs als percentage van het gemiddelde van aantal 18, 19 en 20 jarigen naar herkomst in 2000 en 2004

	2000	2004
Autochtoon	50%	53%
Marokko	26%	28%
Turkije	22%	23%
Suriname	40%	36%
Antillen en Aruba	64%	31%
overig niet-westers allochtc	40%	30%
Westers allochtoon	53%	45%
totaal	48%	48%

Tabel 4.5. Studierichting in het hoger onderwijs naar herkomst, instroomcohorten 2000 en 2004

2000

	landbouw		gezondheidsz			gedrag en		taal en	totaal
	onderwijs	en natuur	techniek	org	economie	recht	maatschappij	cultuur	
Autochtoon	15%	5%	18%	9%	28%	3%	16%	5%	100%
Marokko	15%	2%	14%	4%	37%	4%	22%	2%	100%
Turkije	13%	2%	18%	4%	42%	4%	15%	2%	100%
Suriname	10%	3%	18%	6%	39%	4%	19%	2%	100%
Antillen en Aruba	12%	3%	22%	7%	33%	4%	16%	3%	100%
overig Niet-westers allochtc	5%	4%	22%	8%	41%	3%	12%	5%	100%
Westers allochtoon	12%	4%	16%	8%	31%	5%	16%	10%	100%
totaal	14%	5%	18%	9%	30%	3%	16%	5%	

2004

	landbouw		gezondheidsz			gedrag en		taal en	totaal
	onderwijs	en natuur	techniek	org	economie	recht	maatschappij	cultuur	
Autochtoon	14%	5%	17%	11%	29%	3%	16%	6%	100%
Marokko	14%	1%	10%	4%	43%	3%	23%	1%	100%
Turkije	14%	2%	12%	4%	46%	5%	17%	1%	100%
Suriname	8%	2%	13%	7%	44%	6%	18%	3%	100%
Antillen en Aruba	12%	2%	17%	9%	34%	4%	17%	4%	100%
overig Niet-westers allochtc	5%	3%	19%	11%	41%	4%	13%	5%	100%
Westers allochtoon	9%	4%	15%	10%	34%	5%	15%	8%	100%
totaal	13%	4%	17%	11%	30%	3%	16%	6%	

5 Werk en uitkeringen: trends 1999 – 2003

De arbeidsmarkt- en inkomenspositie vormen samen met de onderwijspositie de kern van de structurele integratie van allochtonen.

In dit hoofdstuk onderzoeken we daarom de trends in de arbeidsmarkt- en inkomenspositie van de potentiële beroepsbevolking (dat wil zeggen alle mensen van 15 tot en met 64 jaar) in de periode 1999 – 2003. Daarbij kijken we naar de feitelijke positie van individuen (werkend als werknemer of zelfstandige, ontvanger van bijstand, WW of WAO). Niet alleen de vier grote groepen niet-westerse allochtonen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) worden onderscheiden, maar ook een aantal herkomstgroepen die in 2003 groter waren dan 10.000 personen. In vergelijking met de Integratiekaart 2004 zijn de herkomstgroeperingen India, Pakistan en Vietnam toegevoegd. Daarbij dient aangetekend te worden dat de tweede generatie in sommige herkomstgroepen zo klein van omvang is dat het niet mogelijk of wenselijk (vanwege privacy redenen) is om daarover gegevens op te nemen. De ondergrens hebben we gelegd bij 100 mensen. Het totaaloverzicht is te vinden in **Tabel 5.1**.

Aan de verschillen in posities en de verschillen in over- of ondervertegenwoordiging van de diverse herkomstgroepen op de arbeidsmarkt of bij de sociale uitkeringen kunnen uiteenlopende verklaringen ten grondslag liggen. Zo zullen persoonlijke achtergronden als migratiemotieven, startkwalificaties bij binnenkomst in Nederland, leeftijd, arbeidsmotivatie, sekse en verblijfsduur van invloed kunnen zijn op de kansen tot maatschappelijke participatie. Naarmate de gemiddelde leeftijd van een groep hoger is, zal bijvoorbeeld het aandeel arbeidsongeschikten toenemen. Maar ook institutionele regels en wetten zijn van invloed, zoals de beperkingen voor asielzoekers om zich op de arbeidsmarkt te begeven. Door deze en andere verschillen in samenstelling van de herkomstgroepen dienen onderlinge vergelijkingen en verschillen en overeenkomsten met voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

5.1 Werken als werknemer

Tabel 5.1 toont het aandeel werknemers onder de verschillende migrantengroepen in de periode 1999 – 2003, uitgesplitst naar generatie. De arbeidsdeelname van diverse herkomstgroeperingen is in die periode weinig veranderd. De grote verschillen in percentages werkenden tussen de diverse herkomstgroepen in 1999 zijn ook in 2003 nog steeds zichtbaar.

De arbeidsparticipatie – als werknemer – onder Turken en Marokkanen is lager dan die van autochtonen. Bij Surinamers en Antillianen ligt de arbeidsparticipatie echter slechts weinig lager dan die van autochtonen. Een relatief groot aandeel werknemers (meer dan 50%) zien we bij de meeste groepen bij de tweede generatie. De tweede generatie kent bij nagenoeg alle herkomstgroepen een grotere arbeidsmarktdeelname dan de eerste generatie. Vooral bij migranten uit Marokko, Turkije, Irak, Iran, Egypte en China is de participatie van de tweede generatie flink hoger. Hieruit zou een voorzichtige conclusie getrokken mogen worden dat op dit terrein de mate van maatschappelijke participatie met de generaties toeneemt. Uitzonderingen zijn er echter ook. Zo kent de eerste generatie

uit Suriname, Ghana, Vietnam en Kaapverdië een hoger aandeel werknemers op de arbeidsmarkt dan de tweede generatie. Een verklaring hiervoor is dat de tweede generatie personen gemiddeld jonger is en relatief meer schoolgaande of studerende jongeren kent. Dit geldt in het bijzonder voor de tweede generatie Ghanezen.

Bij de meeste herkomstgroepen haalt het aandeel werknemers in de eerste generatie niet de 50%. Positieve uitzonderingen zijn eerste generaties uit Suriname, Nederlandse Antillen en Aruba, Kaapverdië, Ghana, Hongkong, Filippijnen, en Vietnam.

In de periode 1999 – 2003 is het aandeel werknemers bij een aantal herkomstgroepen afgenomen en bij andere juist toegenomen. Dit geldt zowel voor de eerste als voor de tweede generatie. Zo geldt voor alle vier de grote groepen dat zowel bij de eerste als bij de tweede generatie het aandeel werknemers in 2003 enigszins lager is geworden in vergelijking met 1999. Ook bij de tweede generatie Irakezen, Iraniërs en Ethiopiërs is er een daling van het aandeel werknemers. Daarentegen laten de tweede generaties Hongkong-Chinezen en Vietnamezen een toename zien van meer dan 10%.

Onder de nieuwe herkomstlanden als Irak, Afghanistan en Somalië is het aandeel werkenden bij de eerste generatie laag. Dat was in 1999 zo en is ook in 2003 het geval. Deze verschillen hangen uiteraard samen met verblijfsduur en —status. In deze nieuwe groepen migranten bevinden mensen zich dikwijls nog in de asielprocedure op het moment dat zij zich inschrijven in de GBA.¹³ Zolang zij geen definitieve verblijfsstatus hebben, kunnen asielzoekers niet of in beperkte mate in aanmerking komen voor betaald werk. De lage percentages moeten dan ook vanuit deze kennis worden geïnterpreteerd.

5.2 Werken als zelfstandige

Het werken als zelfstandige is interessant als indicator omdat zelfstandig ondernemerschap enerzijds wijst op effectief gebruik van sociale en etnische netwerken, maar anderzijds ook een reactie kan zijn op uitsluiting op de arbeidsmarkt (Li, 2004; Waldinger et al, 1990). Daarnaast zegt zelfstandig ondernemerschap iets over de bereidheid tot het nemen van risico's bij mensen, en – op die manier – hun weg naar en in het Nederlandse bedrijfsleven vinden. **Tabel 5.2** geeft het aandeel zelfstandigen onder de verschillende migrantengroepen in de periode 1999 – 2003 af te leiden, uitgesplitst naar generatie. Er zijn weinig veranderingen in die periode. De grote verschillen in percentages zelfstandigen tussen de diverse herkomstgroepen in 1999 zijn ook in 2003 nog steeds zichtbaar. Veruit de hoogste percentages zelfstandigen (hoger dan de bijna 8% zelfstandigen in de autochtone bevolking) vinden we bij de eerste generaties uit Egypte (20%), China (17%) en Hongkong (18%), en in wat mindere mate uit India en Pakistan (11%). Het aandeel zelfstandigen is in deze herkomstgroepen onder de eerste generatie veel hoger dan onder de tweede generatie. Dat zou er op kunnen wijzen dat in deze herkomstgroepen veel familiebedrijven relatief lang in handen van de eerste generatie blijven.¹⁴ Bovendien zijn zelfstandige ondernemers vaak ouder dan

¹³ Vaak schrijven asielmigranten zich pas bij gemeenten in na het verkrijgen van een definitieve verblijfsstatus. Zie: Nicolaas & Sprangers, 2001.

¹⁴ Zie voor een nadere toelichting van etnisch ondernemerschap Van den Tillaart, 2001.

werknemers in loondienst, waardoor de lage vertegenwoordiging onder de tweede generatie (die immers relatief jong is) verklaard kan worden. Ook kan hier gelden, dat men langzaam maar zeker 'went' aan het verschijnsel dat het hebben van een eigen bedrijf in Nederland niet de topprioriteit van de samenleving heeft (Wennekers et al., 2005). Immers, ook onder de autochtone bevolking neemt het aantal mensen af dat een eigen bedrijf sticht.

Hoewel de percentages laag zijn, neemt bij de meeste herkomstgroepen – zowel bij de eerste als bij de tweede generaties – het aandeel zelfstandigen tussen 1999 en 2003 toe. Van de vier grote migrantengroepen is vooral de toename van het aandeel zelfstandigen bij de Turken opvallend. De toename bij de Marokkanen is relatief even groot en dus niet minder opvallend; het uiteindelijke niveau ligt echter lager dan bij de Turkse groep.

5.3 Sociale uitkeringen

Het al dan niet ontvangen van een sociale uitkering laat iets zien van de mate waarin mensen er in slagen een economisch zelfstandig bestaan op te bouwen. **Tabel 5.1** toont het aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een sociale uitkering (werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, bijstand en overige sociale uitkeringen) onder de verschillende migrantengroepen in de periode 1999 – 2003, uitgesplitst naar generatie. De meeste herkomstgroepen hebben hogere percentages uitkeringsgerechtigden dan de autochtonen; dat is niet veranderd in de periode 1999 – 2003. Ook zijn nog altijd grote verschillen te constateren tussen de diverse herkomstgroepen.

Van de autochtone Nederlanders ontvangt in 2003 ongeveer 13% een sociale uitkering. Bij eerste generaties van de vier grote herkomstgroepen is dat percentage twee tot 2,5 maal zo hoog. In het bijzonder bij de mensen van de eerste generaties die al lang in Nederland verblijven, zijn de percentages uitkeringen hoog. Bij de eerste generatie Turken die 18 jaar of langer in Nederland verblijven heeft 45% een sociale uitkering, bij de Marokkanen 43%, bij de Surinamers 30%, en bij de Antillianen/Arubanen 28% (zie **Tabel 5.2, laatste kolom**).

Van de eerste generatie Irakezen, Afghanen en Somaliërs heeft eveneens een groot deel een sociale uitkering. Dit zal samenhangen met hun verblijfstatus, die participatie aan de arbeidsmarkt vaak (nog) niet mogelijk maakt. Het aandeel mensen met een sociale uitkering is in alle herkomstgroepen bij de tweede generaties veel lager. Hier zal zeker sprake zijn van een leeftijdseffect. Bijstandsuitkeringen en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen zijn de meest voorkomende uitkeringen (zie **Tabel 5.1**). Van de autochtone Nederlanders ontving in 2003 8% een arbeidsongeschiktheidsuitkering en 4% een bijstandsuitkering. Bij de vier 'klassieke' herkomstgroepen ontving in 2003 van de eerste generatie Turken 16% een arbeidsongeschiktheidsuitkering en 14% een bijstandsuitkering, bij de eerste generatie Marokkanen was dat resp. 11% en 19%, bij de eerste generatie Surinamers 10% en 12%, en bij de eerste generatie Antillianen/Arubanen 4% en 20%.

Bij de overige ('nieuwe') herkomstgroepen is vooral sprake van een hoog aandeel aan bijstandsuitkeringen. Enkele niet-westerse herkomstgroepen vallen op met relatief lage percentage bijstandsgerechtigden: China, Hongkong, Filippijnen, India en Vietnam.

5.3.1 Werkloosheids- en bijstandsuitkeringen

Tabel 5.1 toont dat tussen 1999 en 2003 het percentage personen met een werkloosheids(WW-)uitkering is gestegen. Bij de autochtone Nederlanders was de stijging van 1,6% naar 1,9%. Bij de niet-westerse allochtonen was de stijging veel sterker, namelijk van 1,9% in 1999 naar 2,7% in 2003. In 1999 was het werkloosheidspercentage onder de niet-westerse allochtonen al hoger dan onder de autochtone Nederlanders (1,9% tegen 1,6%, oftewel 30% hoger), in 2003 lag het percentage ruim 50% hoger (2,7% tegen 1,8%). In 1999 lag bij de meeste *nieuwe* migrantengroepen het WW-uitkeringscijfer nog onder dat van de autochtone bevolking – wat niet verwonderlijk is, omdat deze nieuwe migranten dikwijls nog geen arbeidsverleden hebben opgebouwd en daarmee ook geen recht op een werkloosheidsuitkering hebben. In 2003 hadden daarentegen de meeste herkomstgroepen juist hogere werkloosheidspercentages dan de autochtone Nederlanders. De economische verslechtering van de afgelopen paar jaar heeft relatief hard doorgewerkt bij de niet-westerse allochtonen. Vanwege de relatief kleine aantallen kunnen we niet in detail de nieuwe herkomstgroepen analyseren.

In **Tabel 5.3** is een uitsplitsing naar leeftijd van de werkloosheidspercentages over de periode 1999 – 2003 gemaakt. In 1999 was de werkloosheid onder niet-westerse allochtonen bij de leeftijdscategorieën van 25 tot 45 jaar ongeveer twee maal zo hoog als bij de autochtone bevolking, en was die van de categorie 45 tot 55 jaar ruim de helft hoger. In alle leeftijdscategorieën is dit verschil in werkloosheidspercentages tussen autochtone en niet-westerse allochtone groepen in 2003 toegenomen ten opzichte van 1999, vooral bij de categorie 45 – 55 jarigen. Bij de Turken – zowel mannen als vrouwen – en bij de Marokkaanse mannen zien we relatief hoge werkloosheidspercentages tot boven de 5%.

Er zijn grote verschillen, zo blijkt uit **Tabel 5.4**, tussen verschillende herkomstgroepen wat betreft de percentages bijstandsuitkeringen. Het percentage bijstandsontvangers onder de niet-westerse allochtonen was in 1999 ruim 6 keer zo hoog als onder de autochtone bevolking. In 2003 was dat nog steeds ruim 6 keer zo hoog (13,9% tegen 2,2%). Bij de oudere allochtonen (55-65 jaar) is het percentage 9 maal zo hoog als bij hun autochtone leeftijdsgenoten.

Bij de nieuwe herkomstgroepen zijn vooral hoge percentages bijstandsuitkeringen te vinden bij Irakezen (35%), Afghanen (38%), Iraniërs (20%), Somaliërs (31%) en Ethiopërs (22%) (**Tabel 5.1**). Deze hoge percentages zullen vermoedelijk zijn toe te schrijven aan het migratiemotief van grote delen van deze groepen; vluchtelingen die vaak nog in de asielprocedure verwickeld zijn en nog geen toegang hebben tot de arbeidsmarkt¹⁵.

Onder de vier grote herkomstgroepen zijn de hoogste percentages bijstandsontvangers te vinden bij de oudere Marokkaanse vrouwen (de leeftijdscategorie 55-65 jaar met 44% in 2003 nagenoeg ongewijzigd sinds 1999; de leeftijdscategorie 45-55 jaar met 33% in 2003 eveneens ongewijzigd in de afgelopen 5 jaar), en de 55-65 jarige Antilliaanse vrouwen (met 34% in 2003 is er wel sprake

¹⁵ Voorwaarde voor een ABW (bijstands)-uitkering is dat de persoon is ingeschreven in de GBA. Dat verklaart mogelijk ook het hoge aantal uitkeringen, want degenen die niet in de GBA zijn ingeschreven, zijn ook niet in de analyses meegenomen. Bovendien kunnen asielzoekers zich na een half jaar inschrijven in de GBA, ook al is hun procedure nog niet voltooid.

van een daling sinds 1999 (43%). Deze percentages steken desondanks schril af tegen die van hun autochtone leeftijdsgenoten: 3% bijstandsontvangers in 2003.

5.3.2 Arbeidsongeschiktheid

Tussen 1999 en 2003 het percentage personen met een arbeidsongeschiktheids(AO)uitkering licht gestegen (**tabel 5.1**). Bij de autochtone Nederlanders was de stijging van 8,0% naar 8,4%. Bij de niet-westerse allochtonen was de stijging vergelijkbaar, namelijk van 6,8% in 1999 naar 7,2,% in 2003. Het lagere AO-percentage van de niet-westerse allochtonen is vooral toe te schrijven aan de leeftijdsopbouw van de herkomstgroepen: de niet-westerse allochtone groepen zijn gemiddeld jonger. Een andere deelverklaring – die minder van invloed is op het totaalcijfer – is het gegeven dat de nieuwe herkomstgroepen deels nog niet kunnen of mogen werken en dus per definitie dan niet arbeidsongeschikt kunnen raken.

Desondanks zijn de hoogste arbeidsongeschiktheidspercentages toch te vinden bij de Turken, Marokkanen en Surinamers. Bovendien zijn in de periode 1999 – 2003 de arbeidsongeschiktheidspercentages van deze groepen – en in het bijzonder bij de eerste generatie – harder gestegen dan van de autochtone bevolking. Bij de eerste generatie Turken was het percentage 14,5% in 1999, het was 16,2% in 2003. Bij de eerste generatie Marokkanen zijn deze percentages respectievelijk 9,8% en 11,1%, en bij de eerste generatie Surinamers 8,8% en 10,1%.

De tweede generaties hebben veel lagere percentages – te verklaren uit de gemiddelde lage leeftijd – , maar ook daar is een stijging waar te nemen over de afgelopen 5 jaar die sterker is dan die bij de autochtone bevolking. Een verklaring voor deze relatief sterkere toename van de arbeidsongeschiktheid bij allochtone groepen kan zijn dat met de economische teruggang in de afgelopen jaren de eisen die werkgevers aan werknemers zijn gaan stellen hoger zijn geworden. Het is denkbaar dat bepaalde groepen allochtonen, die verhoudingsgewijs lager opgeleid zijn en in lagere functies werkzaam zijn, hier niet aan hebben kunnen voldoen, en zijn uitgevallen. Daarnaast kan niet uitgesloten worden dat in de periode 1999 – 2003 de WAO nog gebruikt is als afvloeiingsregeling voor boventallige werknemers. De komende jaren zal moeten blijken, of door de nieuwe en strengere regelgeving met betrekking tot herkeuringen en recht op WAO, er een kentering in deze cijfers zal optreden.

Tabel 5.1 Aandeel personen van 15 tot 65 jaar met werk en/of uitkeringen, naar herkomst en generatie (1999 en 2003)*

	Werknemer		Zelfstandige	Zelfstandige	Onderne-mer	Onderne-mer	AO	AO	WW	WW	ABW	ABW	Overige uitkering	Overige uitkering	Met uitkering totaal	Met uitkering totaal
	1999	2003	1999	2003	1999	2003	1999	2003	1999	2003	1999	2003	1999	2003	1999	2003
	<i>in % van de betreffende groep in de bevolking</i>															
Totaal	62,5	63,7	7,1	7,2	8,3	8,5	8,0	8,2	1,6	1,9	4,1	3,6	2,3	1,8	15,1	14,6
Autochtoon	64,5	66,5	7,6	7,7	8,9	9,2	8,0	8,4	1,6	1,8	2,6	2,2	2,2	1,7	13,6	13,2
Westers allochtoon	57,0	57,4	6,1	6,2	7,1	7,2	8,3	8,2	2,0	2,4	5,0	4,2	2,7	1,9	17,0	15,8
1e generatie	49,5	49,4	5,4	5,3	6,1	6,0	7,4	7,1	2,2	2,6	6,5	5,2	2,8	1,8	17,9	15,8
2e generatie	62,3	63,6	6,6	6,9	7,8	8,2	8,9	9,1	1,9	2,3	4,0	3,4	2,6	2,0	16,4	15,8
Niet-westers allochtoon	49,2	47,5	3,5	3,9	3,6	4,1	6,8	7,2	1,9	2,7	16,5	13,9	3,4	2,2	27,2	24,7
1e generatie	47,8	45,8	3,7	4,2	3,9	4,5	7,7	8,3	2,1	3,0	18,8	16,2	3,7	2,4	30,8	28,3
2e generatie	56,1	54,5	2,3	2,6	2,5	2,8	2,3	3,0	0,7	1,6	4,8	4,6	2,0	1,4	9,5	10,2
w.o.																
Turkije	45,7	44,5	3,8	4,9	3,9	5,1	12,2	13,2	2,7	3,7	14,6	11,4	4,7	3,4	32,3	29,5
1e generatie	43,8	42,2	4,2	5,5	4,4	5,7	14,5	16,2	3,2	4,2	16,8	13,5	5,3	3,9	37,3	35,1
2e generatie	54,2	52,1	2,0	2,9	2,0	3,0	2,4	3,4	0,8	2,1	5,0	4,6	2,3	1,9	10,1	11,4
Marokko	45,2	44,0	1,7	2,2	1,7	2,3	8,5	9,2	1,9	2,9	18,2	15,8	4,0	2,8	30,7	28,8
1e generatie	43,2	41,9	1,8	2,5	1,8	2,5	9,8	11,1	2,2	3,4	20,8	18,9	4,4	3,1	34,9	34,1
2e generatie	56,0	51,2	0,9	1,3	0,9	1,4	1,5	2,4	0,5	1,5	4,4	5,0	2,1	1,5	8,2	10,0
Suriname	62,0	60,8	2,8	3,2	3,0	3,4	7,4	8,2	1,8	2,8	13,2	10,4	3,2	2,0	24,5	22,2
1e generatie	63,4	62,8	2,9	3,4	3,1	3,6	8,8	10,1	2,1	3,2	15,3	12,1	3,4	2,2	28,3	26,2
2e generatie	57,0	55,7	2,3	2,5	2,6	2,7	2,7	3,2	0,8	1,7	6,0	5,8	2,2	1,4	11,4	11,7
Nederlandse Antillen en Aruba	57,2	55,2	1,9	2,1	2,1	2,3	3,7	4,0	1,4	2,5	19,2	16,3	3,1	1,7	26,6	23,7
1e generatie	55,7	53,5	1,6	1,8	1,8	2,0	4,0	4,3	1,6	2,7	23,0	19,6	3,5	1,9	31,1	27,6
2e generatie	63,1	61,5	3,0	3,3	3,3	3,7	2,5	3,1	0,8	1,5	4,2	4,2	1,7	1,1	8,9	9,4
Irak	25,8	26,8	1,3	2,8	1,3	2,8	0,4	1,4	0,4	1,6	39,5	35,0	2,0	1,3	41,8	38,6
1e generatie	25,5	26,5	1,2	2,8	1,3	2,8	0,4	1,4	0,4	1,6	39,8	35,3	2,0	1,3	42,2	39,0
2e generatie	62,9	57,3	4,5	x	5,0	3,6	x	x	x	x	x	x	x	x	6,8	5,0
Afghanistan	23,2	30,7	0,7	1,9	0,7	2,0	0,1	0,5	0,4	1,0	34,7	37,7	1,6	1,3	36,3	40,0
1e generatie	23,1	30,7	0,7	1,9	0,7	2,0	0,1	0,5	0,4	1,0	34,7	37,8	1,6	1,4	36,3	40,1
2e generatie	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
China	33,6	35,5	16,3	15,0	16,9	15,7	1,7	1,6	1,0	1,0	13,2	8,1	1,3	0,8	16,7	11,1
1e generatie	30,0	32,0	18,3	16,6	18,9	17,2	1,3	1,2	1,1	1,0	15,3	9,3	1,5	0,8	18,6	11,9
2e generatie	52,1	56,0	6,0	6,2	6,9	7,2	3,5	3,4	0,4	1,2	2,5	1,6	0,8	0,7	7,0	6,5

Iran	37,4	39,5	3,1	4,5	3,3	4,8	1,4	3,1	1,0	2,3	27,7	20,1	2,7	1,7	32,0	26,5
1e generatie	36,8	39,1	3,1	4,5	3,2	4,7	1,4	3,1	1,0	2,4	28,3	20,6	2,7	1,8	32,6	27,0
2e generatie	59,0	53,6	5,5	5,8	6,0	7,0	2,4	2,0	x	x	4,3	3,2	x	x	9,0	6,8
Somalie	35,0	25,8	0,1	0,3	0,1	0,3	0,3	1,4	0,9	3,1	35,1	31,3	4,5	1,5	39,9	36,8
1e generatie	35,0	25,8	0,1	0,3	0,1	0,3	0,3	1,4	0,9	3,1	35,1	31,3	4,5	1,5	40,0	36,8
2e generatie	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Kaapverdie	66,4	66,6	1,0	1,2	1,1	1,3	4,7	5,3	2,9	2,6	11,1	9,3	2,7	1,4	20,2	17,7
1e generatie	69,4	70,7	1,2	1,2	1,3	1,3	5,5	6,5	3,5	3,0	12,1	10,2	3,0	1,5	22,6	20,1
2e generatie	53,5	54,6	0,4	1,2	0,5	1,2	1,2	1,8	x	1,5	7,1	6,4	1,4	1,0	9,9	10,5
Ghana	64,0	60,8	1,4	2,0	1,4	2,0	2,0	3,5	2,6	4,0	11,7	11,7	4,3	2,4	19,6	20,4
1e generatie	64,2	61,7	1,4	2,0	1,4	2,1	2,0	3,6	2,6	4,1	11,8	12,0	4,3	2,5	19,8	21,0
2e generatie	x	33,6	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Egypte	40,6	37,8	18,5	17,5	18,8	17,9	4,5	5,9	2,2	3,2	14,3	13,7	2,5	2,3	22,4	23,0
1e generatie	39,5	35,8	20,1	19,9	20,3	20,2	4,7	6,4	2,4	3,6	15,5	15,4	2,7	2,5	24,1	25,5
2e generatie	51,2	50,5	3,6	2,8	4,4	3,3	3,0	2,7	x	0,9	3,0	2,9	x	1,2	6,9	7,4
Hongkong	46,4	53,8	13,3	12,7	13,7	13,4	1,5	1,9	1,5	1,3	12,1	8,1	1,1	0,9	15,6	11,7
1e generatie	45,0	50,1	17,9	17,9	18,5	18,8	1,8	2,2	2,0	1,7	16,6	12,0	1,2	1,3	20,9	16,3
2e generatie	49,7	60,5	2,1	3,1	2,3	3,3	0,7	1,4	0,3	0,7	1,1	1,0	0,8	0,2	2,8	3,2
Filippijnen	50,8	54,5	2,2	2,2	2,5	2,4	2,9	2,9	1,5	1,7	3,9	3,2	1,7	1,1	9,7	8,5
1e generatie	50,1	54,0	2,4	2,4	2,7	2,6	3,2	3,2	1,7	1,8	4,2	3,4	1,8	1,2	10,4	9,1
2e generatie	55,9	57,2	x	1,4	x	1,5	1,3	1,4	x	0,8	x	1,7	1,6	1,0	4,2	4,7
Ethiopia	44,2	40,1	1,2	1,5	1,2	1,5	1,1	2,8	1,6	3,3	27,5	21,7	3,2	1,7	32,6	28,3
1e generatie	43,9	39,9	1,2	1,5	1,2	1,5	1,1	2,9	1,6	3,4	28,1	22,8	3,2	1,8	33,4	29,7
2e generatie	54,4	44,2	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	3,4
India	48,0	49,6	9,5	9,8	10,2	10,5	2,7	3,5	2,0	2,4	8,6	6,1	2,2	1,4	14,6	12,5
1e generatie	47,0	48,6	10,4	10,7	11,1	11,5	2,8	3,7	2,1	2,6	9,3	6,8	2,3	1,6	15,7	13,6
2e generatie	55,8	55,7	2,6	4,0	3,2	4,3	1,8	2,2	x	1,4	2,4	1,9	1,4	x	5,9	5,9
Pakistan	40,4	38,2	7,7	9,5	7,9	9,8	4,1	5,3	2,3	2,7	18,4	15,0	2,4	1,9	26,1	23,2
1e generatie	40,6	37,1	8,5	10,9	8,7	11,2	4,6	6,1	2,6	3,2	20,5	17,3	2,6	2,1	29,0	26,7
2e generatie	39,3	43,2	2,1	3,2	2,1	3,3	0,9	1,5	x	0,7	3,3	4,6	0,8	0,7	4,9	7,3
Vietnam	53,6	52,8	6,7	6,4	6,8	6,6	1,9	2,8	1,4	2,8	14,3	8,8	2,2	1,3	19,4	15,1
1e generatie	54,9	53,5	7,2	7,1	7,3	7,3	2,1	3,1	1,5	3,1	15,4	9,8	2,3	1,4	20,7	16,7
2e generatie	35,4	47,6	x	0,8	x	0,8	x	0,8	x	x	x	1,0	x	x	x	2,2
Overig niet-westers	44,5	41,9	3,8	3,3	4,2	3,7	2,7	2,8	1,3	2,0	13,9	12,4	2,3	1,4	19,6	17,9
1e generatie	42,6	39,7	3,8	3,3	4,1	3,6	2,7	2,8	1,3	2,1	15,5	13,8	2,5	1,4	21,3	19,4
2e generatie	57,0	57,2	3,9	3,5	4,5	4,0	2,9	3,1	0,8	1,1	3,2	2,8	1,6	1,0	8,1	7,7

* Tussen de verschillende categoriën kan overlap bestaan. Zo bestaat de groep ondernemers uit uit alle zelfstandigen en een gedeelte van de werknemers (nl. de Directeuren NV/BV en Directeur-Grotaandehouders).

Tabel 5.2 Aandeel personen van de eerste generatie van 15 tot 65 jaar met werk en/of uitkeringen, naar herkomst en verblijfsduur (2003)*

	Ondernemer en/of directeur			AO	WW	ABW	Overige uitkering	Met uitkering totaal
	Werknemer	Zelfstandige	NV/BV					
Totaal eerste generatie allochtonen	in % van de betreffende groep in de bevolking							
	47,0	4,6	5,0	7,9	2,9	12,6	2,2	24,2
Westers allochtoon	49,4	5,3	6,0	7,1	2,6	5,2	1,8	15,8
0 tot 5 jaar	40,5	1,7	1,9	0,3	0,7	3,3	0,6	4,9
5 tot 18 jaar	50,9	5,8	6,4	3,8	2,7	6,8	1,6	14,1
18 jaar en langer	53,4	7,0	8,1	13,6	3,5	5,1	2,7	23,3
Niet-westers allochtoon	45,8	4,2	4,5	8,3	3,0	16,2	2,4	28,3
0 tot 5 jaar	30,8	0,8	0,9	0,4	0,7	14,5	1,1	16,5
5 tot 18 jaar	48,6	4,4	4,6	5,3	3,5	17,5	2,4	27,3
18 jaar en langer	50,4	5,7	6,1	15,6	3,6	15,6	3,1	35,4
w.o.								
Turkije	42,2	5,5	5,7	16,2	4,2	13,5	3,9	35,1
0 tot 5 jaar	39,0	1,5	1,5	0,8	1,2	6,9	2,0	10,7
5 tot 18 jaar	46,3	6,1	6,3	9,4	4,9	13,2	3,9	29,3
18 jaar en langer	39,6	5,9	6,2	25,2	4,2	15,3	4,3	45,3
Marokko	41,9	2,5	2,5	11,1	3,4	18,9	3,1	34,1
0 tot 5 jaar	37,1	0,6	0,6	0,7	1,1	10,0	2,0	13,4
5 tot 18 jaar	45,8	2,4	2,4	8,0	3,9	17,5	2,8	30,2
18 jaar en langer	39,7	3,1	3,2	16,6	3,4	22,4	3,6	42,8
Suriname	62,8	3,4	3,6	10,1	3,2	12,1	2,2	26,2
0 tot 5 jaar	51,6	0,7	0,7	1,3	1,0	7,1	1,6	10,7
5 tot 18 jaar	63,5	2,4	2,5	6,1	2,9	11,3	1,8	21,0
18 jaar en langer	63,4	4,1	4,4	12,7	3,6	13,0	2,4	29,9
Nederlandse Antillen en Aruba	53,5	1,8	2,0	4,3	2,7	19,6	1,9	27,6
0 tot 5 jaar	41,7	0,5	0,5	0,5	1,1	24,5	1,3	27,1
5 tot 18 jaar	55,5	1,4	1,4	3,2	3,0	20,5	1,9	27,9
18 jaar en langer	61,5	3,8	4,2	9,6	3,7	13,5	2,5	27,7
Overig niet-westers	39,3	5,3	5,6	2,7	2,2	17,7	1,5	23,3
0 tot 5 jaar	24,4	0,9	1,0	0,1	0,4	15,6	0,7	16,7
5 tot 18 jaar	44,9	5,7	5,9	2,7	3,1	20,4	1,8	27,0
18 jaar en langer	50,7	12,4	13,2	7,5	2,8	14,0	1,9	24,8

* Tussen de verschillende categorieën kan overlap bestaan. Zo bestaat de groep ondernemers uit uit alle zelfstandigen en een gedeelte van de werknemers (nl. de Directeuren NV/BV en Directeur-Grotaandeelhouders). Alle personen worden meegerekend bij elke categorie waarin men voorkomt. Een werknemer met een uitkering wordt dus zowel in de eerste als de laatste categorie meegerekend.

Tabel 5.3 Aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een werkloosheidsuitkering (WW); herkomst, geslacht en leeftijdsklasse

	Totaal					Mannen					Vrouwen		
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001
	in % van de betreffende groep in de bevolking					in % van de betreffende groep in de bevolking					in % van de betreffende groep in de bevolking		
Totale bevolking	1,6	1,3	1,2	1,4	1,9	1,8	1,5	1,3	1,6	2,2	1,5	1,2	1,0
15 tot 25 jaar	0,3	0,2	0,2	0,2	0,5	0,2	0,1	0,1	0,2	0,5	0,3	0,2	0,2
25 tot 35 jaar	1,2	0,9	0,8	1,2	2,0	0,9	0,7	0,6	1,1	1,9	1,5	1,2	1,0
35 tot 45 jaar	1,3	1,0	0,9	1,3	2,0	1,1	0,9	0,8	1,3	2,2	1,5	1,1	1,0
45 tot 55 jaar	1,7	1,3	1,1	1,3	2,0	1,6	1,2	1,1	1,4	2,3	1,8	1,3	1,1
55 tot 65 jaar	4,4	4,0	3,4	3,0	3,2	6,4	5,7	4,9	4,3	4,5	2,4	2,2	2,0
Autochtoon	1,6	1,3	1,1	1,3	1,8	1,7	1,4	1,3	1,5	2,1	1,4	1,1	1,0
15 tot 25 jaar	0,2	0,2	0,1	0,2	0,4	0,2	0,1	0,1	0,2	0,4	0,3	0,2	0,2
25 tot 35 jaar	1,1	0,8	0,7	1,0	1,7	0,7	0,5	0,5	0,9	1,6	1,5	1,1	0,9
35 tot 45 jaar	1,1	0,9	0,8	1,1	1,7	0,9	0,7	0,7	1,1	1,8	1,4	1,1	0,9
45 tot 55 jaar	1,6	1,2	1,0	1,2	1,8	1,4	1,1	1,0	1,3	2,1	1,7	1,3	1,0
55 tot 65 jaar	4,3	3,9	3,4	3,0	3,1	6,4	5,7	4,9	4,2	4,4	2,3	2,2	1,9
Westers allochtoon	2,0	1,7	1,5	1,7	2,4	2,3	2,0	1,7	2,1	2,9	1,7	1,4	1,2
Jonger dan 15 jaar	0,3	0,2	0,1	0,3	0,5	0,2	0,2	0,1	0,3	0,5	0,3	0,2	0,2
25 tot 35 jaar	1,3	0,9	0,9	1,3	2,1	1,0	0,8	0,7	1,4	2,0	1,5	1,1	1,0
35 tot 45 jaar	1,5	1,2	1,1	1,6	2,6	1,4	1,1	1,0	1,6	2,7	1,7	1,3	1,2
45 tot 55 jaar	2,0	1,6	1,3	1,8	2,7	1,9	1,6	1,3	1,9	3,1	2,0	1,6	1,3
55 tot 65 jaar	5,3	4,7	4,2	3,7	3,9	7,6	6,8	5,9	5,1	5,5	2,9	2,7	2,4
Niet-westers allochtoon	1,9	1,5	1,4	1,8	2,7	2,1	1,7	1,5	2,0	3,1	1,6	1,3	1,2
15 tot 25 jaar	0,4	0,3	0,3	0,4	0,7	0,4	0,3	0,3	0,4	0,7	0,5	0,3	0,3
25 tot 35 jaar	2,1	1,7	1,6	2,2	3,5	2,1	1,7	1,4	2,2	3,7	2,0	1,8	1,7
35 tot 45 jaar	2,4	1,9	1,8	2,5	3,9	2,5	2,1	2,0	2,7	4,5	2,2	1,7	1,6
45 tot 55 jaar	2,5	1,9	1,7	2,1	3,1	3,1	2,4	2,1	2,6	4,0	1,9	1,5	1,4
55 tot 65 jaar	3,6	3,2	2,8	2,6	2,9	5,2	4,6	4,1	3,7	4,1	1,6	1,4	1,2
w.o.													
Turkije	2,7	2,3	2,2	2,7	3,7	3,0	2,5	2,2	2,7	3,9	2,5	2,2	2,2
15 tot 25 jaar	0,8	0,6	0,6	0,8	1,1	0,6	0,5	0,5	0,7	1,0	1,0	0,7	0,8
25 tot 35 jaar	3,4	2,9	2,8	3,5	5,1	3,3	2,6	2,2	2,9	4,8	3,6	3,3	3,5
35 tot 45 jaar	3,7	3,2	3,1	3,7	5,2	3,7	3,1	3,0	3,7	5,3	3,8	3,2	3,2
45 tot 55 jaar	3,2	2,8	2,6	2,7	3,6	4,8	4,1	3,6	3,7	5,1	1,8	1,5	1,6
55 tot 65 jaar	3,3	2,9	2,5	2,3	2,3	4,8	4,3	4,0	3,7	3,6	0,8	0,7	0,5
Marokko	1,9	1,6	1,5	1,9	2,9	2,6	2,2	2,1	2,5	3,9	1,0	0,9	0,9
15 tot 25 jaar	0,5	0,4	0,4	0,6	1,0	0,5	0,4	0,4	0,6	1,1	0,5	0,4	0,4
25 tot 35 jaar	2,2	2,0	1,9	2,6	4,2	2,6	2,2	2,1	3,0	5,0	1,7	1,7	1,6
35 tot 45 jaar	2,5	2,0	2,0	2,5	4,1	3,3	2,8	2,7	3,4	5,7	1,3	1,0	1,0
45 tot 55 jaar	2,4	2,0	1,7	1,9	2,7	3,7	3,0	2,7	3,2	4,6	1,0	0,8	0,6
55 tot 65 jaar	3,9	3,5	3,1	2,6	2,8	5,6	5,1	4,5	3,9	4,2	0,3	0,2	0,2
Suriname	1,8	1,5	1,3	1,8	2,8	1,8	1,4	1,3	1,8	2,9	1,9	1,5	1,4
15 tot 25 jaar	0,4	0,2	0,2	0,3	0,7	0,4	0,2	0,2	0,3	0,7	0,4	0,3	0,2
25 tot 35 jaar	1,9	1,5	1,4	2,1	3,8	1,7	1,2	1,1	2,0	3,7	2,1	1,8	1,7
35 tot 45 jaar	2,2	1,8	1,5	2,2	3,6	1,8	1,6	1,4	2,1	3,7	2,5	1,9	1,7
45 tot 55 jaar	2,4	1,8	1,6	2,0	3,0	2,3	1,7	1,4	2,1	3,3	2,5	1,9	1,8
55 tot 65 jaar	3,9	3,6	3,1	2,9	3,4	5,4	4,9	4,3	3,9	4,5	2,6	2,5	2,0
Ned. Antillen en Aruba	1,4	1,1	1,0	1,5	2,5	1,5	1,0	1,0	1,6	2,8	1,4	1,1	1,0
15 tot 25 jaar	0,2	0,2	0,2	0,3	0,6	0,1	0,1	0,2	0,3	0,7	0,2	0,2	0,2
25 tot 35 jaar	1,5	1,1	0,9	1,6	2,6	1,3	0,8	0,7	1,5	2,8	1,7	1,4	1,1
35 tot 45 jaar	1,9	1,3	1,3	2,1	3,7	1,9	1,1	1,2	2,1	3,9	2,0	1,6	1,5
45 tot 55 jaar	2,4	1,8	1,6	2,3	3,7	2,5	2,0	1,5	2,6	4,5	2,4	1,8	1,8
55 tot 65 jaar	3,8	2,8	2,7	2,9	3,4	6,3	4,6	4,1	4,2	4,6	2,0	1,4	1,5
Overig niet-westers	1,3	1,0	0,9	1,3	2,0	1,6	1,3	1,1	1,6	2,5	1,0	0,8	0,7
15 tot 25 jaar	0,2	0,2	0,1	0,2	0,4	0,2	0,2	0,1	0,2	0,4	0,2	0,2	0,1
25 tot 35 jaar	1,1	0,9	0,8	1,2	1,9	1,3	1,1	0,9	1,5	2,4	0,9	0,7	0,7
35 tot 45 jaar	1,8	1,4	1,3	2,0	3,2	2,1	1,7	1,6	2,3	3,9	1,5	1,1	1,1
45 tot 55 jaar	2,3	1,7	1,4	1,9	3,0	2,8	2,1	1,8	2,4	3,8	1,7	1,2	1,1
55 tot 65 jaar	3,3	3,0	2,6	2,3	2,9	4,5	4,1	3,5	3,1	4,0	1,9	1,8	1,5

Tabel 5.4 Aandeel personen van 15 tot 65 jaar met een bijstandsuitkering (ABW); herkomst, geslacht en leeftijdsklasse

	Totaal					Mannen					Vrouwen		
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001
	in % van de betreffende groep in de bevolking					in % van de betreffende groep in de bevolking					in % van de betreffende groep in de bevolking		
Totale bevolking	4,1	3,7	3,5	3,4	3,6	3,1	2,8	2,6	2,6	2,8	5,0	4,7	4,4
15 tot 25 jaar	1,8	1,6	1,5	1,5	1,8	1,4	1,1	1,0	1,1	1,4	2,3	2,1	1,9
25 tot 35 jaar	4,5	3,9	3,6	3,5	3,8	3,5	2,9	2,6	2,6	3,0	5,5	5,0	4,6
35 tot 45 jaar	4,7	4,3	4,0	3,9	4,0	3,7	3,3	3,1	3,0	3,2	5,8	5,4	5,0
45 tot 55 jaar	4,3	4,0	3,8	3,7	3,8	3,2	3,0	2,9	2,8	3,0	5,3	5,0	4,8
55 tot 65 jaar	4,7	4,6	4,5	4,3	4,2	3,6	3,5	3,4	3,2	3,1	5,8	5,8	5,6
Autochtoon	2,6	2,4	2,2	2,1	2,2	1,9	1,6	1,5	1,4	1,5	3,4	3,1	2,9
15 tot 25 jaar	0,9	0,8	0,7	0,7	0,9	0,7	0,5	0,4	0,4	0,6	1,3	1,1	1,0
25 tot 35 jaar	2,6	2,2	2,0	1,9	2,0	1,9	1,5	1,3	1,3	1,5	3,4	2,9	2,6
35 tot 45 jaar	3,0	2,7	2,4	2,3	2,3	2,1	1,8	1,6	1,6	1,7	3,9	3,5	3,2
45 tot 55 jaar	3,0	2,8	2,6	2,4	2,4	2,1	1,9	1,8	1,7	1,8	3,9	3,6	3,3
55 tot 65 jaar	3,4	3,3	3,2	3,1	3,0	2,4	2,3	2,2	2,1	2,0	4,4	4,4	4,2
Westers allochtoon	5,0	4,5	4,2	4,1	4,2	4,0	3,5	3,1	3,1	3,3	6,1	5,6	5,2
Jonger dan 15 jaar	2,2	1,8	1,6	1,7	1,9	1,6	1,2	1,1	1,1	1,4	2,7	2,4	2,2
25 tot 35 jaar	5,1	4,3	3,8	3,7	3,9	4,1	3,3	2,8	2,7	3,0	6,1	5,3	4,8
35 tot 45 jaar	5,7	5,0	4,5	4,3	4,5	4,5	3,8	3,5	3,4	3,6	6,8	6,0	5,5
45 tot 55 jaar	5,6	5,1	4,8	4,7	4,8	4,4	4,0	3,7	3,6	3,8	6,7	6,2	5,9
55 tot 65 jaar	5,9	5,8	5,7	5,5	5,3	4,5	4,4	4,2	4,1	4,0	7,3	7,3	7,1
Niet-westers allochtoon	16,5	15,0	13,9	13,5	13,9	14,0	12,4	11,4	11,1	11,7	19,1	17,8	16,7
15 tot 25 jaar	6,7	5,8	5,2	5,2	5,7	5,6	4,5	4,0	4,2	4,8	7,9	7,0	6,5
25 tot 35 jaar	17,2	15,0	13,5	13,0	13,6	14,2	11,9	10,4	10,3	11,2	20,4	18,2	16,8
35 tot 45 jaar	20,2	18,3	17,0	16,3	16,6	17,1	15,1	14,0	13,3	14,1	23,7	22,1	20,5
45 tot 55 jaar	22,6	21,5	20,4	19,7	19,7	19,8	18,5	17,2	16,6	16,9	25,6	24,7	23,7
55 tot 65 jaar	28,3	28,0	27,6	26,8	26,4	23,8	23,4	23,0	22,4	22,0	34,2	33,8	33,3
w.o.													
Turkije	14,6	12,9	11,8	11,2	11,4	12,5	10,7	9,5	8,9	9,0	16,9	15,3	14,3
15 tot 25 jaar	5,7	4,2	3,6	3,2	3,6	4,2	2,9	2,4	2,2	2,7	7,1	5,4	4,7
25 tot 35 jaar	15,4	12,8	11,3	10,4	10,8	12,6	9,9	8,3	7,5	8,0	18,6	16,0	14,3
35 tot 45 jaar	17,8	15,7	14,1	13,4	13,3	14,6	12,5	10,8	10,0	9,9	22,0	20,1	18,5
45 tot 55 jaar	23,4	22,4	21,2	20,7	20,0	21,4	19,6	17,7	16,9	16,1	25,2	25,0	24,5
55 tot 65 jaar	22,6	23,0	23,0	23,0	23,4	21,0	21,2	21,5	21,4	21,4	25,1	25,5	25,2
Marokko	18,2	17,0	16,1	15,4	15,8	16,0	14,7	13,7	13,2	13,7	20,9	19,7	18,8
15 tot 25 jaar	5,9	4,9	4,4	4,3	4,9	5,4	4,5	3,9	3,8	4,6	6,3	5,2	5,0
25 tot 35 jaar	18,5	16,3	14,7	13,7	14,3	15,1	13,1	11,9	11,3	12,4	22,8	20,1	17,8
35 tot 45 jaar	26,0	24,4	22,9	21,6	21,3	21,6	19,7	18,3	17,1	17,1	32,0	30,9	29,4
45 tot 55 jaar	29,2	28,9	28,0	27,5	27,9	25,0	23,9	22,8	22,1	22,3	34,4	34,4	33,6
55 tot 65 jaar	31,9	32,4	32,8	32,4	32,1	27,3	27,2	27,2	26,5	26,0	41,3	42,7	43,7
Suriname	13,2	12,0	10,9	10,2	10,4	10,0	8,9	8,1	7,5	8,0	16,2	14,8	13,5
15 tot 25 jaar	5,6	4,8	4,3	4,0	4,6	4,1	3,1	2,6	2,3	3,0	7,1	6,6	5,9
25 tot 35 jaar	13,1	11,7	10,6	10,0	10,7	9,7	8,6	7,6	7,0	8,0	16,2	14,5	13,3
35 tot 45 jaar	15,3	13,6	12,2	11,1	10,8	12,4	10,9	9,8	9,0	9,0	17,8	15,9	14,2
45 tot 55 jaar	16,4	15,2	14,0	13,3	13,0	13,3	12,4	11,5	11,3	11,4	19,4	17,9	16,3
55 tot 65 jaar	24,5	23,4	21,9	20,3	19,4	16,3	15,4	14,2	13,1	13,2	31,9	30,5	29,0
Ned. Antillen en Aruba	19,2	18,0	16,8	15,9	16,3	14,3	12,7	11,4	11,0	11,9	23,9	23,2	22,0
15 tot 25 jaar	10,4	9,8	8,9	8,0	8,4	8,0	6,8	5,7	5,0	5,8	12,8	12,9	12,0
25 tot 35 jaar	22,0	20,4	18,9	17,9	18,5	16,7	14,2	12,4	11,8	12,6	27,5	26,8	25,6
35 tot 45 jaar	22,9	21,2	19,7	19,0	19,5	17,6	15,6	14,0	13,9	15,0	28,1	26,8	25,3
45 tot 55 jaar	20,5	19,9	19,2	18,2	18,7	15,7	15,2	14,7	14,8	16,1	24,6	24,0	23,1
55 tot 65 jaar	33,6	32,7	30,7	28,6	26,5	20,8	20,8	19,3	18,4	17,0	43,4	42,0	39,8
Overig niet-westers	18,6	16,6	15,5	15,3	16,0	16,6	14,4	13,2	13,3	14,3	20,9	19,3	18,2
15 tot 25 jaar	7,9	6,9	6,4	6,9	7,4	7,2	5,9	5,2	6,3	6,7	8,8	8,0	7,7
25 tot 35 jaar	19,2	16,5	14,9	14,9	15,6	16,9	13,9	12,1	12,8	13,9	21,9	19,4	18,0
35 tot 45 jaar	22,1	20,0	18,8	18,4	19,5	19,5	17,0	16,1	15,7	17,5	25,4	23,8	22,2
45 tot 55 jaar	25,3	23,9	22,7	21,8	22,2	22,9	21,1	19,7	18,8	19,5	28,3	27,2	26,2
55 tot 65 jaar	35,0	33,7	33,6	32,6	32,4	32,3	30,9	30,4	29,4	28,7	38,2	37,0	37,3

6 Arbeidsmarkttransities: de immigratie-cohorten uit 1999, 2000 en 2001 gevolgd

In de Integratiekaart 2004 hebben we een cohort nieuwkomers gevolgd en onderzocht hoe het deze migranten met verschillende migratiemotieven verging op de arbeidsmarkt. Alle nieuwkomers (15-60 jaar) die zich die in tussen september 1998 en september 1999 (hierna *cohort 1999*, bestaande uit 72.297 personen) in Nederland vestigden, volgden we over de periode tot en met 2002. Voor deze aflevering van de Integratiekaart is dit zelfde immigratiecohort nog een jaar langer gevolgd, tot en met 2003. Daarnaast hebben we nog twee nieuwe cohorten samengesteld van nieuwkomers die zich respectievelijk tussen september 1999 en september 2000 (hierna *cohort 2000* genoemd, 79.426 personen) en tussen september 2000 en september 2001 (*cohort 2001*, 86.670 personen) in Nederland vestigden. Cohort 2000 is vier jaar in de tijd gevolgd, cohort 2001 drie jaar. Alle immigranten in deze immigratiecohorten waren in hun eerste jaar in Nederland tussen 15 en 60 jaar oud ¹⁶.

Per jaar is gekeken naar de arbeidsmarktpositie van de immigranten op de laatste vrijdag van september. We onderscheiden drie arbeidsmarktposities¹⁷. De eerste categorie omvat personen die *werkzaam* zijn als werknemer of als zelfstandige ondernemer. De tweede categorie bestaat uit personen die een sociale uitkering¹⁸ ontvangen en niet werkzaam zijn, kortweg *uitkeringsontvangers* genoemd. De derde categorie betreft een *restcategorie* van niet-arbeidsmarktparticipanten. Deze personen zijn noch werkzaam noch uitkeringsontvanger, maar zijn bijvoorbeeld schoolgaanden of huisvrouwen/mannen. We bestuderen hoeveel procent van de immigranten uit de afzonderlijke groepen nieuwkomers die tot de cohorten behoren in de opeenvolgende jaren werkzaam is of uitkeringsontvanger is. Door een vergelijking te maken van de arbeidsmarktpositie van de drie cohorten door de jaren heen komen we er achter hoe snel immigranten hun weg op de Nederlandse arbeidsmarkt hebben gevonden in een periode waarin zich een omslag in de conjunctuur heeft voorgedaan. Na een periode van economische groei trad na 2001 een stagnatie in. De uitwerking van de conjunctuuromslag op de arbeidsmarktpositie van immigranten uit verschillende herkomstlanden en met uiteenlopende migratiemotieven (arbeid, asiel, gezinsvorming, gezinshereniging), kan zichtbaar gemaakt worden, evenals de samenhang tussen verblijfsduur en hun incorporatieproces.

---

¹⁶ De datum van instroom is de datum van vestiging, dus inschrijving in GBA, met andere woorden exclusief de periode daaraan voorafgaand en die bijvoorbeeld door asielmigranten in een AZC doorgebracht kan zijn. Bij het samenstellen van de cohorten zijn geen gegevens over verblijfsduur uit de Centrale Registratie Vreemdelingen (CRV) gebruikt. Voor sommige personen kan dat de feitelijke verblijfsduur in Nederland dus aanmerkelijk langer zijn en zal dit ook systematisch kunnen samenhangen met wijzigingen in het beleid ten aanzien van inschrijving in GBA van vooral asielzoekers. Voor de andere migratiemotieven zal de time lag tussen binnenkomst en inschrijving waarschijnlijk veel kleiner zijn.

¹⁷ In onze berekeningen houden we geen rekening met de nieuwkomers die zijn geëmigreerd of overleden. Deze groep mensen komt in wisselende aantallen voor in de verschillende herkomstgroepen en migratiemotieven; vooral immigranten uit westerse landen, India en Zuid-Afrika, die vaak arbeidsmigranten zijn, emigreren verhoudingsgewijs veel.

¹⁸ Opgenomen zijn alle uitkeringen: ABW, WAO, WAZ, Wajong, WW, maar ook overige uitkeringen zoals Ziektewet, IOAW en IOAZ.

6.1 Arbeidsmarktparticipatie: werk en sociale uitkeringen

De ontwikkelingen in de arbeidsmarktpositie van de drie cohorten immigranten naar herkomstland en migratiemotief zijn weergegeven in figuren 6.1 t/m 6.4.

Herkomstgroepen

Het percentage werkenden onder immigranten uit Polen, overige westerse landen en Zuid-Afrika is al in het eerste jaar van hun verblijf in Nederland relatief hoog (meer dan 50%) (zie figuur 6.1) en het aandeel uitkeringsontvangers in deze groepen is relatief laag (zie figuur 6.3). Onder de vrouwen uit deze groepen is er echter een combinatie van een laag percentage werkenden én een tegelijkertijd laag percentage uitkeringsontvangers. Daardoor is er een relatief grote 'restgroep' bij deze herkomstgroepen, bestaande uit niet-werkende gezins- of familieleden. Dat maakt duidelijk dat voor een goede interpretatie van de arbeidsmarktpositie van herkomstgroepen het niet voldoende is alleen te kijken naar het percentage werkenden; ook het percentage uitkeringsontvangers moet er bij betrokken worden.

De arbeidsdeelname van nieuwe Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse immigranten vertoont een patroon dat vergelijkbaar is met hun al langer in Nederland woonachtige herkomstgenoten. Ruim 40% van de Turkse en Marokkaanse mannen heeft al in het instroomjaar (dus binnen een jaar) een baan. In het tweede jaar stijgt dit percentage boven de 60, en daarna vindt een minder uitgesproken stijging plaats. Het aandeel werkenden onder Turkse en Marokkaanse mannen bereikt in het derde jaar na hun aankomst 70% en stijgt daarna niet verder. Tegelijkertijd stijgt het aandeel van uitkeringsontvangers onder beide groepen geleidelijk. Bij het cohort 1999 (degenen die in 1998/1999 binnengekomen zijn in Nederland) heeft 8% van de Marokkaanse en 11% van de Turkse mannen binnen het eerste jaar na binnenkomst een uitkering. Deze percentages stijgen na vier jaar verblijf in Nederland tot 16% en 15%. De latere cohorten (2000 en 2001) starten in hun eerste jaar in Nederland steeds met een lager aandeel van uitkeringsontvangers.

Het patroon van de arbeidsdeelname van de Surinaamse en de Antilliaanse mannen komt overeen met dat van de Turkse en de Marokkaanse mannen. Ongeveer 40% van hen heeft binnen een jaar na aankomst een baan. Dit percentage stijgt tot boven de 60% voor Surinaamse en tot iets meer dan 50% voor Antilliaanse/Arubaanse mannen. Antilliaanse mannen vallen op met hun relatief hoge percentage uitkeringsontvangers (rond 20%). Bij de Antilliaanse vrouwen is dat zelfs rond de 35%.

Migranten uit de asiellanden hebben heel lage percentages werkenden. Het percentage uitkeringsontvangers is daarentegen na drie of vier jaar in Nederland te zijn, verhoudingsgewijs hoog.

Sekse

Anders dan de mannen bevinden Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse vrouwen zich in vergelijking met Turkse en Marokkaanse vrouwen in een relatief gunstige positie. In hun eerste jaar in Nederland (het instroomjaar) vindt ruim een derde van de Surinaamse en een kwart van de Antilliaanse vrouwen een baan en deze percentages stijgen binnen 2 tot 3 jaar tot ongeveer hetzelfde niveau als dat van hun mannelijke herkomstgenoten.. Daartegenover starten Turkse en Marokkaanse

vrouwen met een laag percentage van werkenden (circa 15%); zij blijven na vier jaar op ongeveer 30% steken.

Vrouwelijke immigranten zijn over het algemeen minder vaak werkzaam en zijn vaker uitkeringsontvanger dan hun mannelijke herkomstgenoten. Een belangrijke uitzondering hierop zijn vrouwelijke arbeidsmigranten en vrouwen uit Suriname. Het hoge participatieniveau van Surinaamse vrouwen ten opzichte van andere immigrantenvrouwen valt op. Bovendien blijven zij niet achter bij hun mannelijke herkomstgenoten, wat een uitzondering is. Antilliaanse/Arubaanse en Poolse vrouwen hebben eveneens een relatief hoge arbeidsparticipatie. Marokkaanse en Turkse vrouwen hebben aanzienlijk minder vaak een baan dan hun mannelijke herkomstgenoten. Ook het percentage werkenden onder Afghaanse, Somalische, Iraakse en Sudanese vrouwen is zeer laag. Bij de asiellanden springen de Iraanse vrouwen er in positieve zin uit.

Migratiemotieven

Wat betreft het migratiemotief, is te constateren dat arbeidsmigranten, zoals ook te verwachten valt, direct na binnenkomst een grote arbeidsparticipatie hebben, en dat de categorie gezinsvormers vanaf hun tweede jaar in Nederland eveneens ruim (70%) participeert op de arbeidsmarkt. De asielmigranten blijven daar ver bij achter, zeker het laatste cohort 2001. Van dat cohort asielmigranten heeft na drie jaar maar 17% een baan, terwijl in het cohort 1999 dat 25% na drie jaar was.

6.2 Patronen van arbeidsmarktparticipatie

Herkomstgroepen

Het percentage werkenden en uitkeringsontvangers in het jaar van instroom in Nederland onder de klassieke groepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen) is relatief laag. Dit is nog meer het geval onder immigranten uit asiellanden zoals Iran, Irak, Somalië, Soedan en Afghanistan. Maar in het tweede jaar maakt de arbeidsdeelname een sprong. Een vergelijkbaar patroon is ook waarneembaar bij gezinsvormende en in mindere mate bij gezinsherenigende immigranten die vaak uit de klassieke groepen afkomstig zijn. De lage arbeidsparticipatie van voornamelijk niet-westerse immigranten (mannen én vrouwen) in het eerste jaar na hun aankomst in Nederland heeft waarschijnlijk te maken met de inburgeringstrajecten die deze immigranten direct na hun vestiging verplicht zijn te volgen (Zorlu en Van Rijn 2005).

Voor nagenoeg alle immigranten in alle drie cohorten geldt dat het percentage uitkeringsontvangers stijgt vanaf het instroomjaar. Uitzonderingen zijn Antillianen en Afghanen van het cohort 1999. Bij hen treedt er na het derde jaar een daling op in het percentage uitkeringsontvangers.

Voor Antilliaanse migranten gelden andere regels dan voor de overige immigrantengroepen: zij hebben recht op een uitkering zodra ze in Nederland arriveren. Dat verklaart de relatief grote kans op een uitkering direct al in het eerste jaar. Na enige tijd slaagt een deel van hen erin werk te vinden, zodat het aandeel werkenden in de groep Antillianen toeneemt. Onder de Antillianen is er ook een groep die als gezinslid meekomt naar Nederland en/of onderwijs volgt (zgn. 'niet-participant op de arbeidsmarkt'). Na enkele jaren verschijnen ook zij in de arbeidsmarktregistraties, hetzij als werkenden hetzij als uitkeringsontvanger.

Migratiemotieven

Vergelijking van de cohorten opgesplitst naar migratiemotief leert dat de arbeidsmarktcarrières van groepen migranten in dit opzicht door de jaren heen geen opzienbarende verschillen vertonen (**figuur 6.2 en figuur 6.4**). In alle drie cohorten vindt onder de gezinsmigranten een sterke toename plaats van het aandeel werkenden in het tweede verblijfsjaar; daarna stabiliseert het aandeel werkenden zich. Het aandeel mannelijke gezinsvormers met een baan ligt vanaf het tweede jaar van hun verblijf in Nederland op ongeveer hetzelfde niveau als dat van mannelijke arbeidsmigranten. Bij vrouwelijke gezinsvormers ligt dit anders. Zij ontvangen vaker een uitkering en zijn minder vaak werkzaam dan vrouwelijke arbeidsmigranten.

Gezinsherenigers bevinden zich vaak in een ongunstiger positie dan gezinsvormers. Dit is wellicht deels te verklaren vanuit het gegeven dat gezinsherenigers gemiddeld jong zijn en (nog) niet gericht op het verwerven van een baan. Daartegenover zijn gezinsvormers vaak jonge volwassenen die hun opleiding al hebben voltooid en 'in de startblokken staan' om de arbeidsmarkt te betreden.

Bij de afzonderlijke cohorten *asielmigranten* zien we zowel bij het aandeel werkenden als bij het aandeel uitkeringsontvangers een voortgaande stijging. Er zijn wel duidelijke verschillen tussen mannen en vrouwen. Vrouwen zijn minder vaak werkzaam en ontvangen vaker een uitkering. Het percentage werkzame asielmigranten is in vergelijking met migranten met andere migratiemotieven het laagst en het aandeel uitkeringsontvangers onder hen het hoogst. Dat heeft te maken met de rechtspositie en immigratiegeschiedenis van asielmigranten. De arbeidsmarktparticipatie van immigranten uit asiellanden is in het instroomjaar erg laag (ongeveer tot 10% voor mannen en 2% voor vrouwen). In de jaren daarna stijgt zij wel, maar in vergelijking met andere immigranten blijft zij laag. Het percentage uitkeringsontvangers onder de asielmigranten is in het instroomjaar relatief laag, – vergelijkbaar met dat van gezinsvormers – maar stijgt hard in daarop volgende jaren. (Veruit) de hoogste percentages uitkeringsontvangers – tot wel 70% bij de vrouwen – zien we bij de Afghanen.

De toename van het aantal Afghanen in de bijstand wordt voornamelijk veroorzaakt door de nieuwe Vreemdelingenwet die is ingegaan op 1 april 2001. Die wetswijziging heeft juist voor veel Afghaanse asielzoekers de verblijfsstatus veranderd van een "voorlopige vergunning tot verblijf" naar een "verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd". Na deze omzetting kwamen ze in aanmerking voor een uitkering volgens de Algemene Bijstandswet. Voor Irakezen, Iraniërs en Somaliërs had deze regeling in 2001 niet zo'n effect. Onder hen was het aandeel uitkeringsontvangers eind 2001 juist lager dan in de jaren ervoor (CBS, 2003).

Een verklaring voor het arbeidsmarktpatroon van Afghanen binnen de categorie asielmigranten – veel uitkeringsontvangers, maar ook een relatief hoog percentage werkenden, althans bij de mannen – is niet onmiddellijk te geven. Het bestaande netwerk van Afghanen in Nederland, waardoor nieuwkomers sneller wegwijs gemaakt worden in de Nederlandse maatschappij, zou een rol kunnen spelen. Een andere factor is wellicht hun gemiddeld hogere leeftijd en het relatief hoge opleidingsniveau van Afghaanse asielmigranten (Van den Maagdenberg 2004).

6.3 Het effect van economische stagnatie

Opmerkelijk is de monotone stijging van het percentage uitkeringsontvangers voor de cohorten 1999 en 2000 (**figuur 6.3**). Dit is zichtbaar bij de meeste herkomstlanden; dat is ook het geval ongeacht het immigratiemotief van mensen om naar Nederland te komen. Deze ontwikkeling hangt waarschijnlijk samen met de ongunstige economische conjunctuur sinds 2002. Dit vermoeden wordt gesterkt als we kijken naar de arbeidsmarktpositie van eerdere immigratiecohorten. Sprangers et al. (2004a; 2004b) hebben laten zien dat na twee tot drie jaar verblijf in Nederland de uitkeringspercentages voor de immigratie cohorten 1990 tot 2000 daalden ten tijde van de gunstige economische conjunctuur in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw en het begin van deze eeuw.

Rond 2001-2002 stagneert of daalt zelfs het aandeel werkenden onder de groepen die tot dan een relatief hoog percentage werkenden hebben. Dat is vooral het geval voor de categorieën arbeidsmigranten, overige mannelijk immigranten uit de Verenigde Staten, overige westerse landen en de klassieke groepen (Turkije, Marokko, Suriname en Antillen). Bij de asiel- en gezinsmigranten en bij alle vrouwelijke immigranten is meer sprake van een stagnatie in de stijging van het percentage werkenden. Het percentage werkenden in het instroomjaar van cohort 2001 is voor bijna alle groepen wat lager dan bij de eerdere cohorten 2000 en 1999. Van de vrouwelijke gezinsvormers van het immigratiecohort 2000 werkt in het derde jaar van hun verblijf in Nederland 41%. Daarna stagneert in dit cohort de toename van het aandeel werkenden. Van het meest recente cohort gezinsvormers (2001) heeft in hun derde jaar nog pas 35% betaald werk. In beide cohorten is ook het percentage vrouwelijke gezinsherenigers met werk als werknemer of zelfstandige lager dan van het eerste cohort 1999.

Deze stagnatie in actieve arbeidsmarktparticipatie hangt waarschijnlijk samen met de verslechterde economische situatie vanaf 2002, althans als we er vanuit mogen gaan dat het *human capital* van de recentere cohorten (in termen van gemiddelde opleiding, deskundigheid en motivatie) niet minder is dan dat van immigranten die in eerdere jaren tijdens betere economische tijden in Nederland arriveerden.

6.4 Determinanten van het verwerven van een arbeidsmarktpositie

In de voorgaande paragrafen zijn de ontwikkelingen in de arbeidsmarktpositie van immigranten naar herkomstland en immigratiemotief beschreven. We constateerden grote verschillen in het incorporatieproces van immigranten van verschillende herkomstgroepen en met uiteenlopende migratiemotieven. Deze verschillen kunnen samenhangen met demografische en andere individuele en omgevingskenmerken, zoals leeftijd, burgerlijke staat, het al dan niet hebben van jonge kinderen, het al dan niet in een grote stad wonen,, of het aandeel allochtonen in de wijk waar men woont. In welke mate dit het geval is hebben we uitgezocht met regressie-analyses. Zoals in hoofdstuk 2 is beschreven, hangen de kansen die migranten kunnen creëren om een plaats te verwerven in de samenleving en de steun die zij daarbij krijgen of weten te organiseren (sociaal kapitaal) samen met onder meer de persoonlijke omstandigheden en vaardigheden en met de migratiegeschiedenis. Hoewel de hiervoor genoemde kenmerken allesbehalve uitputtend zijn, zijn zij indicatief voor de sociaal-economische en

sociaal-culturele omstandigheden van de migranten en hun mogelijkheden hun sociale kapitaal te benutten.

Zoals eerder aangegeven, onderscheiden we drie posities van immigranten: werkzaam, uitkeringsontvanger en niet-arbeidsmarktparticipant. We hebben berekend welke factoren een rol spelen in het vinden van een baan, dan wel het ontvangen van een uitkering en het gewicht van deze factoren. Daarbij zijn immigranten met baan of uitkering vergeleken met immigranten die noch een baan noch een uitkering hebben (de niet-participanten).

Vanwege de grote verschillen in arbeidsmarktparticipatie tussen mannen en vrouwen geven we afzonderlijke resultaten voor mannen en vrouwen. De analyses zijn stapsgewijs uitgevoerd. Eerst zijn we nagegaan in welke mate het herkomstland en migratiemotief relevante determinanten zijn voor de mate waarin migranten werk vinden dan wel een uitkering ontvangen. (we noemen dat model I; zie **Tabel 6.1 en 6.2**). Vervolgens zijn we achtereenvolgens nagegaan in welke mate andere factoren de verschillen in arbeidsmarktparticipatie kunnen verklaren. De volgende kenmerken zijn daarbij geanalyseerd:

- iemands leeftijd bij immigratie (Model II),
- zijn verblijfsduur en het immigratiecohort waartoe hij behoort (Model III),
- zijn burgerlijke staat en het al dan niet hebben van (jonge) kinderen (in Model IV), en
- woongemeente en de verhouding autochtoon-allochtoon in de wijk waar men woont (Model V).

Voor elk van deze kenmerken is er één referentiecategorie gekozen waar de andere categorieën mee vergeleken worden. Deze staan in de tabel vermeld. Voor het kenmerk immigratiecohort, bijvoorbeeld, is het cohort 1999 de referentiecategorie waar de andere cohorten 2000 en 2001 tegen afgezet worden. Zo kunnen we vaststellen of er daadwerkelijk (significante) verschillen zijn in arbeidsmarktpositie tussen de personen uit de verschillende immigratiecohorten.

6.4.1 Mannelijke nieuwkomers

Antilliaanse, Surinaamse en Afghaanse mannen hebben relatief vaker een baan dan de referentiegroep (Zuidafrikaanse mannen) (zie model I)¹⁹. Het aandeel werkenden onder Poolse, Turkse en Marokkaanse mannen verschilt niet significant van dat van de referentiegroep, terwijl alle andere herkomstlanden relatief minder vaak een baan hebben. Onder Amerikaanse mannen lijkt het laagste percentage werkenden voor te komen²⁰.

Dit beeld is echter ontstaan na de correctie voor migratiemotieven. Zo zien we ook dat in vergelijking met arbeidsmigranten immigranten met andere

---

¹⁹. Autochtone Nederlanders zijn hier geen goede vergelijkingsgroep, omdat zij per definitie relevante kenmerken missen die specifiek zijn voor immigranten, zoals migratiemotief en verblijfsduur. Migrant uit Zuid-Afrika zijn hier als referentiegroep gekozen. Dit herkomstland kent nagenoeg uitsluitend arbeidsmigranten die westers georiënteerd zijn en om die reden beter vergelijkbaar zijn met autochtone Nederlanders dan bijvoorbeeld migranten uit een niet-westers land met voornamelijk asielmigranten.

²⁰ Zoals uit grafiek 6.2 blijkt, geldt voor een aanzienlijk deel van de arbeidsmigranten die in 1995 naar Nederland zijn gekomen dat 'werk' niet de belangrijkste bron van inkomsten is. Dit zien we ook direct na aankomst voor meer recente cohorten arbeidsmigranten. Dit zou men niet verwachten, omdat deze immigranten juist naar Nederland komen om te werken. Dit hangt voor een deel samen met het gegeven dat inkomsten waarover in het herkomstland belasting wordt betaald voor een deel niet worden meegenomen in de administratieve bestanden die mede de basis vormen voor het SSB. Daarnaast kan het voorkomen dat gezinsleden die meekomen met arbeidsmigranten door de IND als arbeidsmigrant worden geregistreerd en niet als gezinsmigrant.

migratiemotieven minder vaak een baan hebben. Dat is geen verrassing wanneer men bedenkt dat arbeidsmigranten per definitie snel na hun aankomst een baan hebben. Zoals te verwachten hebben asielmigranten het minst vaak een baan. Immigranten, die op een relatief oudere leeftijd zijn geïmmigreerd, lijken in eerste instantie vaker een baan te hebben maar dat beeld verandert wanneer er rekening wordt gehouden met hun burgerlijke staat (zie model IV). Ook voor de gezinsvormers lijkt de correctie voor burgerlijke staat relevant: voor immigranten die getrouwd zijn met een autochtone partner is de kans op een baan ruim 25% groter (RRR=1,258) dan die voor immigranten met een partner uit hetzelfde land. Ongehuwden hebben juist een aanzienlijk kleinere kans op een baan (RRR=0,575). Ook het hebben van een kind tussen 0-6 jaar verhoogt voor mannelijke immigranten de kans dat iemand een baan heeft.

Voor immigranten die wonen in Amsterdam of (in mindere mate) in Utrecht is de kans dat zij een baan hebben groter dan voor immigranten die elders wonen. Daarnaast hangt een lager percentage niet-westerse allochtonen in de woonwijk van de immigranten samen met vaker een baan hebben, terwijl een hoger percentage samengaat met een kleinere kans op een baan.

Het onderste deel van tabel 6.1 geeft – voor mannen – de uitkomsten wat betreft hun kans dat zij uitkeringsontvanger geworden zijn. Immigranten uit nagenoeg alle herkomstlanden ontvangen aanzienlijk vaker een uitkering dan de hier gekozen referentiegroep (Zuid-Afrika), met uitzondering van Amerikaanse, Poolse, Chinese en Indiase mannen (zie model I). Correcties voor achtergrondkenmerken als migratiemotief, leeftijd en verblijfsduur veranderen dit beeld niet. Model III maakt duidelijk dat Afghaanse en Antilliaanse mannen ruim 10 keer resp. 15 keer zo vaak van een sociale uitkering moeten leven; deze uitkomst is gecorrigeerd voor leeftijd en verblijfsduur. Marokkaanse, Surinaamse en Turkse mannen hebben ongeveer 5 keer zo vaak als Zuidafrikaanse immigranten (de referentiegroep) een uitkering. Mannen uit andere herkomstlanden zijn 2-3 keer vaker uitkeringsontvanger.

De positie van de asielmigranten valt op. Zij hebben een drie tot vier keer grotere kans om uitkeringsontvanger te worden dan arbeidsmigranten, terwijl gezinsmigranten een ruim vier keer zo grote kans hebben.

De minder gunstige arbeidsmarktpositie van immigranten die getrouwd zijn met een partner uit hetzelfde herkomstland als waar zij zelf vandaan komen (mono-etnisch huwelijk), is ook duidelijk zichtbaar in hun relatief grote kansen uitkeringsontvanger te worden. Alleen gescheiden en verweduwd mannen ontvangen vaker een uitkering dan de mono-etnisch gehuwde mannen. Ook het hebben van een minderjarig kind geeft een grotere kans om uitkeringsontvanger te worden.

Immigranten die in Amsterdam, Rotterdam of Den Haag wonen, zijn relatief vaker uitkeringsontvanger, zo ook immigranten die wonen in een wijk met weinig niet-westerse allochtonen (0-5%). Deze laatste bevinding is opmerkelijk omdat immigranten in deze minder gesegregeerde wijken ook vaker een baan hebben. Deze minder gesegregeerde wijken trekken waarschijnlijk meer kansrijke immigranten aan.

Het effect van de verblijfsduur op de kans op werk en uitkeringen bij mannen

Figuur 6.5 toont het effect van de verblijfsduur van de immigranten in Nederland op de kans op een baan en uitkering. In de bovenste figuur zien we dat de kans op een baan voor alle herkomstlanden monotoon stijgt bij een langere verblijfsduur in Nederland, maar dat de snelheid van de stijging sterk varieert over de herkomstlanden.

Poolse en Zuid-Afrikaanse mannen starten op het hoogste niveau van actieve participatie van alle hier onderzochte herkomstgroepen en hebben het meeste baat bij een langer verblijf. Overigens is hier een selectie-effect niet geheel uit te sluiten. De populatie kan veranderen als arbeidsmigranten die niet slagen in Nederland teruggaan naar hun herkomstland. Andere groepen zoals asielmigranten kunnen niet teruggaan.

Immigranten uit asiellanden (Iran, Irak, Somalië, Soedan en Afghanistan) hebben in de eerste 5 jaar na hun immigratie geringe arbeidsmarktparticipatie.

In de eerste anderhalf jaar van hun verblijf in Nederland stijgt de kans op een baan voor mensen uit niet-asiellanden (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse mannen etc.) waarna er een stabilisatie is tot een verblijfsduur van ongeveer 4 jaar. Daarna lijkt weer een versnelling te ontstaan.

Het onderste deel van figuur 6.5 toont dat de kans van Afghaanse mannen op een uitkering uitzonderlijk snel omhoog gaat. Dat is in mindere mate van toepassing voor Iraanse mannen. Ook immigranten uit andere asiellanden ontvangen vaker een uitkering naarmate ze langer in Nederland wonen.

Het effect van verblijfsduur op de kansen van andere immigrantengroepen is gering. De schommelingen in de lijnen voor Antilliaanse en Surinaamse mannen zouden een indicatie kunnen zijn voor pendelmigratie tussen die landen en Nederland.

6.4.2 *Vrouwelijke nieuwkomers*

Tabel 6.2 geeft de resultaten voor vrouwen. Ongeacht hun leeftijd en verblijfsduur hebben Antilliaanse en Surinaamse vrouwen ruim vier keer zo vaak een baan als de hier gekozen referentiegroep. De kansen op werk van immigranten uit de meeste asiellanden (Iran, Irak, Somalië en Soedan) zijn aanzienlijk lager dan die van de referentiecategorie. Ook Amerikaanse, Marokkaanse en Indiase vrouwen hebben minder vaak een baan.. Net zoals bij de mannen is de kans op een baan begrijpelijkerwijs het hoogst voor arbeidsmigranten. Gezinsvormers en -herenigers volgen arbeidsmigranten wat dit betreft met een grote afstand. Asielmigranten hebben relatief zelden een baan.

Wat betreft burgerlijke staat, blijkt dat vrouwen met een partner uit hetzelfde herkomstland als dat van henzelf veruit de minste kans hebben op een baan. Gescheiden en verweduwde vrouwen hebben de meeste kans op het vinden van werk, gevolgd door gehuwden met een autochtone partner.

Anders dan de mannen hebben de vrouwen met een of meerdere kinderen jonger dan 6 jaar relatief zelden een baan, zoals te verwachten is vanwege hun zorgtaken. Wanneer de kinderen ouder worden, lijken vrouwen geneigd te zijn om te gaan werken: hun kansen op arbeidsmarktparticipatie nemen aanzienlijk toe. (RRR = 1,24).

Immigrantenvrouwen die in Amsterdam wonen, hebben een relatief vaak een baan, terwijl immigrantenvrouwen in Rotterdam en Den Haag juist minder vaak een baan hebben ten opzichte van de rest van Nederland.

De kansen op een sociale uitkering zijn bijna spiegelbeeldig aan die van het vinden van werk. Onder immigranten met dezelfde leeftijd en verblijfsduur ontvangen alleen Amerikaanse vrouwen minder vaak een uitkering dan de referentiegroep (Zuid-Afrikaanse vrouwen).

De kansen van Antilliaanse/Arubaanse, Afghaanse, Irakese en Soedanese vrouwen op een uitkering is vele malen (11 tot 35 maal) hoger dan voor de referentiegroep. Turkse, Marokkaanse en Surinaamse vrouwen ontvangen eveneens relatief vaak een uitkering.

Deze resultaten maken duidelijk dat de arbeidsmarktpositie van allochtone vrouwen sterk uiteenloopt tussen de herkomstgroepen. Groepen met vergelijkbare migratieachtergrond vertonen ook nog eens een wisselend patroon.

Zo zijn Iraanse en Somalische vrouwen minder vaak uitkeringsontvanger dan immigranten uit andere asiellanden zoals Afghanistan, Irak en Soedan. Ook als gecorrigeerd wordt voor persoons- en sociale kenmerken en asielkenmerken (zie model V) blijven deze verschillen bestaan.

Vrouwen die getrouwd zijn met een autochtone partner (gemengd huwelijk) ontvangen duidelijk minder vaak een uitkering dan vrouwen met een partner uit hetzelfde land (mono-etnisch huwelijk).

In overeenstemming met onze eerdere bevinding dat zij een geringere kans op een baan hebben, zijn vrouwen met minderjarige kinderen vaker uitkeringsontvanger. Immigrantenvrouwen in Amsterdam en Rotterdam ontvangen vaker een uitkering dan vrouwen elders in Nederland. Ook zien we een positieve samenhang tussen het percentage allochtonen in de wijk waar men woont en uitkeringsafhankelijkheid.

Het effect van de verblijfsduur op de kans op uitkering en werk bij vrouwen

Figuur 6.6 geeft de geschatte kans op werk en uitkeringen bij vrouwen. Het bovenste deel van de figuur laat zien dat er nauwelijks een samenhang is tussen verblijfsduur en de kans op een baan voor Irakese, Afghaanse, Somalische en Soedanese vrouwen.

Deze samenhang is groter voor de vrouwen uit andere asiellanden, Iran en voormalig Joegoslavië. De kansen op werk van Surinaamse en Poolse vrouwen stijgen het sterkst met het toenemen van hun verblijfsduur. Vooral binnen de eerste twee jaar na binnenkomst in Nederland en na 4,5 jaar gaan hun kansen aanzienlijk omhoog.

Wat betreft de samenhang tussen verblijfsduur en de kans op uitkeringen, nemen we het omgekeerde waar. Vrouwen uit Afghanistan, Irak, Soedan en Somalië springen in het oog met hun snel stijgende kans op een uitkering al kort na hun binnenkomst in Nederland.

De grillige kanslijn van Antilliaanse vrouwen over de verblijfsjaren geeft opnieuw aan dat bij hen mogelijk sprake is van pendelmigratie tussen Nederland en de Antillen met iedere keer een nieuwe start op de arbeidsmarkt.

6.5 Conjunctuureffecten

Na de correcties voor afkomst, migratiemotief en andere achtergrondkenmerken zoals leeftijd en verblijfsduur, wordt de invloed zichtbaar van de economische conjunctuur op de instromende immigratiecohorten. Zo zien we in Tabel 6.1 bij de mannen dat het aandeel werkenden in de immigratiecohorten 2000 en 2001 lager is dan dat bij het immigratiecohort 1999 (RRR = 0,926 voor Cohort 2000 en RRR = 0,845 voor Cohort 2001). Bij de vrouwen treedt het mogelijke effect van de dalende conjunctuur pas een jaar later op: de kans op een baan van het cohort 2001 is lager dan van de eerdere cohorten, terwijl de kans op werk van het cohort 2000 licht hoger is dan van het cohort 1999. Bovendien is de kans op een uitkering lager voor de cohorten 2000 en 2001, wat misschien toe te schrijven is aan een strenger arbeidsmarktbeleid in de laatste jaren of aan een hoger niveau van *human capital* (opleiding, motivatie, e.d.) bij de nieuwe immigratiecohorten. Onze analyses bieden helaas onvoldoende aanknopingspunten om hierover harde, laat staan causale, uitspraken te kunnen doen.

Tabel 6.1. Multinomial Logit regressies, kans op werk en uitkeringen, MANNEN (relative risk ratios)

		Model I	Model II	Model III	Model IV	Model V	
Werkzaam							
Herkomstland	USA	0,365***	0,352***	0,36***	0,375***	0,357***	
	Polen	0,861	0,864	0,943	1,006	1,02	
	V. Joegoslavië	0,401***	0,384***	0,373***	0,354***	0,361***	
	Turkije	0,945	0,949	0,964	0,856*	0,884	
	Marokko	1,163*	1,165*	1,161*	1,099	1,099	
	Suriname	1,412***	1,384***	1,343***	1,366***	1,359***	
	Antillen en Aruba	2,158***	2,178***	2,320***	2,414***	2,547***	
	Afghanistan	1,248***	1,202**	1,207**	1,154*	1,149*	
	Iran	0,377***	0,358***	0,360***	0,373***	0,379***	
	Irak	0,493***	0,470***	0,411***	0,415***	0,425***	
	Somalië	0,464***	0,470***	0,459***	0,460***	0,471***	
	Soedan	0,622***	0,612***	0,604***	0,630***	0,636***	
	China	0,457***	0,470***	0,464***	0,468***	0,482***	
	Overige niet-westers	0,567***	0,564***	0,566***	0,590***	0,596***	
	India	0,502***	0,507***	0,495***	0,508***	0,514***	
	Zuid-Afrika (Referentie)						
	Migratiemotief	Asiëmigratie	0,118***	0,127***	0,109***	0,111***	0,115***
		Gezinsvormer	0,754***	0,783***	0,712***	0,568***	0,563***
Gezinshereniger		0,332***	0,362***	0,304***	0,279***	0,281***	
Overige migratie motief		0,206***	0,215***	0,200***	0,205***	0,207***	
Arbeidsmigratie (Referentie)							
Leeftijd bij immigratie		1,010***	1,010***	0,997**	0,997***		
Verblijfsduur	Verblijfsduur			3,874***	3,885***	3,900***	
	Verblijfsduur-2			0,678***	0,675***	0,674***	
	Verblijfsduur-3			1,043***	1,044***	1,044***	
Immigratiecohort	immigratiecohort 1999(Referentie)						
	immigratiecohort 2000			0,924***	0,922***	0,926***	
	immigratiecohort 2001			0,825***	0,834***	0,845***	
Burgerlijke staat	gemengde huwelijk				1,258***	1,237***	
	andere soorthuwelijk				0,996	0,983	
	ongehuwd				0,575***	0,562***	
<hr/>							
		Model I	Model II	Model III	Model IV	Model V	
Uitkering							
Herkomstland	USA	0,465**	0,388***	0,394***	0,429***	0,419***	
	Polen	1,210	1,225	1,314	1,349	1,388	
	V. Joegoslavië	3,309***	2,620***	2,535***	2,079***	2,168***	
	Turkije	4,470***	4,898***	4,948***	3,958***	4,098***	
	Marokko	5,574***	5,936***	5,865***	4,922***	4,927***	
	Suriname	5,873***	5,229***	5,026***	4,551***	4,295***	
	Antillen en Aruba	13,232***	14,215***	15,126***	14,453***	14,648***	
	Afghanistan	12,675***	10,503***	10,466***	9,079***	9,287***	
	Iran	4,518***	3,460***	3,455***	3,339***	3,448***	
	Irak	3,524***	2,846***	2,427***	2,308***	2,421***	
	Somalië	3,021***	3,541***	3,446***	3,187***	3,374***	
	Soedan	3,699***	3,662***	3,581***	3,558***	3,696***	
	China	0,987	1,308	1,263	1,221	1,226	
	Overige niet-westers	2,792***	2,823***	2,820***	2,835***	2,885***	
	India	0,985	1,005	0,972	0,971	0,997	
	Zuid-Afrika (Referentie)						
	Migratiemotief	Asiëmigratie	2,679***	3,944***	3,356***	3,466***	3,738***
		Gezinsvormer	3,510***	4,486***	4,060***	3,243***	3,265***
Gezinshereniger		3,168***	5,088***	4,256***	3,796***	3,934***	
Overige migratie motief		2,191***	2,639***	2,453***	2,570***	2,666***	
Arbeidsmigratie (Referentie)							
Leeftijd bij immigratie		1,055***	1,056***	1,045***	1,045***		
Verblijfsduur	Verblijfsduur			3,777***	3,732***	3,705***	
	Verblijfsduur-2			0,716***	0,713***	0,715***	
	Verblijfsduur-3			1,035***	1,036***	1,035***	
Immigratiecohort	immigratiecohort 1999 (Referentie)						
	immigratiecohort 2000			0,956	0,946*	0,953*	
	immigratiecohort 2001			0,938**	0,939*	0,961	
Burgerlijke staat	gemengde huwelijk				0,592***	0,595***	
	andere soorthuwelijk				0,718***	0,704***	
	ongehuwd				0,588***	0,574***	
	gescheiden/weduw				1,217***	1,189**	
	Mono-etnisch huwelijk (Referentie)						

p<,05; ** p<,01; *** p<,001

Standaard fouten zijn gecorrigeerd voor de herhaalde waarnemingen

Tabel 6.2. Multinomial Logit regressies, kans op werk en uitkering, VROUWEN (relative risk ratios)

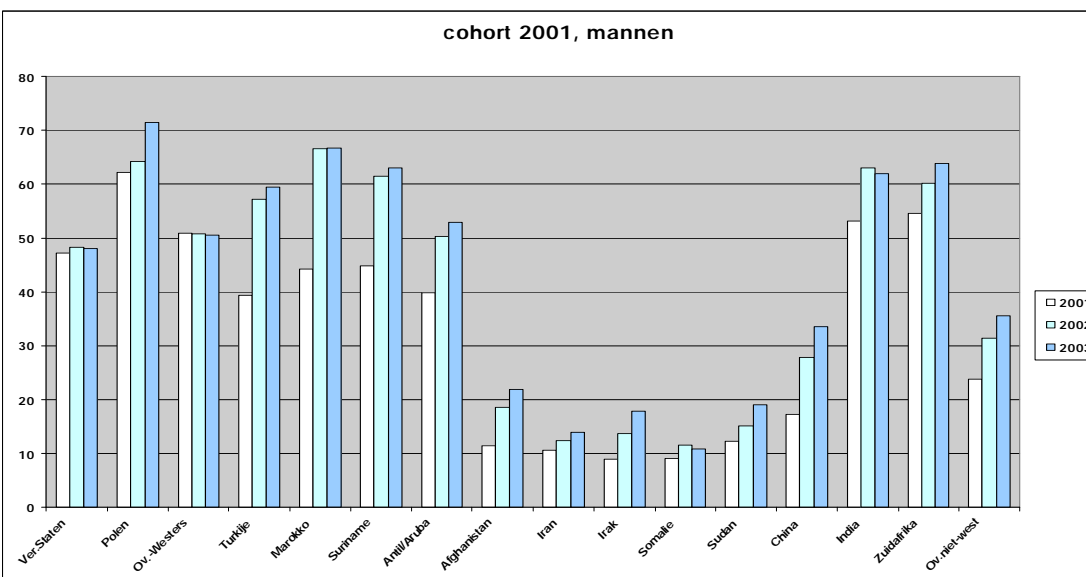
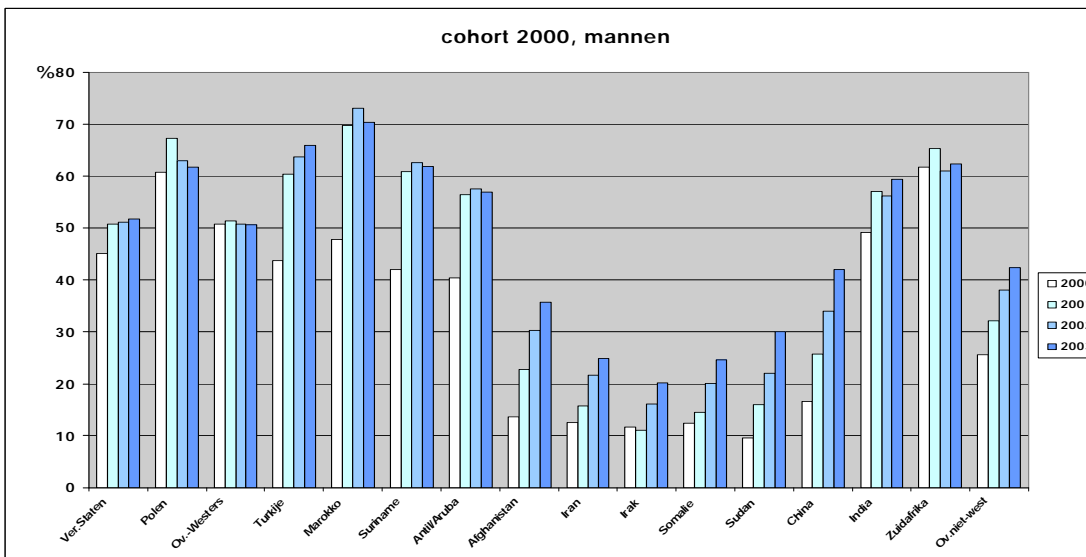
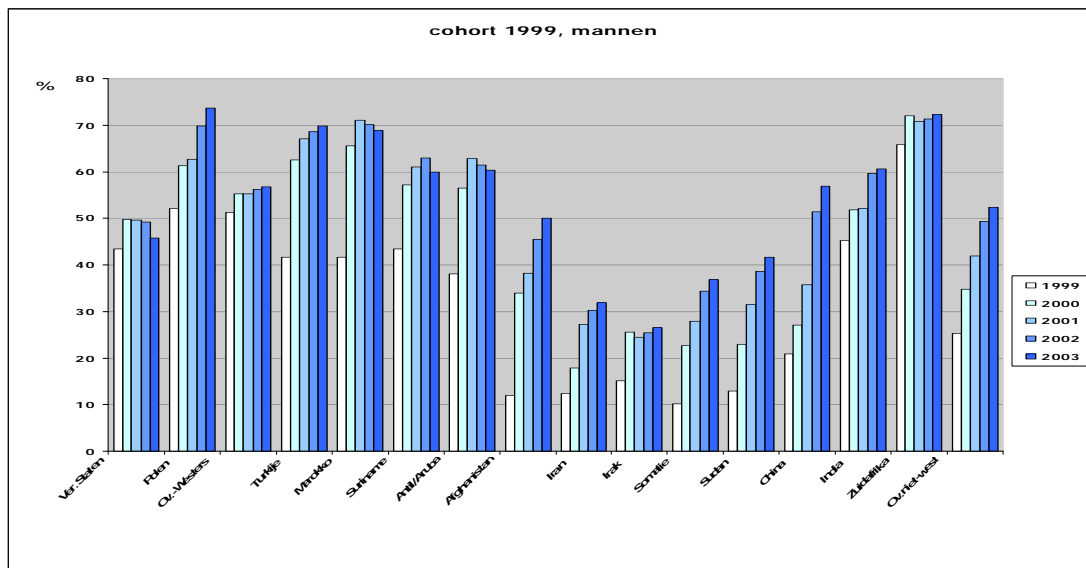
		Model I	Model II	Model III	Model IV	Model V	
Werkzaam							
Herkomstland	USA	0,688***	0,683***	0,715***	0,707***	0,695***	
	Polen	1,492***	1,492***	1,497***	1,367***	1,362***	
	V. Joegoslavië	0,964	0,958	0,936	1,079	1,072	
	Turkije	0,962	0,965	0,927	1,215**	1,209**	
	Marokko	0,715***	0,717***	0,680***	0,890	0,871*	
	Suriname	3,941***	3,928***	3,959***	4,119***	4,107***	
	Antillen en Aruba	4,296***	4,288***	4,696***	5,257***	5,312***	
	Afghanistan	0,944	0,931	0,966	1,149	1,129	
	Iran	0,701***	0,697***	0,690***	0,735***	0,723***	
	Irak	0,342***	0,337***	0,321***	0,407***	0,399***	
	Somalië	0,356***	0,359***	0,349***	0,426***	0,419***	
	Soedan	0,465***	0,468***	0,452***	0,593***	0,584***	
	China	1,12	1,128*	1,117	1,158*	1,156*	
	Overige niet-westers	1,086	1,087	1,073	1,096	1,088	
	India	0,735***	0,733***	0,715***	0,848	0,827	
	Zuid-Afrika (Referentie)						
	Migratiemotief	Asielmigratie	0,051***	0,052***	0,043***	0,042***	0,042***
		Gezinsvormer	0,232***	0,233***	0,196***	0,212***	0,212***
		Gezinshereniger	0,188***	0,189***	0,152***	0,153***	0,154***
Overige migratie motief		0,157***	0,158***	0,148***	0,135***	0,136***	
Arbeidsmigratie (Referentie)							
Leeftijd bij immigratie		1,002	1,001	0,992***	0,992***		
Verblijfsduur	Verblijfsduur			4,960***	5,383***	5,403***	
	Verblijfsduur-2			0,624***	0,615***	0,614***	
	Verblijfsduur-3			1,051***	1,052***	1,053***	
Immigratiecohort	immigratiecohort 2000			1,056**	1,065***	1,065***	
	immigratiecohort 2001			0,913***	0,910***	0,911***	
	immigratiecohort 1999 (Referentie)						
Burgerlijke staat	gemengde huwelijk				1,777***	1,789***	
	andere soorthuwelijk				1,413***	1,416***	
	ongehuwd				1,219***	1,221***	
Uitkering							
Herkomstland	USA	0,491**	0,386***	0,413***	0,411***	0,406***	
	Polen	1,838***	1,771**	1,795**	1,831**	1,830**	
	V. Joegoslavië	6,735***	6,013***	6,025***	4,859***	4,607***	
	Turkije	8,491***	8,959***	8,643***	6,583***	5,783***	
	Marokko	8,486***	8,715***	8,286***	6,193***	5,357***	
	Suriname	10,711***	9,591***	9,659***	7,022***	5,886***	
	Antillen en Aruba	34,802***	33,047***	36,609***	25,677***	22,651***	
	Afghanistan	28,775***	26,358***	27,344***	20,675***	19,685***	
	Iran	7,967***	6,896***	7,009***	5,875***	5,507***	
	Irak	14,815***	12,847***	12,234***	9,647***	9,065***	
	Somalië	7,885***	9,187***	9,170***	6,725***	6,254***	
	Soedan	10,404***	11,188***	11,109***	8,834***	8,095***	
	China	2,143***	2,498***	2,505***	2,278***	2,085***	
	Overige niet-westers	6,102***	5,711***	5,733***	4,841***	4,399***	
	India	2,527***	2,314***	2,247***	1,888**	1,717*	
	Zuid-Afrika (Referentie)						
	Migratiemotief	Asielmigratie	2,214***	2,386***	1,969***	1,704***	1,791***
		Gezinsvormer	1,093	1,222	1,031	0,946	0,948
		Gezinshereniger	1,971***	2,231***	1,778***	1,514***	1,541***
Overige migratie motief		2,123***	2,270***	2,115***	2,040***	2,064***	
Arbeidsmigratie (Referentie)							
Leeftijd bij immigratie		1,040***	1,040***	1,043***	1,043***		
Verblijfsduur	Verblijfsduur			3,484***	3,256***	3,230***	
	Verblijfsduur-2			0,726***	0,740***	0,741***	
	Verblijfsduur-3			1,034***	1,032***	1,032***	
Immigratiecohort	immigratiecohort 1999 (Referentie)						
	immigratiecohort 2000			0,943**	0,935**	0,929**	
	immigratiecohort 2001			0,875***	0,875***	0,867***	
Burgerlijke staat	gemengde huwelijk				0,334***	0,366***	
	andere soorthuwelijk				1,259***	1,267***	
	ongehuwd				1,182***	1,158***	
	gescheiden/weduw				2,476***	2,464***	
Mono-etnisch huwelijk (Referentie)							

p<,05; ** p<,01; *** p<,001

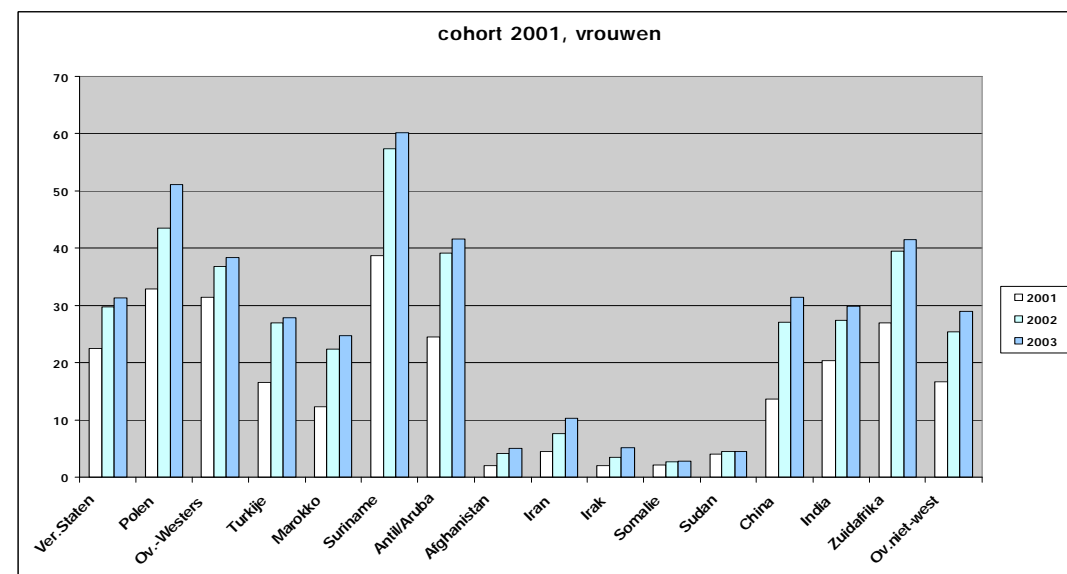
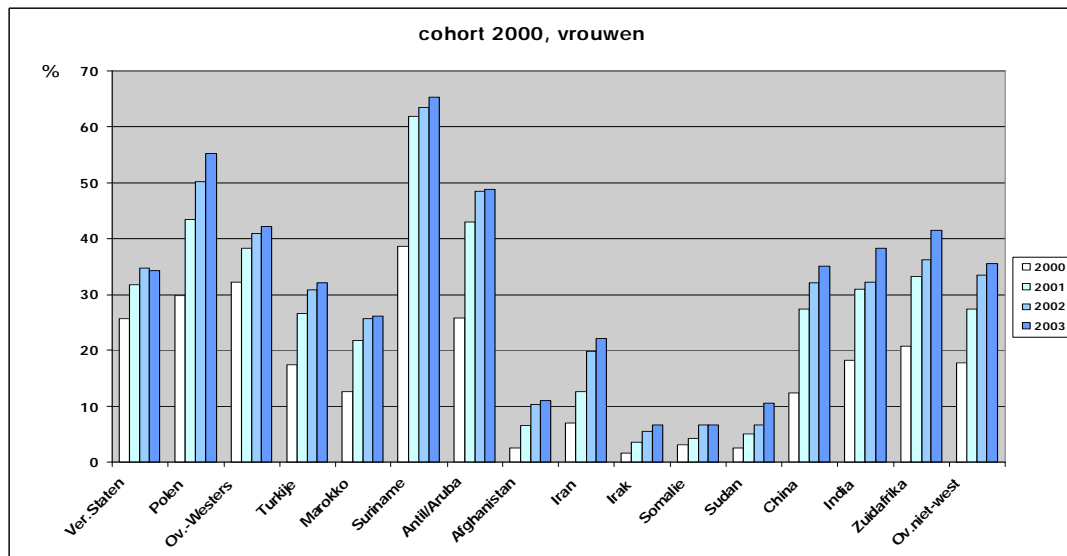
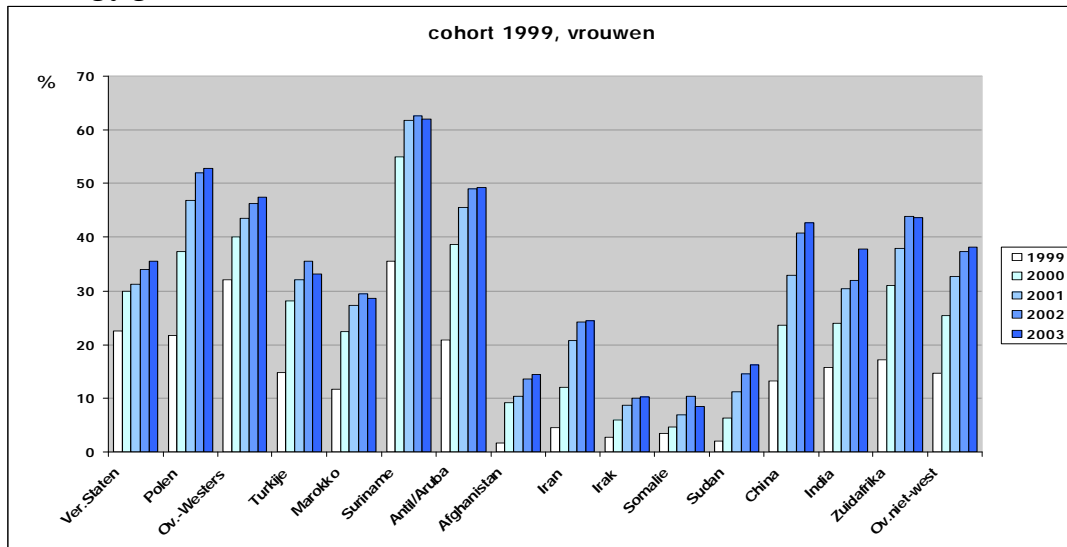
Standaard fouten zijn gecorrigeerd voor de herhaalde waarnemingen

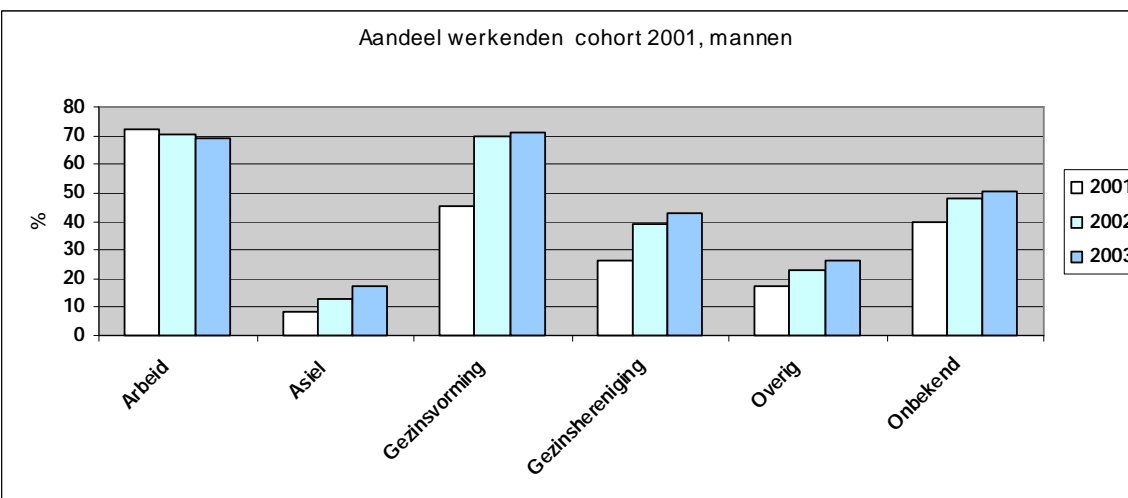
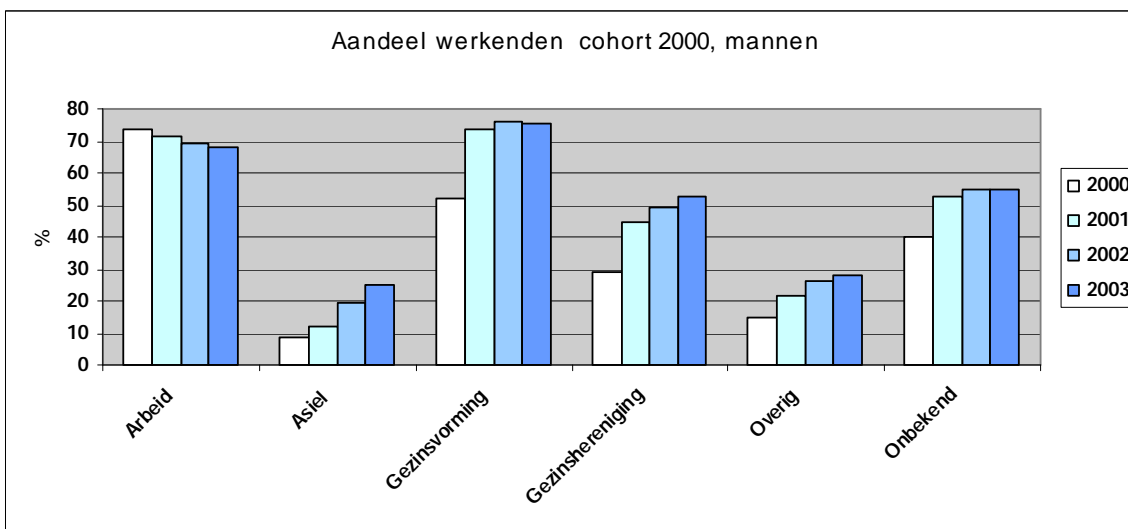
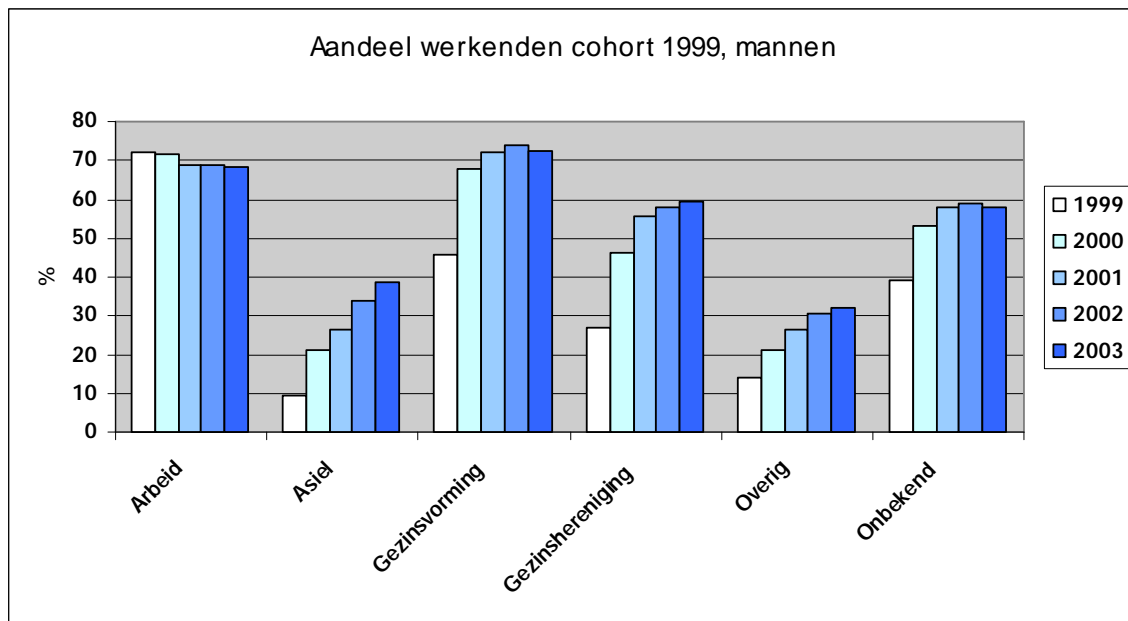
Figuur 6.1 Percentage werkenden, naar immigratiecohort (1999, 2000 en 2001), herkomstland en sekse

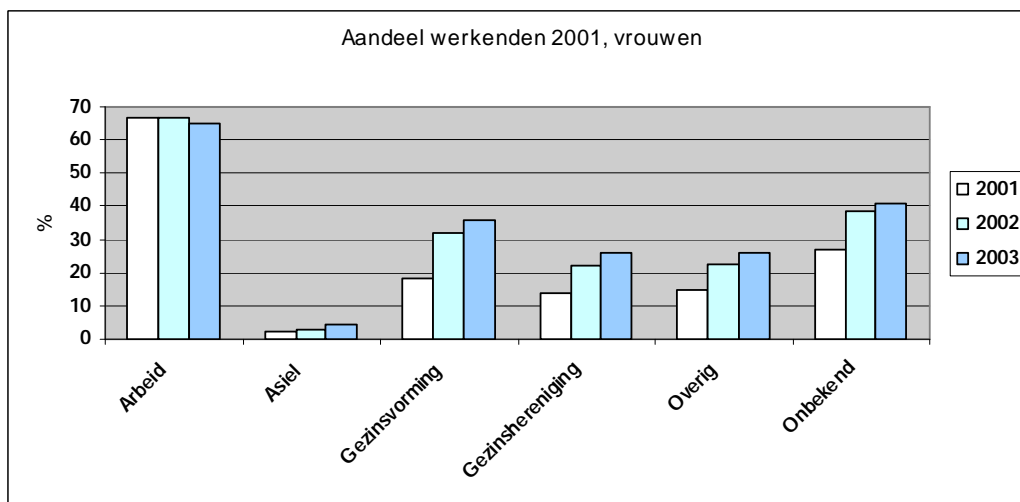
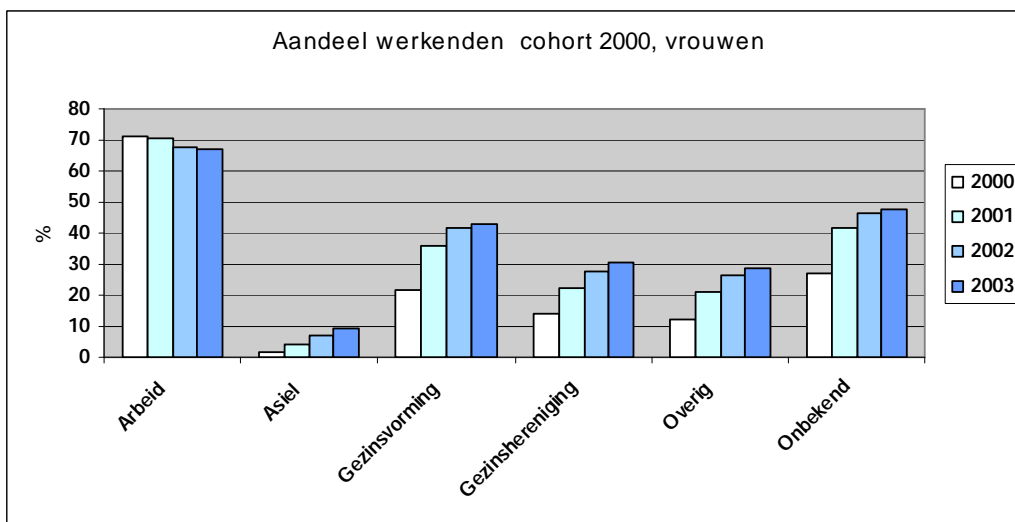
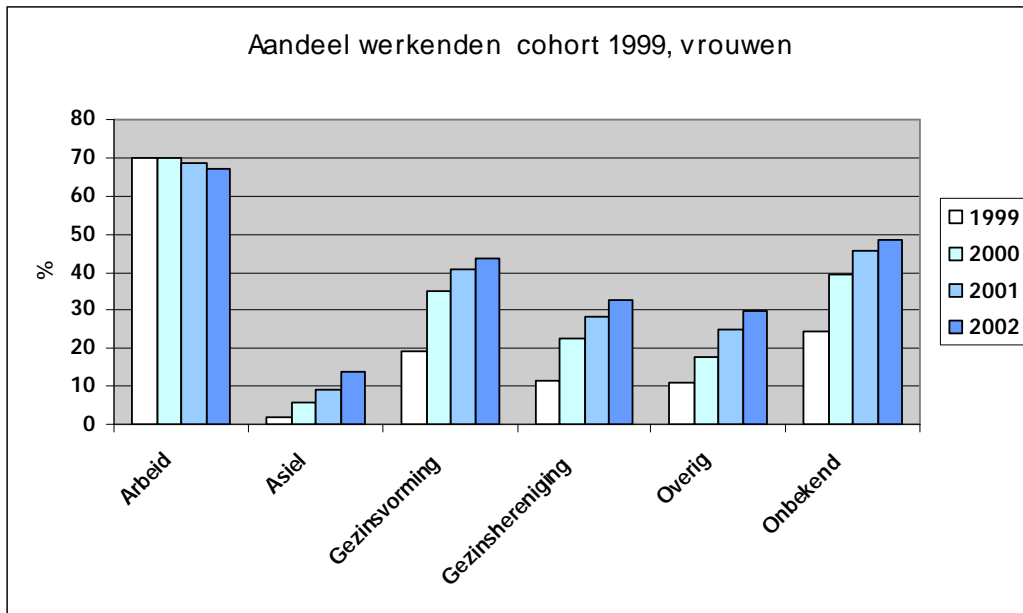
Vervolg figuur 6.1

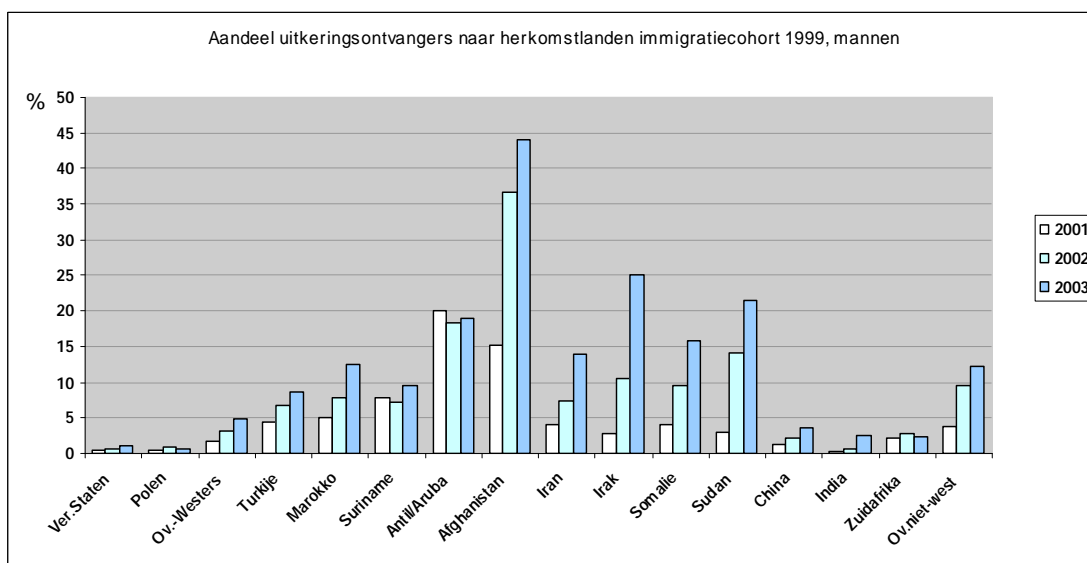
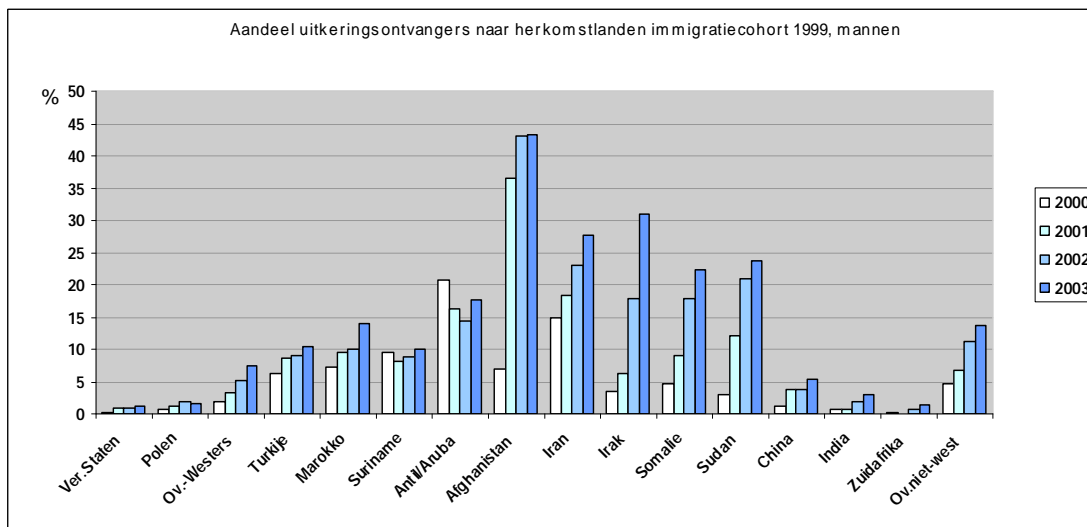
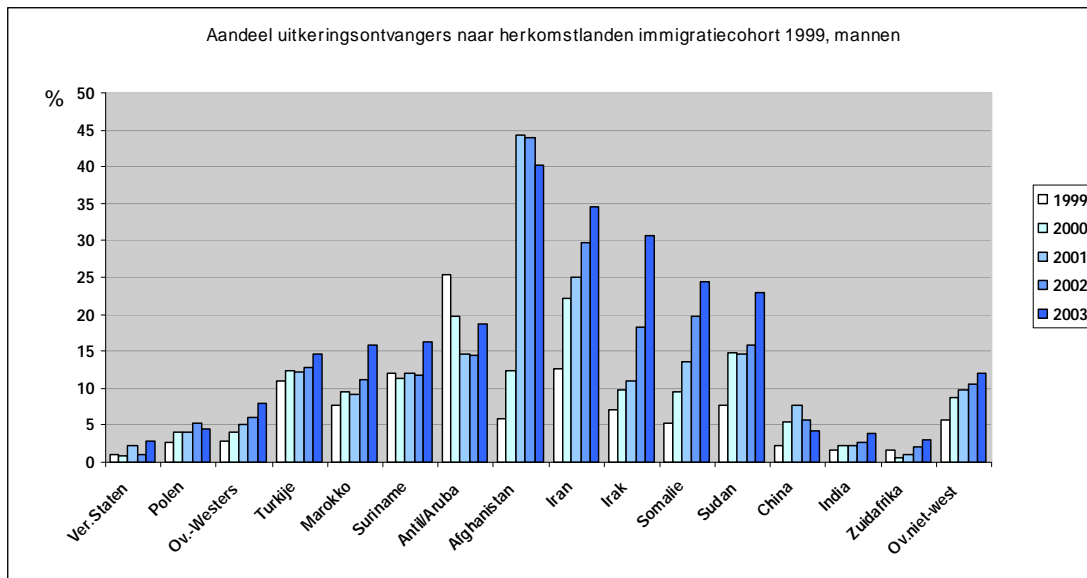
Figuur 6.2 Percentage werkenden, naar immigratiecohort (1999, 2000 en 2001), migratiemotief en sekse

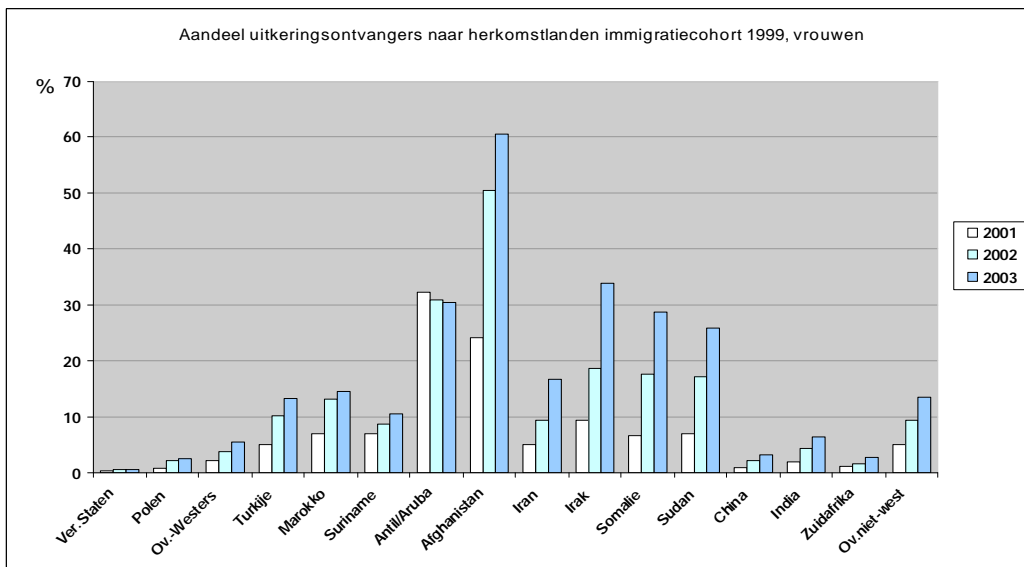
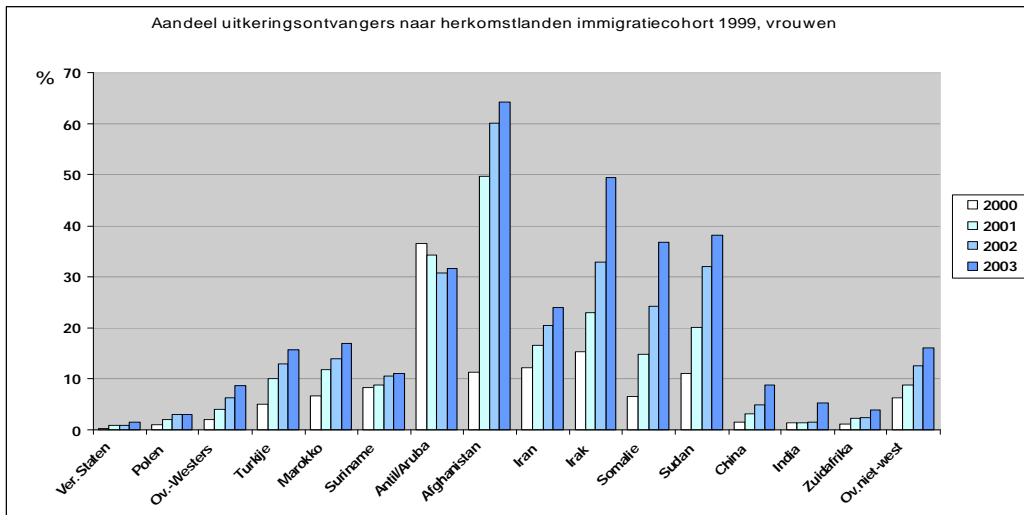
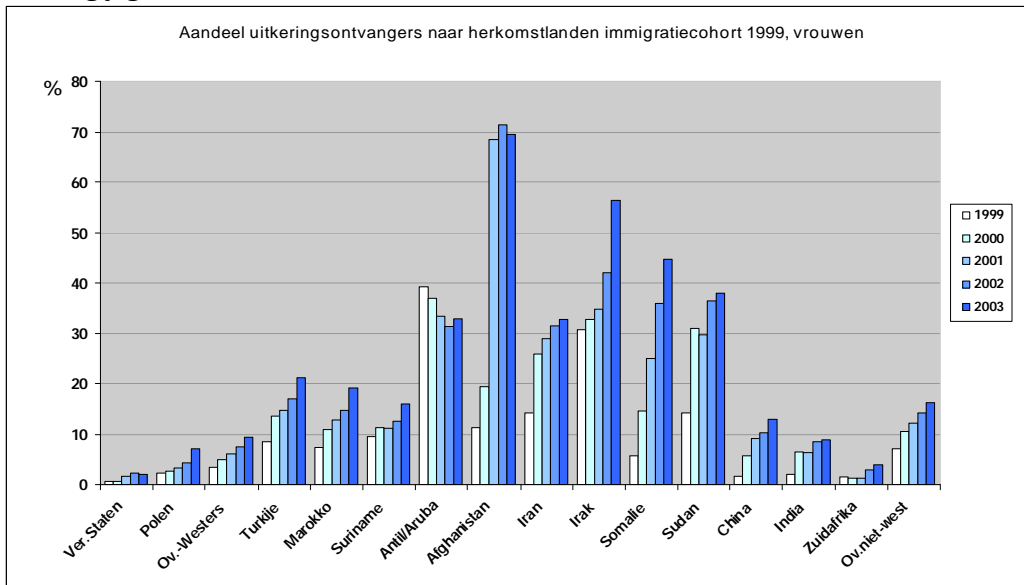
Vervolg figuur 6.2

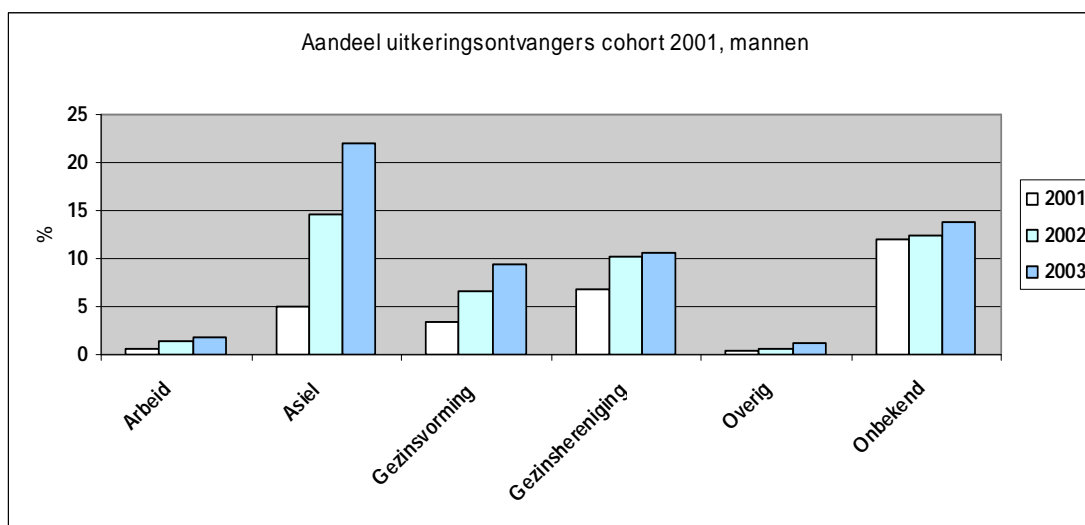
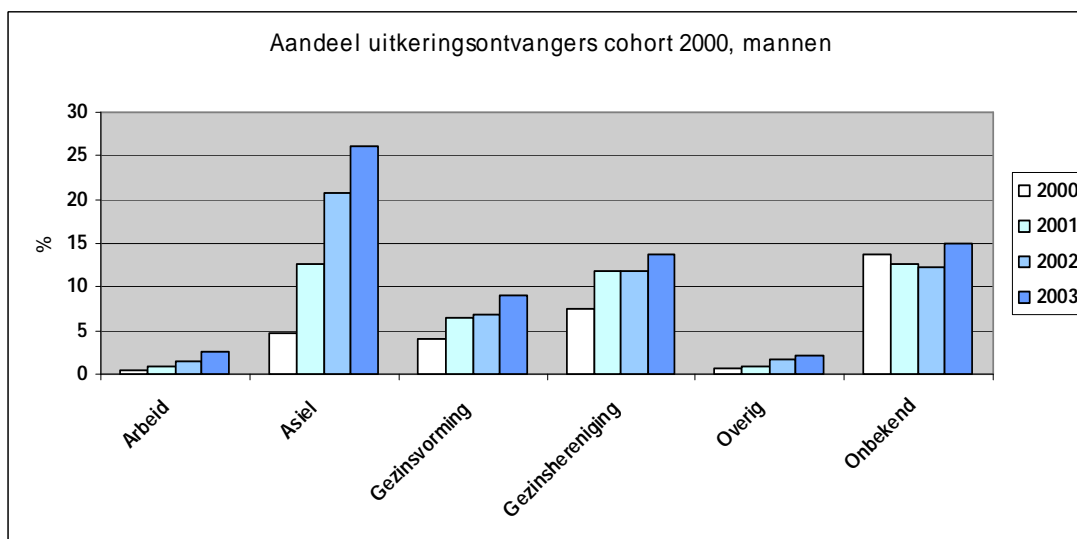
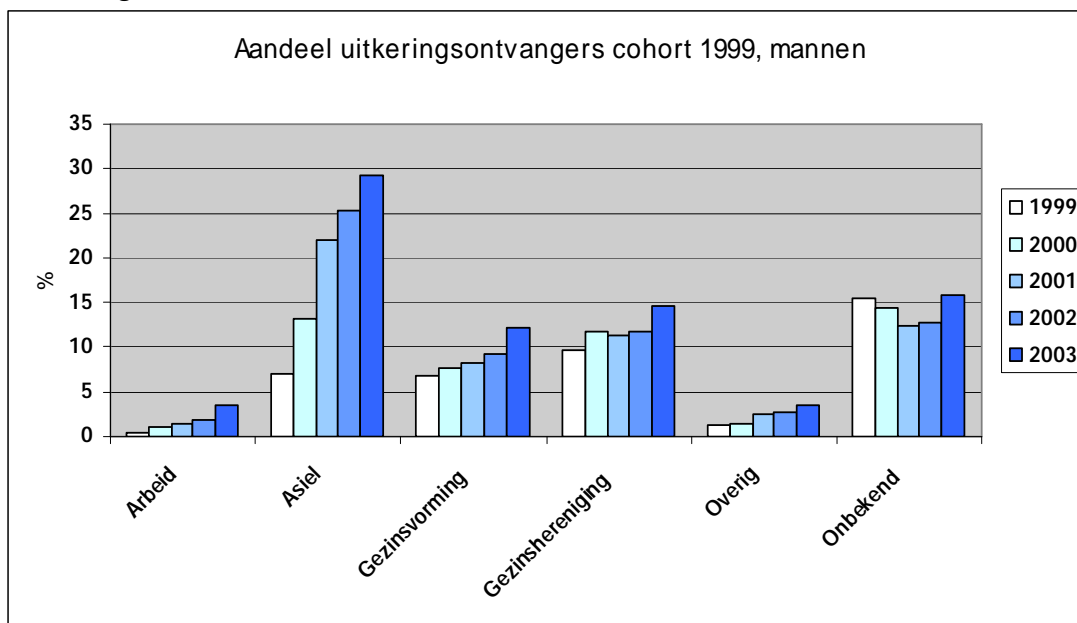
Figuur 6.3 Percentage uitkeringsontvangers, naar immigratiecohort (1999, 2000 en 2001), herkomstland en sekse

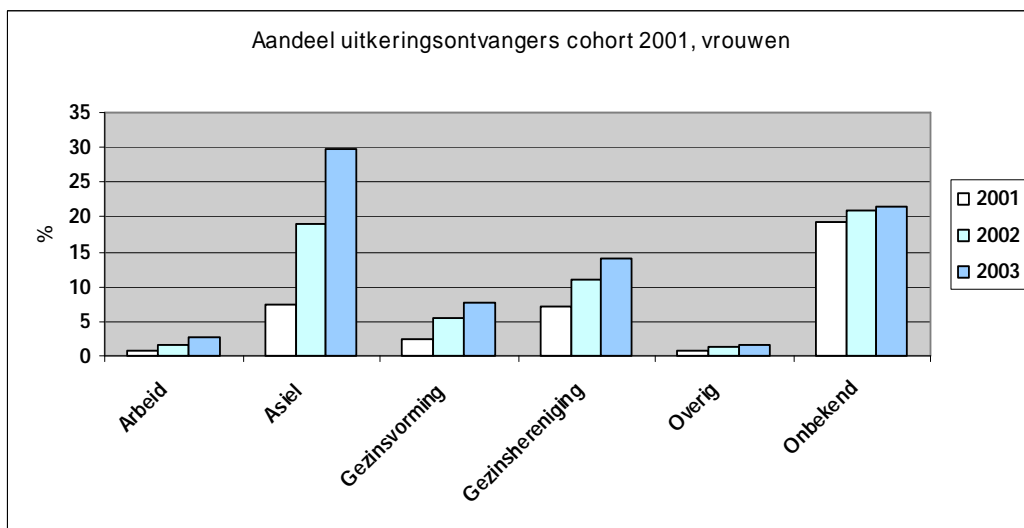
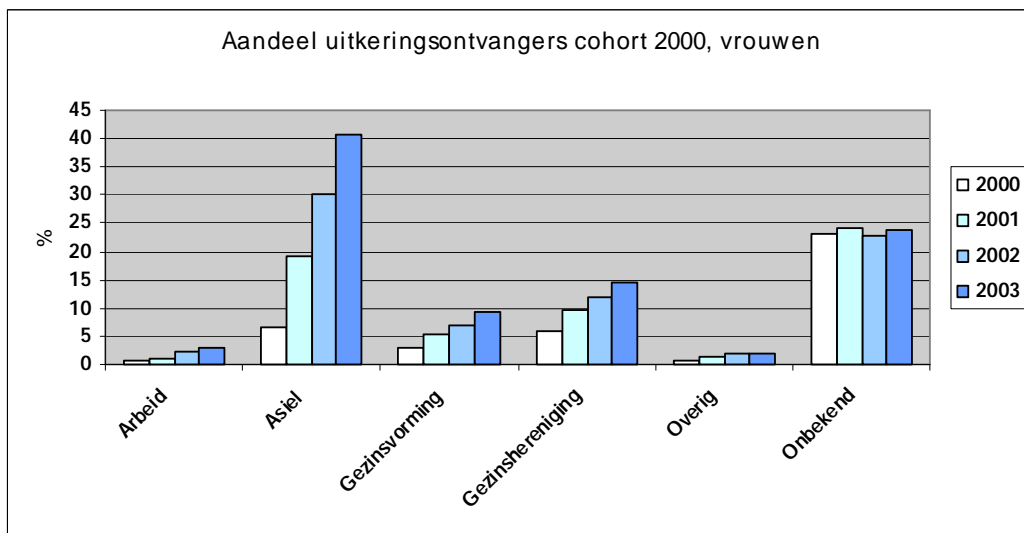
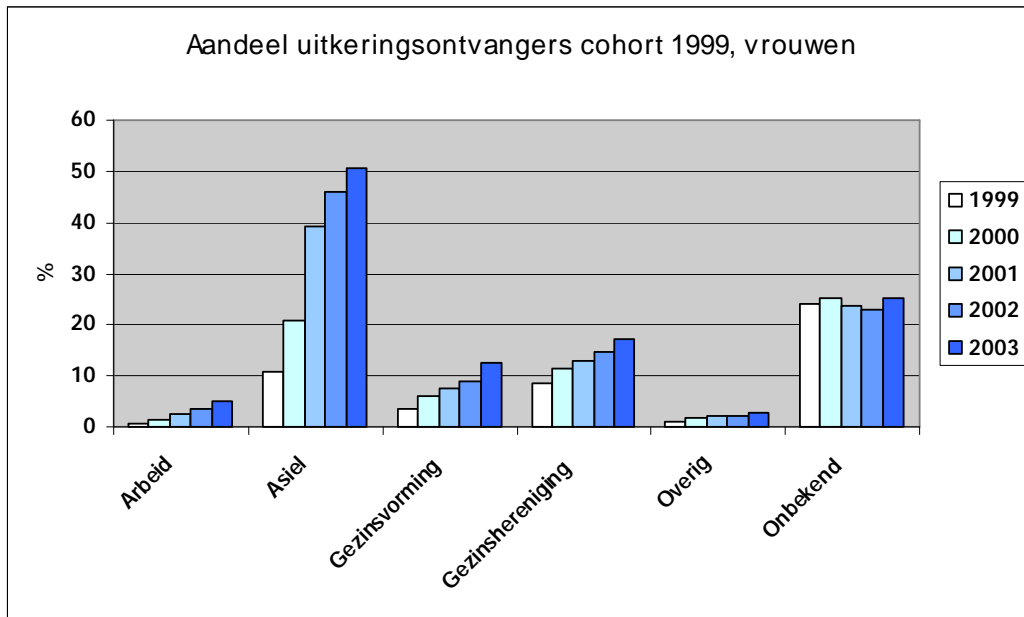
Vervolg figuur 6.3

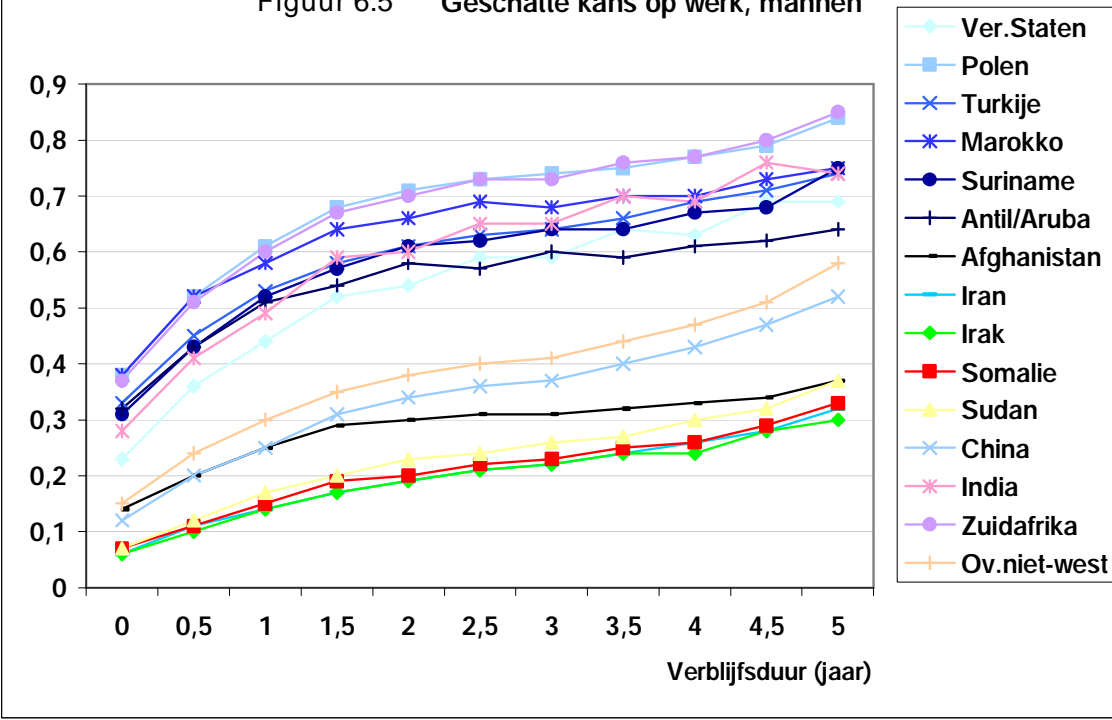
Figuur 6.4 Percentage uitkeringsontvangers, naar immigratiecohort (1999, 2000 en 2001), migratiemotief en sekse

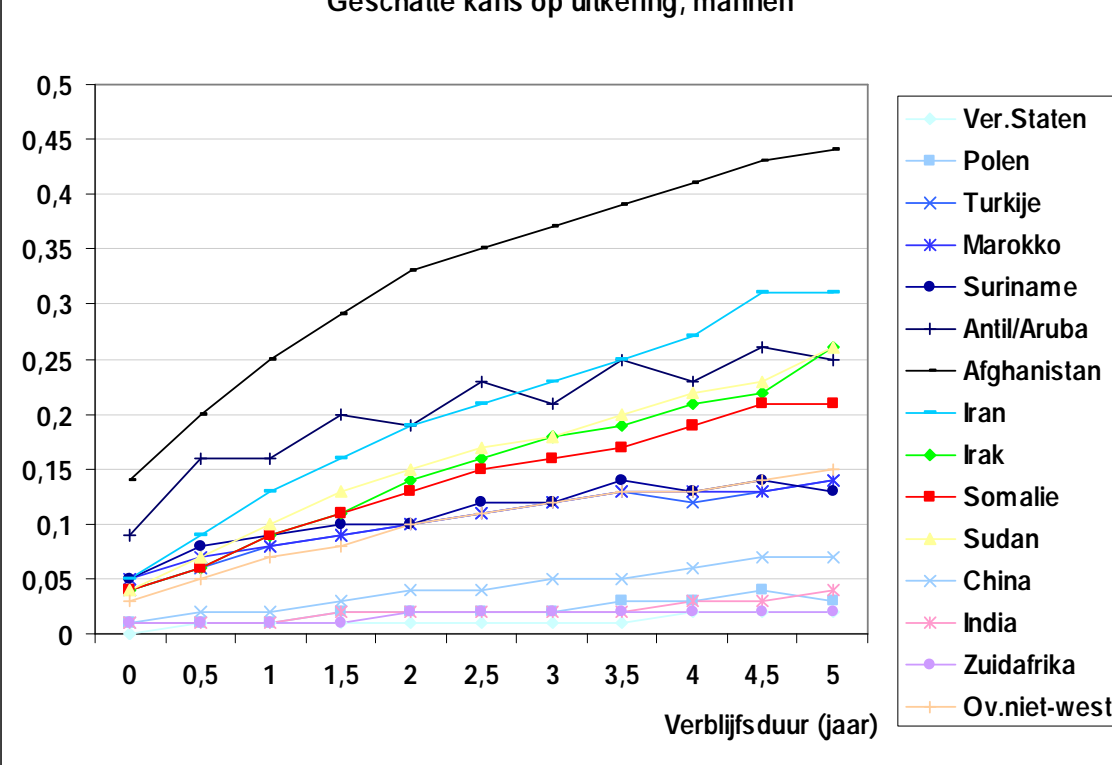
Vervolg figuur 6.4

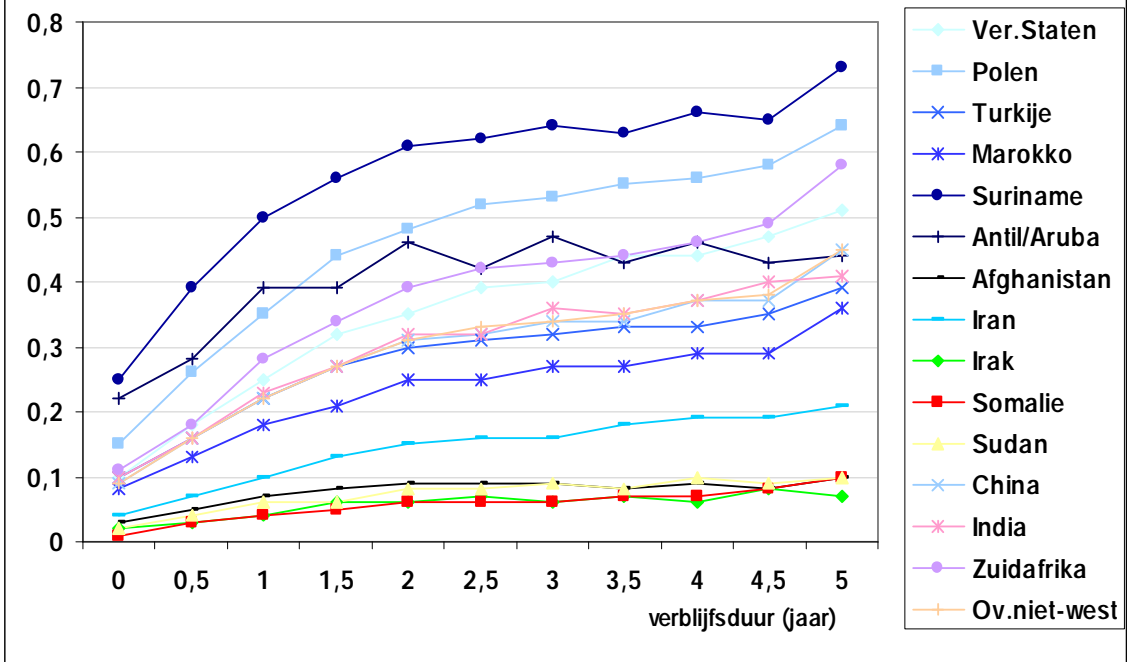
Figuur 6.5 Geschatte kans op werk, mannen

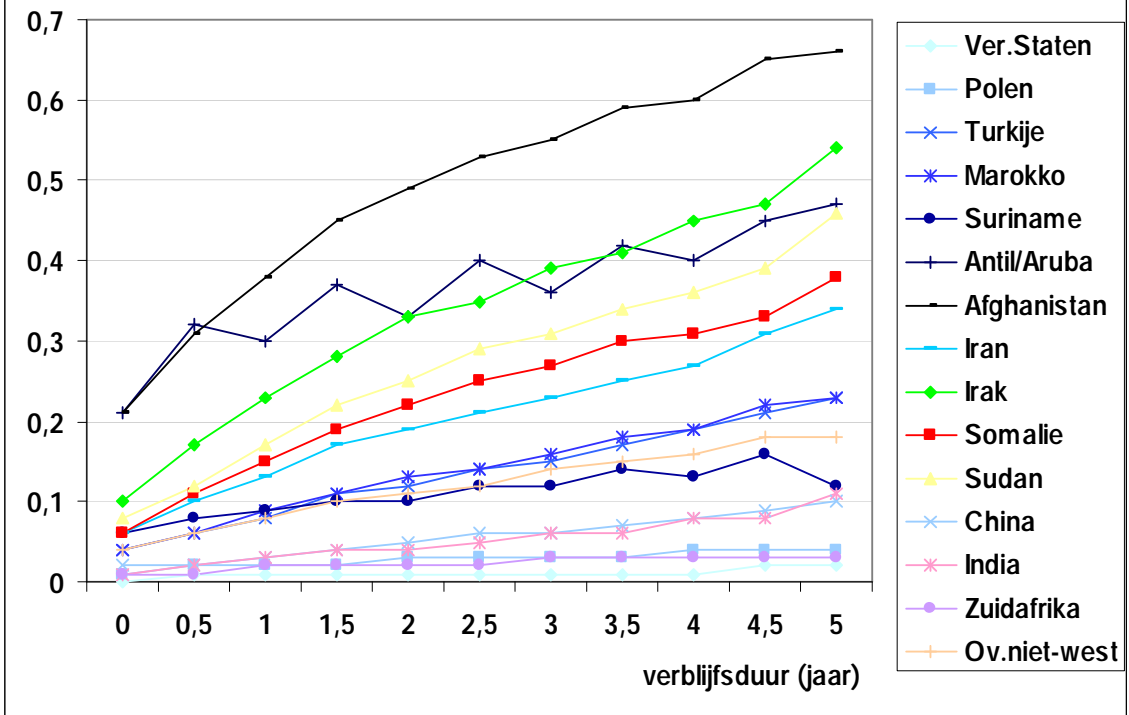
Geschatte kans op uitkering, mannen

Figuur 6.6 Geschatte kans op werk, vrouwen

Geschatte kans op uitkering, vrouwen

7 Contacten tussen allochtonen en autochtonen

Integratie behelst naast de politieke en economische participatie ook de sociaal-culturele participatie in de samenleving. Gemeenschappelijk in definities (o.a. Dagevos, 2001) van sociaal-culturele integratie is de aandacht voor de mate waarin er contact is tussen allochtonen en autochtonen. In hoeverre maken allochtone groepen deel uit van de ontvangende samenleving of blijven zij zich daarvan onderscheiden? Is er sprake van enigerlei vorm van toenadering tussen migranten en de autochtone bevolking?

Bij het thema sociale contacten besteedt het Jaarrapport Integratie 2005 aandacht aan de opvattingen van allochtonen in hoeverre zij zich Nederlander voelen en aan de houding van allochtonen ten aanzien van contacten met autochtonen. Ook is gerapporteerd over de etnische signatuur van de vrijetijdscontacten. In dit hoofdstuk leggen wij niet de nadruk op opvattingen en houdingen, maar op feitelijk gedrag op het gebied van sociale contacten. We realiseren ons dat contacten onderhouden een klein deel is van wat sociaal-culturele integratie wordt genoemd, en dat wij bovendien nog maar enkele indicatoren tot onze beschikking hebben om dat op zich brede concept van 'sociale contacten' weer te geven. Met deze beperkingen in gedachten geven wij de resultaten weer van de mate waarin de herkomstgroepen een huwelijk sluiten met een bruid of bruidegom van autochtone herkomst. Een relatie opbouwen met iemand van een andere etnische herkomst en die bekrachtigen door middel van een huwelijk is als een krachtige vorm van sociaal contact op te vatten. Wij gaan in op de vraag of er verschillen zijn tussen eerste en tweede generatie allochtonen in trouwpatronen. Immers, als dat verschil aanzienlijk is, kan geconcludeerd worden dat op dit punt de integratie snel gaat. Bij de eerste generatie speelt namelijk het punt dat mensen vaak al getrouwd naar Nederland zijn gekomen. Zij zullen dus niet (vaak) alsnog met een autochtoon trouwen.

De tweede indicator is in hoeverre allochtonen een huwelijkspartner uit het land van herkomst laten komen. Deze twee indicatoren geven onder meer aan in hoeverre allochtonen zich (nog) oriënteren op de waarden en normen van samenleving van herkomst, al dan niet onder invloed van de familie. Naar mate migranten zich meer aanpassen aan en wortelen in de samenleving waar zij zich vestigen, zou de partnerkeuze zich als vanzelf meer moeten richten op het nieuwe land, is een bekende stelling uit het migrantenonderzoek. Als migranten – en in het bijzonder de tweede generatie – binnen de eigen kring blijven trouwen, kan dat uitgelegd worden als teken dat zij zich anders zijn blijven voelen of dat zij door de dominante groep nog steeds als anders worden gezien (Sterckx & Bouw, 2005; Hooghiemstra, 2003).

Als derde indicator die inzicht geeft in de mate waarin er contacten kunnen zijn tussen de autochtone en allochtone bevolking hanteren wij de etnische samenstelling van de buurt waarin mensen wonen. In alle gevallen laten we ontwikkelingen in de tijd zien. De periode waarover dat mogelijk is, is nu nog kort (twee jaar), maar dit zal de komende jaren een steeds langere periode kunnen worden.

7.1 Huwelijken tussen allochtonen en autochtonen

Van de niet-westerse allochtonen trouwde in 1999 15% van de mannen met een autochtone bruid, en van de vrouwen trouwde 21% met een autochtone man.

Twee jaar later bedroeg het percentage voor de vrouwen nog steeds 21% en was het voor de niet-westerse allochtone mannen iets lager geworden. (Tabel 7.1).

Van de vier grote herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen) trouwen vooral de Turken en Marokkanen nauwelijks met een Nederlandse partner. Dit geldt zowel voor de eerste als de tweede generatie. Tussen 1999 en 2001 is bij de tweede generatie Marokkaanse mannen een afname te constateren van 16% naar 11%. Bij de tweede generatie Marokkaanse vrouwen is er in die periode juist bijna een verdubbeling (van 4,4% naar 8,0%) van het percentage dat trouwt met een Nederlandse partner. Maar vergeleken met andere groepen is dat nog steeds laag.

Bij de andere niet-westerse allochtone herkomstgroepen kiezen vrouwen uit China, Kaapverdië, Hongkong, Ethiopië, India en Vietnam vaker dan mannen een autochtone partner. De verschuivingen voor de periode 1999 – 2001 zijn echter nogal verschillend voor deze groepen. Bij de Vietnamese en Kaapverdiëse vrouwen is een toename te zien van de interetnische huwelijken, bij de Ethiopische vrouwen een duidelijke afname. De Filippijnse vrouwen springen in het oog (bijna 80% trouwt met een Nederlander); daar speelt dat zij voor sommige autochtone mannen een populaire categorie huwelijkspartner vormen en om die reden speciaal naar Nederland worden gehaald. Alleen bij de Egyptenaren zien we het omgekeerde; daar zijn het de mannen die ten opzichte van de vrouwen relatief vaak met een autochtone vrouw trouwen.

7.2 Huwelijken van allochtonen met partner uit land van herkomst

Tabel 7.2 toont per herkomstgroep en generatie het percentage huwelijken waarbij de in Nederland wonende allochtoon trouwt met een partner uit het land van herkomst.

Bijna tweederde van de huwelijken van Turken en Marokkanen is zo'n migratiehuwelijk. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Bij de tweede generaties is dit wel wat lager, maar ook bij hen liggen de percentages zo tussen de 50 en 60%. Er zijn weinig verschillen tussen 1999 en 2001, alleen bij de Marokkaanse vrouwen is een afname van het aandeel migrantenhuwelijken te zien, tot net onder de 50% in 2001.

Ook bij de kleinere herkomstgroepen – en dan vooral bij de mannen – zijn soms hoge percentages huwelijkspartners uit het land van herkomst. Hoewel we niet over alle herkomstgroepen over voldoende gegevens beschikken (te kleine aantallen) lijkt het erop dat in de meeste herkomstgroepen vrouwen minder vaak een partner uit het land van herkomst laten komen dan mannen.

7.3 Aandeel niet-westerse allochtonen in de woonbuurt

De samenstelling van de buurt waar men woont, geeft een indicatie voor de mate waarin men sociale contacten met mensen van een andere herkomst zou kunnen

aangaan. Het spreekt voor zich, dat een gemengd samengestelde buurt niet per se leidt tot contacten, maar verondersteld kan worden dat het de mogelijkheid daartoe wel vergemakkelijkt. Overigens is het van belang het perspectief te benoemen van waaruit we kijken naar de mogelijkheid om sociale contacten aan te gaan. Voor allochtonen is immers de mogelijkheid tot contact met autochtonen vooral groot in een wijk met veel autochtone bewoners. Terwijl omgekeerd in een dergelijke situatie het voor autochtonen juist moeilijk is om met allochtonen in contact te komen. Hoewel het aangaan van sociale contacten bij uitstek iets tweezijdigs is, wordt er toch vaak vooral gekeken naar de mate waarin één van de partijen – namelijk de allochtonen – zich hierin actief betonen.

In Nederland waren op 1 januari 2005 bijna 1,7 miljoen niet-westerse allochtonen aanwezig (zie hoofdstuk 3) . Dat komt overeen met 10,4% van de totale bevolking. Daarbinnen zijn de grootste groepen de Turken (2,2%), de Surinamers (2,0%), de Marokkanen (1,9%) en de Antillianen/Arubanen (0,8%). Sinds 1 januari 1996 is de bevolkingstoename zeer ongelijkmatig geweest. Het aantal niet-westerse allochtonen is met 45% toegenomen. De autochtone bevolking is met iets meer dan 1% toegenomen, de Turkse groep met 32%, de Surinamers met 17%, de Marokkanen met 40% en de Antillianen/Arubanen met 49%. Enkele kleinere, nieuwere herkomstgroepen hebben nog (veel) hogere groeipercentages sinds 1996. Dit betekent dat een evenredige samenstelling van woonwijken die in overeenstemming zou zijn met de samenstelling van de bevolking, voortdurend verandert. Bij een volstrekt evenredige verdeling zouden in 1996 ruim 7,5% niet-westerse allochtonen in een wijk hebben gewoond en nu dus 10,4% niet-westerse allochtonen, waarvan 2,2% Turken, en zo verder.

Van een evenredige verdeling is in veel gemeentes vaak geen sprake. Meer dan de helft van de autochtone bevolking woont in een wijk met minder dan 5% allochtonen. En nog eens 32% van de autochtone bevolking woont in een wijk met tussen de 5% en 15% allochtone medeburgers. **Tabel 7.3** toont dat de verschillende herkomstgroepen in uiteenlopende mate in 'witte' en 'zwarte' wijken wonen, maar ook dat veel herkomstgroepen niet geconcentreerd zijn in concentratiewijken met meer dan 50% allochtone bewoners. Terwijl van de kleinere herkomstgroepen vaak een aanzienlijk deel in wijken met een vooral autochtone bevolking woont, zijn de Turken, Marokkanen en Surinamers daar verhoudingsgewijs sterk ondervertegenwoordigd. Dit zou kunnen betekenen dat er meer kans is op het ontstaan van sociale contacten met de autochtone bevolking bij de nieuwere groepen dan bij de klassieke groepen. Uiteraard staat dit los van het opbouwen van sociale contacten op andere domeinen, zoals op het werk.

Bepaalde herkomstgroepen wonen vooral in de grote steden, en daar zijn de wijken te vinden met een allochtone meerderheid. In de wijken met het hoogste concentratieniveau allochtone bewoners (50-100%) woont slechts 1 procent van de autochtone bevolking.

Tabel 7.1 Aandeel gesloten huwelijken van allochtonen met een autochtone bruid of bruidegom; naar geslacht, land van herkomst en generatie*

	Huwelijken van allochtone mannen			Huwelijken van allochtone vrouwen		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001
	in % van de betreffende groep in de bevolking			in % van de betreffende groep in de bevolking		
Allochtoon totaal	36,1	33,4	30,4	43,0	41,2	40,0
1e generatie	21,6	19,9	18,0	33,9	33,5	32,9
2e generatie	68,6	65,4	60,8	65,2	61,0	57,7
Westers allochtoon	65,7	62,7	60,7	70,1	68,8	68,8
1e generatie	46,4	42,1	40,3	59,1	58,7	58,7
2e generatie	79,0	77,5	76,2	82,6	81,5	81,4
Niet-westers allochtoon	15,2	14,3	12,9	21,4	21,3	20,6
1e generatie	13,6	13,0	11,6	21,4	21,4	21,2
2e generatie	28,3	24,7	22,0	21,8	20,7	18,0
w.o.						
Turkije	7,4	6,3	6,5	3,6	3,8	4,2
1e generatie	8,2	6,7	6,8	3,4	3,6	4,6
2e generatie	4,3	5,0	5,3	4,4	4,2	3,4
Marokko	7,3	7,6	6,2	6,0	4,9	6,5
1e generatie	6,8	7,2	5,8	6,3	4,7	6,2
2e generatie	15,8	14,3	10,7	4,4	5,8	8,0
Suriname	20,9	19,9	21,0	29,3	30,9	30,9
1e generatie	15,0	15,8	14,8	26,3	28,2	28,7
2e generatie	55,1	42,9	47,3	45,2	44,0	39,5
Nederlandse Antillen en Aruba	39,4	40,2	43,0	42,1	46,7	47,0
1e generatie	30,5	30,0	33,1	30,9	35,6	34,7
2e generatie	72,5	78,6	75,0	80,7	77,6	79,8
Irak	6,3	11,3	9,6	3,7	6,2	4,7
1e generatie	6,3	10,6	9,6	1,9	5,8	4,3
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Afghanistan	5,3	3,3	1,7	1,2	1,8	4,5
1e generatie	5,3	3,3	1,7	1,2	1,8	4,5
2e generatie	x	x	x	x	x	x
China	3,7	4,2	2,8	20,7	24,7	21,5
1e generatie	0,5	1,9	1,5	19,4	23,0	19,9
2e generatie	26,9	x	x	x	x	x
Iran	28,0	14,1	11,7	16,4	18,9	14,7
1e generatie	27,2	13,7	11,7	15,1	16,0	12,4
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Somalie	4,1	5,5	3,4	7,0	3,4	7,1
1e generatie	4,1	5,5	3,4	7,0	3,4	7,1
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Kaapverdie	10,7	6,4	18,0	26,2	32,4	32,7
1e generatie	5,9	4,4	14,3	24,1	28,8	34,0
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Ghana	27,3	21,9	21,7	28,3	30,1	20,6
1e generatie	27,3	21,9	21,7	28,3	30,1	20,6
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Egypte	27,5	26,2	24,9	3,2	5,2	6,8
1e generatie	26,6	25,3	23,7	2,0	2,9	4,2
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Hongkong	6,5	12,0	6,8	28,1	23,2	27,5
1e generatie	3,1	1,8	5,3	22,0	14,6	26,9
2e generatie	x	x	x	x	x	28,6
Filippijnen	28,6	x	x	74,5	77,6	77,9
1e generatie	23,1	x	x	74,8	77,8	78,5
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Ethiopie	10,5	15,2	9,4	23,1	27,7	15,9
1e generatie	10,5	13,8	9,4	23,1	27,7	15,9
2e generatie	x	x	x	x	x	x
India	14,7	15,7	15,2	19,6	21,8	23,9
1e generatie	8,9	11,4	12,1	15,7	16,9	21,2
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Pakistan	7,0	8,3	8,9	7,5	5,5	7,3
1e generatie	7,1	8,5	8,9	5,4	6,3	8,7
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Vietnam	4,4	6,8	4,6	14,8	20,5	26,1
1e generatie	3,6	6,0	4,6	14,8	20,0	26,1
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Overig niet-westers	35,0	34,3	30,0	54,4	53,4	52,5
1e generatie	32,8	32,5	28,3	53,8	52,6	52,0
2e generatie	74,3	65,3	62,1	68,2	69,6	63,8

* Percentages van kleine groepen zijn niet veelzeggend. Daarom zijn percentages in groepen met 25 of minder gesloten huwelijken weggelaten.

Tabel 7.2 Aandeel van in Nederland woonachtige allochtonen die de partner uit het land van herkomst laten komen; naar geslacht, herkomst en generatie*

	Huwelijken van allochtone mannen			Huwelijken van allochtone vrouwen		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001
	in % van de betreffende groep in de bevolking			in % van de betreffende groep in de bevolking		
Allochtoon totaal	27,3	30,2	32,3	18,0	18,9	20,6
1e generatie	40,4	43,2	45,0	23,4	21,9	24,3
2e generatie	8,6	10,2	12,5	12,1	15,5	16,5
Westers allochtoon	5,3	7,2	7,9	1,5	2,1	2,0
1e generatie	14,0	19,0	19,8	3,4	4,2	4,0
2e generatie	1,4	1,5	1,9	0,4	0,9	0,9
Niet-westers allochtoon	47,2	49,1	50,1	35,8	35,2	37,3
1e generatie	49,2	51,0	52,8	33,6	31,2	34,6
2e generatie	36,5	39,5	39,2	41,2	44,2	42,6
w.o.						
Turkije	62,5	65,5	64,1	62,8	64,1	62,7
1e generatie	63,9	67,7	68,6	66,1	63,4	64,5
2e generatie	59,4	61,1	56,2	59,7	64,6	61,3
Marokko	66,7	65,1	65,5	63,7	59,7	58,0
1e generatie	68,1	66,5	67,5	65,9	61,2	62,1
2e generatie	51,1	51,6	52,1	57,5	56,3	49,5
Suriname	19,8	18,7	20,3	10,6	10,0	8,4
1e generatie	22,9	21,0	24,1	11,8	10,8	9,4
2e generatie	4,7	8,1	6,4	5,6	7,1	5,6
Nederlandse Antillen en Arub	2,8	1,8	1,1	2,5	3,6	3,1
1e generatie	3,4	2,5	1,1	3,4	4,2	4,5
2e generatie	1,0	0,0	1,0	0,0	2,2	0,0
Irak	53,1	55,8	50,6	29,1	20,9	32,1
1e generatie	53,1	56,3	50,6	30,8	21,2	33,3
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Afghanistan	61,5	63,0	71,6	x	21,9	23,1
1e generatie	61,5	63,0	71,6	x	21,9	23,1
2e generatie	x	x	x	x	x	x
China	58,7	50,0	62,3	30,7	20,5	34,1
1e generatie	66,1	54,6	69,0	33,9	24,5	40,4
2e generatie	23,1	x	x	x	x	x
Iran	41,4	60,2	60,3	15,9	7,9	10,1
1e generatie	41,9	60,6	60,3	15,8	9,1	11,1
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Somalie	50,0	43,2	53,9	25,0	11,1	17,9
1e generatie	50,0	43,2	53,9	25,0	11,1	17,9
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Kaapverdie	33,3	23,7	16,2	25,6	13,2	26,2
1e generatie	38,2	25,0	20,7	27,8	15,9	27,0
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Ghana	48,5	50,0	59,6	x	43,3	x
1e generatie	48,5	50,0	59,6	x	43,3	x
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Egypte	62,3	65,3	69,3	x	x	x
1e generatie	64,7	66,7	71,5	x	x	x
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Hongkong	2,9	1,4	5,0	2,0	2,1	1,4
1e generatie	1,8	2,0	4,5	2,9	3,1	2,4
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Filippijnen	x	x	x	5,7	4,7	9,1
1e generatie	x	x	x	5,9	4,9	9,7
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Ethiopië	28,8	47,3	41,4	8,6	15,6	x
1e generatie	28,8	48,1	41,4	8,6	15,6	x
2e generatie	x	x	x	x	x	x
India	58,9	55,6	61,0	x	22,2	25,7
1e generatie	68,8	62,3	66,0	x	x	23,1
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Pakistan	60,0	66,7	47,9	72,7	57,1	x
1e generatie	58,8	65,7	47,9	80,0	x	x
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Vietnam	64,4	62,4	52,5	10,3	9,6	8,7
1e generatie	65,0	63,0	52,5	10,3	9,8	8,7
2e generatie	x	x	x	x	x	x
Overig niet-westers	34,5	38,4	37,9	6,9	5,5	8,4
1e generatie	37,3	41,6	40,8	6,9	5,8	8,9
2e generatie	5,7	4,2	7,6	6,8	3,3	5,3

* Percentages van kleine groepen zijn niet veelzeggend. Daarom zijn percentages in groepen met 25 of minder gesloten huwelijken weggelaten.

Tabel 7.3 Verdeling personen per herkomstgroep naar het aandeel niet-westerse allochtonen van de buurt waar men woont (2001 en 2003) in % van de betreffende groep in de bevolking

	Percentage niet-westerse allochtonen in buurt							
	0-5%		5-15%		15-50%		50-100%	
	2001	2003	2001	2003	2001	2003	2001	2003
Totaal	49	47	32	32	17	18	3	3
Autochtoon	54	53	32	32	13	14	1	1
Westerse allochtoon	39	37	38	38	20	22	3	3
Niet-westerse allochtoon	11	10	27	26	44	45	18	19
w.o.								
Turkije	5	5	25	24	48	48	22	23
Marokko	5	5	23	22	50	49	22	24
Suriname	8	7	25	24	46	48	22	21
Nederlandse Antillen en Aruba	13	11	31	29	43	46	14	14
Irak	16	15	31	29	45	47	8	9
Afghanistan	27	22	30	28	37	41	7	9
China	23	21	33	32	34	37	10	10
Iran	17	15	37	36	40	42	6	7
Somalië	12	11	26	24	50	51	12	13
Kaapverdië	2	2	10	9	38	41	50	47
Ghana	4	4	11	11	38	38	46	47
Egypte	15	14	31	30	43	42	11	14
Hongkong	16	14	36	35	38	40	10	10
Filippijnen	27	25	36	35	31	33	6	7
Ethiopië	11	11	28	26	46	48	15	16
India	15	13	30	29	37	40	18	18
Pakistan	5	4	15	15	42	42	38	38
Vietnam	15	14	51	48	32	35	2	3
Overig niet-westerse	22	19	35	34	34	37	9	10

(exclusief personen die in buurten met minder dan 50 inwoners wonen)

8 Criminaliteit

Oververtegenwoordiging van allochtonen in criminaliteitscijfers is al jaren een punt van aandacht voor de overheid. Diverse studies wijzen op deze oververtegenwoordiging in het strafrechtelijk systeem, zoals het recent verschenen WODC-cahier *Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken* (Blom et al. 2005). Een overmatige betrokkenheid van allochtone minderheden bij criminaliteit kan worden gezien als een uitdrukking van geringe binding met de samenleving en daarmee als een uitdrukking van gebrekkige (sociaal-culturele) integratie. Een grote afstand tussen bevolkingsgroepen zou eerder kunnen leiden tot overtredingen van heersende normen (Dominguez Martinez et al. 2002). Ook kan oververtegenwoordiging van allochtonen in criminaliteitscijfers een indicatie zijn van een achterblijvende sociaal-economische integratie (Kromhout en van San 2003). Overigens is de relatie tussen criminaliteit en integratie niet zo eenduidig te interpreteren (Bovenkerk, 2003; Driessen et al., 2002). Onder andere de relatie die er is tussen politie-inzet en pakkans kan er toe leiden dat sommige herkomstgroepen meer dan anderen bekend worden bij politie en justitie. In hoeverre dat dan iets zegt over de mate van crimineel gedrag van die herkomstgroepen en vervolgens ook nog een indicatie zou kunnen zijn voor het al dan niet geïntegreerd zijn in de samenleving, is moeilijk te beantwoorden. In het voorjaar 2005 verschenen WODC-rapport *Verdacht van criminaliteit* (Blom et al., 2005) is beschreven in welke mate jongeren uit de klassieke migrantengroepen en uit de grootste nieuwe groepen (Afghanistan, Irak, Iran, voormalig Joegoslavië en Somalië) vertegenwoordigd zijn in de geregistreerde criminaliteit.²¹ In dit hoofdstuk geven we de meest recente kengetallen weer die sinds het verschijnen van dat rapport beschikbaar zijn gekomen. Voor meer gedetailleerde informatie verwijzen wij naar Blom et al. (2005).

8.1 Verdacht van criminaliteit: politieregistraties

Deze paragraaf geeft een beschrijving van de door de politie geregistreerde verdachten van misdrijven naar herkomstgroepering, waarbij gegevens van allochtone verdachten van de tweede generatie afzonderlijk zijn onderscheiden. We maken een vergelijking tussen 2002 en 2003, het meest recente jaar waarover gegevens beschikbaar zijn. Vanaf vorig jaar worden de gegevens van het Herkenningsdienst Systeem van de politie²², waar deze paragraaf op is gebaseerd,

²¹ De resultaten van dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de registraties van politie en justitie. Daarom geeft dit hoofdstuk geen compleet beeld van de daadwerkelijke criminaliteit in Nederland. Alleen de delicten die door de politie geregistreerd worden en waarvan ook een verdachte is gevonden komen in de registraties terecht. Daarnaast is de pakkans gerelateerd aan de prioriteiten die gesteld worden bij de opsporing en vervolging. Self-report onderzoek van het WODC – waarvan de eerste resultaten in het voorjaar van 2006 worden verwacht –, kan het hier geschetste beeld wellicht aanvullen.

²² Het Herkenningsdienstsysteem (HKS) is een landelijk dekkend systeem dat wordt beheerd door de KLPD en sinds 1986 door de politie gebruikt wordt om gegevens over verdachten te registreren. Het bevat zowel de aangiftegegevens van misdrijven als de persoonsgegevens van de verdachten daarvan. In deze rapportage wordt alleen gebruik gemaakt van persoonsgegevens van verdachten. Tegen een verdachte kunnen in een jaar een of meerdere processen-verbaal zijn opgemaakt. Op zijn beurt kan een proces-verbaal weer meerdere delicten bevatten. Opgenomen worden personen die minimaal 12 jaar zijn en tegen wie als verdachte proces-verbaal is opgemaakt. Overigens krijgt naar schatting meer dan 90% van de verdachten een transactie aangeboden door het Openbaar Ministerie of wordt in een later stadium schuldig verklaard door de rechter. Het HKS bevat informatie over bijvoorbeeld het delict, maar ook persoonskenmerken van de

jaarlijks gekoppeld aan het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek. De komende jaren zal de tijdsperiode waarover uitspraken gedaan kunnen worden langer worden.

Tabel 8.1 toont het aantal verdachten naar herkomstgroepering en geslacht voor de jaren 2002 en 2003. Het betreft hier zogeheten niet-gestandaardiseerde cijfers. Dit houdt in dat dit de feitelijke aantallen verdachten zijn, waarbij er niet gecorrigeerd is voor leeftijd, geslacht of andere kenmerken.

Naast inzicht in de omvang per in Nederland aanwezige herkomstgroep van het aantal of het percentage verdachten, is een volgende stap om te kunnen verklaren waarom er verschillen zijn. Dan is het van belang om te beseffen dat de niet-westers allochtone bevolking van 12 tot en met 79 jaar naar verhouding meer jongeren en minder ouderen telt dan de autochtone bevolking. Het percentage dat verdacht is van een misdrijf is onder jongeren hoger dan onder ouderen. Wanneer geen rekening wordt gehouden met de verschillen in bevolkingsopbouw, dan zal dit bij onderlinge vergelijking van specifieke bevolkingsgroepen gemakkelijk tot foute interpretaties leiden. De gestandaardiseerde cijfers (**Tabel 8.2**) houden wel rekening met verschillen qua leeftijd en geslacht. Hierbij wordt een cijfer berekend voor de allochtone groepen alsof zij dezelfde verdeling naar leeftijd en geslacht hebben als de autochtone bevolking in Nederland.

Van de ruim 183.000 verdachten in 2003²³ waren er 115.000 autochtoon en 68.000 allochtoon. In absolute aantallen zijn van de niet-westerse allochtonen de Marokkanen en de Surinamers met elk ongeveer 12.000 verdachten, de grootste groepen. Onder de Turken waren er in 2003 ruim 8500 verdachten, en onder de Antillianen/Arubanen 7.000.

Het aantal in HKS geregistreerde verdachten is 11% toegenomen in één jaar tijd van 163.000 in 2002 naar bijna 183.000 in 2003²⁴. Dit betekent echter niet dat de criminaliteit (zo sterk) is toegenomen. Naast het feit dat de bevolking is toegenomen (met ongeveer 0,2%) zijn er meer verdachten in het HKS geregistreerd: de registratie is verbeterd en completer geworden. In 2003 zijn ook de pv's opgemaakt door de Koninklijke Marechaussee opgenomen in het HKS, voorheen was dit niet het geval. Ook uit een vergelijking van de cijfers uit het HKS met de cijfers van het Openbaar Ministerie blijkt dat de HKS registratie steeds completer wordt. Daarnaast is er een grotere opsporingsinspanning door de politie geleverd. Dit alles heeft er toe geleid dat de aantallen verdachten per 100 inwoners voor nagenoeg alle herkomstgroepen – autochtonen en allochtonen – in 2003 zijn gestegen in vergelijking met het jaar daarvoor.

Het globale beeld is als volgt. De ongestandaardiseerde verdachtenpercentages van zowel mannen als vrouwen van allochtone herkomst zijn twee tot drie maal zo hoog als van autochtonen. Van allochtone mannen was in 2003 het percentage verdachten 4,6% tegen 1,8% van de autochtone mannen; van de allochtone vrouwen was 0,9% geregistreerd, van de autochtone vrouwen 0,3%.

---

verdachte als geboortedatum, geslacht, geboorteland en nationaliteit. Voor een uitgebreide toelichting op de mogelijkheden en beperkingen van het HKS, zie Blom et al. (2005).

²³ Het aantal verdachten in het HKS in 2003 bedroeg 215.100. Daarvan kon ongeveer 85% (182.777 personen) gekoppeld worden aan het SSB. De belangrijkste redenen waarom een verdachte niet gekoppeld konden worden zijn: woont niet of niet legaal in Nederland, een verdachte is geëmigreerd of overleden in de periode tussen 1 januari en eind september van het betreffende jaar, registratiefouten et cetera.

²⁴ Het aantal verdachten wijkt af van in andere publicaties gepubliceerde aantallen (zie bijvoorbeeld, Van Tilburg et al., 2004; Lammers et al., 2005). De reden hiervoor is dat in dit onderzoek alleen de in het SSB teruggevonden verdachten zijn meegenomen.

Uit de vier 'klassieke' migrantengroepen gezamenlijk zijn in 2003 ruim 39.000 verdachten geregistreerd. Dat komt overeen met 77% van alle verdachten van niet-westerse afkomst. Hiermee zijn deze vier groepen (gezamenlijk) oververtegenwoordigd, want hun aandeel in de niet-westerse bevolking – in dezelfde hier onderzochte leeftijdscategorie van 12 – 79 jarigen – bedraagt 65%. Als naar de percentages verdachten gekeken wordt, springen naast deze vier ook enkele kleinere herkomstgroepen in het oog (tabel 8.1). De vijf herkomstgroepen met de hoogste percentages verdachten zijn achtereenvolgens Antillianen (8,0%), Somaliërs (4,7%), Surinamers (4,4%), Marokkanen (3,9%) en Kaapverdianen (3,5%). Hoewel het algemene beeld is dat er nauwelijks verschil is tussen de eerste en tweede generatie allochtonen in het percentage verdachten, zijn er per herkomstland wel aanzienlijke verschillen te constateren.

Was van de allochtone mannen in 2003 4,6% als verdachte geregistreerd, voor de tweede generatie mannen met als herkomst Marokko was dat 15,3%, uit Kaapverdië 11,1%, uit Suriname 8,7%, uit Turkije 7,9%, en in al deze gevallen zijn de percentages hoger dan die van hun herkomstgenoten van de eerste generatie. Opvallende uitzondering is de Antillen/Aruba. Daar kent de eerste generatie mannen juist meer verdachten dan de tweede generatie: 12,5% tegen 6,7%. Voor veel andere kleinere herkomstgroepen zijn de aantallen verdachten van de tweede generatie in absolute zin te klein om over te rapporteren.

8.1.1 Determinanten van verdacht zijn van criminaliteit

Er is nagegaan of andere achtergrondfactoren dan geslacht en leeftijd een rol spelen in de verklaring van crimineel gedrag en het gegeven door de politie gepakt en geregistreerd te worden. Door middel van regressie-analyses (zie voor een toelichting Hoofdstuk 6) is stapsgewijs bekeken in hoeverre iemands herkomstgroepering, sekse, leeftijd, type huishouden waarin hij leeft, al dan niet ontvangen van een sociale uitkering²⁵, hoogte van het inkomen²⁶, en de etnische samenstelling van de wijk waar hij woont²⁷, de kans voorspellen dat iemand verdacht wordt van een misdrijf. Uit **tabel 8.3** kan worden afgeleid dat als er gecontroleerd wordt voor verschillen in leeftijdsopbouw en de verhouding jongens-meisjes (model II in de tabel) de al geconstateerde sterke oververtegenwoordiging van Marokkanen en Antillianen blijft bestaan. Wordt vervolgens naar het type huishouden gekeken, dan blijken vooral mensen die leven in een institutioneel huishouden²⁸ (odds ratio 3,08) en in eenoudergezinnen (odds ratio 2,54) een grote kans te hebben als verdachte geregistreerd te worden. Van de andere hier onderzochte factoren blijkt alleen een hoog inkomen samen te hangen met een kleinere kans (odds ratio 0,51) op in het HKS geregistreerd te worden, de andere factoren hebben minder gewicht als determinant en dragen minder bij aan de voorspelling om verdachte te worden.

²⁵ Het betreft personen met inkomsten uit een bijstandsuitkering, een arbeidsongeschiktheidsuitkering, een werkloosheidsuitkering of een overige uitkering, zoals Wachtgeld of een uitkering op grond van de Ziektewet.

²⁶ Het betreft het fiscale loon van mensen die op 26 september 2003 als werknemer waren geregistreerd. Fiscaal loon is het loon waarover loonheffing berekend wordt.

²⁷ Het betreft het percentage niet-westerse allochtonen in een buurt. Buurten met minder dan 50 inwoners worden niet meegeteld.

²⁸ De categorie 'institutioneel huishouden' bevat woonvormen voor zintuiglijk gehandicapten, gezinsvervangende tehuizen, jeugdinternaten en opvangcentra voor volwassenen. Asielzoekercentra vallen hier niet onder. Daarnaast bevat deze categorie opleidingsinternaten en opleidingscholen voor politie en krijgsmacht, kloosters en gevangenis.

8.1.2 Jeugdige verdachten

Veruit de meeste delicten worden gepleegd door jongeren en jong-volwassen mannen. De *overall* cijfers uit de vorige paragraaf zijn in **tabel 8.4** voor de leeftijdscategorie 12 – 24 jaar uitgesplitst. Per herkomstgroep is nagegaan wat de verdachtenpercentages zijn voor de 12-17 jarigen en de 18-24 jarigen onderscheiden naar jongens en meisjes. Ook hier is een vergelijking tussen 2002 en 2003 gemaakt.

Allochtone jongeren staan vaker dan autochtone jongeren als verdachte geregistreerd bij de politie dan autochtone jongeren. Bij de jongste leeftijdscategorie is het percentage allochtone jongens dat in 2003 als verdachte is geregistreerd 5,7%, bij de autochtonen is dat 2,3%. Bij de 18-24 jarigen is dat voor alle groepen hoger: allochtone jongens 8,1% en autochtone jongens 4,3%. Zowel bij de 12-17 jarigen als bij de 18-24 jarigen springen de Marokkanen en de Antillianen er ongunstig uit. Is het bij de Antillianen vooral de eerste generatie met rond de 15% verdachten die veel verdachten kent – bij beide hier onderscheiden leeftijdscategorieën –, bij de Marokkanen zijn beide generaties zwaar vertegenwoordigd in de verdachtenregistratie. Uitschieters bij deze herkomstgroep zijn de jongvolwassenen. Bijna één op de vijf was in 2003 geregistreerd als verdachte bij de politie.

Zorgelijk zijn ook de weliswaar wat lagere, maar ten opzichte van de autochtone jongens nog altijd hoge percentages bij Surinamers, Kaapverdianen en Somaliërs.

Hoewel de meisjes over de hele linie (veel) lagere percentages verdachten laten zien dan de jongens, zijn er toch enkele niet-westerse herkomstgroepen met verhoudingsgewijs veel meisjes die bij de politie zijn geregistreerd, en waar tussen 2002 en 2003 geen afname zichtbaar is. Uitschieters zijn de eerste generatie Antilliaanse meisje (4,9% verdachten van 18- 24 jaar in 2003), gevolgd door de tweede generatie Marokkaanse (3,0%), Surinaamse (2,5%) en Ghanese (2,5%) meisjes. Ter vergelijking: het *overall* percentage allochtone meisjes van 18-24 jaar dat in het HKS is geregistreerd bedraagt 1,4%.

8.1.3 Type delict

Er bestaan aanwijzingen dat herkomstgroepen soms ‘gespecialiseerd’ zouden zijn in bepaalde typen delicten. Driessen et al. (2002) geven, op basis van een literatuuroverzicht van Nederlands onderzoek, aan dat Nederlandse criminele jongeren zich vooral schuldig maken aan vandalisme en vernielingen, terwijl allochtone criminele jongeren meer diefstallen en vermogens- en geweldsdelicten begaan. Uit HKS is te halen van welke categorie delict men bij een in 2003 opgemaakt proces-verbaal was verdacht (**Tabel 8.5**).

De volgende categorieën worden onderscheiden:

- Gewelddelicten, waaronder seksuele gewelddelicten en vermogensdelicten met geweld.
- Vermogensdelicten zonder geweld, zoals diefstal, verduistering, munt- en andere valsheidsmisdrijven, bedrog en (schuld)heling.
- Vernielingen of openbare ordedelicten.
- Verkeersdelicten (géén overtredingen), zoals rijden onder invloed.
- Overige delicten, waaronder drugs- en wapendelicten.

Vermogensdelicten komen het meeste voor. Dit geldt voor nagenoeg alle herkomstgroepen. Eén op de drie delicten is een vermogensdelict. De allochtone groepen zijn bij dit delicttype oververtegenwoordigd in vergelijking met de autochtone bevolking. Van alle door autochtone gepleegde delicten ging het in 30% van de gevallen om een vermogensdelict; bij de allochtonen was dat 38%. Enkele herkomstgroepen zitten daar nog enkele procenten boven.

Bij de gewelddelicten is er een kleinere oververtegenwoordiging van allochtone groepen (23% tegenover 20% bij de autochtonen). Weinig geregistreerde gewelddelicten komen voor bij Chinezen (15%), relatief veel daarentegen bij Egyptenaren (36% van de door hen gepleegde delicten) en Irakezen (35%). Minder hoog, maar nog wel bovengemiddeld bij gewelddelicten zijn de percentages van Turken (28%), Iraniërs (27%) en Afghanen (27%).

Bij de overige typen delicten is er een divers beeld van herkomstgroepen die over- of ondervertegenwoordigd zijn. Verhoudingsgewijs veel verkeersmisdrijven komen voor bij mensen uit Hongkong, Kaapverdië, Turkije en China. Veel 'overige delicten' bij verdachten uit China en Hongkong. Het is niet mogelijk aan te geven om welk specifiek type delict het in deze laatste gevallen gaat.

8.2 Recidive

Recidive kan in verschillende registraties in de rechtsgang worden vastgesteld. Op basis van het HKS-registratiesysteem van de politie is in *Verdacht van criminaliteit* (Blom et al. 2005) in 2005 een eerste analyse gemaakt van recidive onder allochtonen van de eerste en tweede generatie. Een andere bron is de registratie van zaken die worden doorverwezen naar het Openbaar Ministerie. Deze justitiële database wordt door het WODC gebruikt voor de zogenoemde Recidivemonitor (Wartna et al., 2004). Deze monitor laat zien hoe groot het aandeel van die personen is dat opnieuw een misdrijf pleegt – zoals blijkt uit het feit dat opnieuw een zaak van hen bij het OM is ingeschreven – , die in één bepaald jaar bij een strafzaak betrokken waren. De justitiële database registreert alleen het geboorteland, waardoor het onmogelijk is om eerste en tweede generatie allochtonen te onderscheiden. De tweede generatie allochtonen vormt samen met de autochtone bevolking de categorie 'Nederland'.

Binnen één jaar was bijna een derde van de Antillianen/Arubanen en Marokkanen van wie in 1997 een zaak was afgedaan opnieuw in contact met justitie geweest. Binnen drie jaar heeft een derde (32,9%) van alle personen opnieuw een justitiecontact.. Enkele herkomstlanden springen er ongunstig uit: Antillen/Aruba (55,1%), Marokko (49,9%), Suriname (43,9%), Joegoslavië (41,0%). De Aziatische landen kennen relatief weinig recidivisten.

De Recidivemonitor maakt het ook mogelijk mensen over een lange periode te volgen. Van bijna de helft van alle daders in 1997 (47,4%) is 8 jaar later een nieuwe zaak bij het Openbaar Ministerie ingeschreven. Er zijn enkele opvallende uitschieters. De hoogste percentages recidivisten worden aangetroffen bij de eerste generatie migranten onder Antilliaanse (72%), Kaapverdische (66%), Marokkaanse (63%) en Surinaamse (60,2%) daders. Ook na acht jaar hebben Aziaten relatief weinig gerecidiveerd.

De recidivecijfers van jeugdige daders geven een nog somberder beeld. De meerderheid van de jongeren in de leeftijd van 12 – 17 jaar van wie in 1997 een zaak is afgedaan, komt binnen vijf jaar opnieuw in aanraking met justitie (**Tabel 8.7**). Bij Marokkanen en Antillianen is het dan zelfs al bijna driekwart. En na acht jaar heeft ongeveer 80% van de Antillianen en Marokkanen die acht jaar eerder zijn veroordeeld weer één of meerdere keren een nieuwe afdoening gehad. Ook de Surinamers en de Joegoslaven hebben hier een hoog percentage recidivisten van boven de 70%.

Bij de jongvolwassenen (18 – 24 jaar) zijn de recidivepercentages lager, hetgeen vermoedelijk samenhangt met het aangaan van relaties of het aanvaarden van werk in die leeftijdsperiode. Ook bij deze leeftijdscategorie heeft een derde binnen twee jaar gerecidiveerd, en binnen vijf jaar bijna de helft (**Tabel 8.8**).

Problematische uitschieters zijn ook hier Antillianen, Marokkanen en Surinamers.

Tabel 8.1: Ongestandaardiseerde verdachtenpercentages* naar herkomstgroepering, generatie en geslacht (12-79 jarigen), 2002-2003**

	man		vrouw		totaal	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Totaal, waarvan	2,1	2,3	0,4	0,4	1,2	1,4
Autochtoon	1,6	1,8	0,3	0,3	0,9	1,1
Allochtoon, waarvan	4,2	4,6	0,8	0,9	2,5	2,8
1e generatie, waarvan	4,4	4,8	0,9	0,9	2,6	2,9
Afgghanistan	3,1	3,5	0,5	0,4	2,1	2,0
China	1,5	1,6	0,7	0,6	1,1	1,1
Egypte	3,3	3,8	0,6	0,2	2,6	2,0
Ethiopië	5,8	5,3	0,8	0,8	3,6	3,1
Filippijnen	2,1	1,5	0,2	1,1	0,6	1,3
Ghana	4,5	4,9	1,1	1,3	2,8	3,1
Hongkong	1,0	1,0	0,3	0,3	0,7	0,6
Irak	4,2	4,6	0,8	0,5	2,9	2,6
Iran	5,2	5,2	1,2	0,9	3,5	3,1
(Voormalig) Joegoslavië	4,4	4,6	1,0	1,1	2,7	2,9
Kaapverdië	5,4	6,1	1,0	0,8	3,2	3,5
Marokko	6,5	7,0	0,9	0,8	3,9	3,9
Nederlandse Antillen/Arub	11,9	12,5	3,2	3,4	7,4	8,0
Somalië	7,9	8,2	1,8	1,2	5,2	4,7
Suriname	6,5	7,2	1,2	1,6	3,6	4,4
Turkije	4,3	4,8	0,4	0,4	2,4	2,6
Overig niet-westers	4,3	4,7	1,0	0,9	2,8	2,8
Overig westers	1,8	2,0	0,5	0,6	1,1	1,3
2e generatie, waarvan	3,9	4,3	0,7	0,8	2,3	2,6
Afgghanistan						
China					0,9	0,9
Egypte	4,0	6,1	1,4	1,5	2,7	3,8
Ethiopië					4,3	3,7
Filippijnen	2,7		1,3		2,0	1,9
Ghana					3,3	3,4
Hongkong		1,9		0,4	1,1	1,1
Irak						
Iran					1,9	2,4
(Voormalig) Joegoslavië	6,4	7,6	2,0	2,5	4,2	5,1
Kaapverdië	9,7	11,1	1,8	2,2	5,7	6,6
Marokko	14,0	15,3	2,1	2,4	8,1	8,9
Nederlandse Antillen/Arub	6,3	6,7	1,5	1,7	3,9	4,2
Somalië						
Suriname	8,0	8,7	1,8	2,0	4,9	5,4
Turkije	7,6	7,9	0,8	0,8	4,3	4,5
Overig niet-westers	4,4	4,7	0,8	0,9	2,6	2,8
Overig westers	2,1	2,3	0,4	0,5	1,3	1,4

* Per 100 inwoners van de betreffende leeftijd op 26 september 2003.

** Percentages zijn gebaseerd op minimaal 50 inwoners en minimaal 10 verdachten.

Bron: HKS, SSB.

Tabel 8.2: Gestandaardiseerde verdachtenpercentages* naar herkomstgroepering, generatie en geslacht (12-79 jarigen), 2002-2003**

	man		vrouw		totaal	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Totaal, waarvan	2,0	2,2	0,4	0,4	1,2	1,3
Autochtoon	1,6	1,8	0,3	0,3	0,9	1,1
Allochtoon, waarvan	3,9	4,2	0,7	0,7	2,3	2,5
1e generatie, waarvan	4,2	4,4	0,8	0,8	2,5	2,6
Afghanistan	2,5	2,8	0,5	0,4	1,5	1,6
China	1,4	1,6	0,6	0,4	1,0	1,0
Egypte	3,1	4,4	0,7	0,3	1,9	2,4
Ethiopië	4,9	4,9	0,7	1,0	2,8	2,9
Filippijnen		1,1		0,3	0,9	0,7
Ghana	3,6	4,6	1,0	0,9	2,3	2,7
Hongkong	1,0	1,0	0,3	0,3	0,6	0,6
Irak	3,4	3,7	0,6	0,7	2,0	2,2
Iran	4,5	4,6	1,2	1,2	2,8	2,9
(Voormalig) Joegoslavië	3,9	4,2	1,0	1,0	2,4	2,6
Kaapverdië	5,6	6,4	1,1	0,8	3,3	3,6
Marokko	5,7	6,3	0,7	0,8	3,2	3,6
Nederlandse Antillen/Arub	10,2	10,9	2,7	2,7	6,4	6,8
Somalië	5,8	5,8	0,9	1,8	3,4	3,8
Suriname	6,3	7,0	1,2	1,3	3,7	4,1
Turkije	3,7	4,2	0,4	0,4	2,0	2,3
Overig niet-westers	4,3	4,0	1,0	0,9	2,7	2,4
Overig westers	2,2	2,2	0,5	0,5	1,3	1,3
2e generatie, waarvan	3,5	3,9	0,5	0,6	2,1	2,3
Afghanistan						
China		1,4		0,4	0,9	0,9
Egypte					1,9	2,7
Ethiopië					7,1	5,9
Filippijnen					1,8	1,0
Ghana					3,3	5,5
Hongkong					0,7	1,2
Irak					2,1	1,9
Iran					1,9	1,8
(Voormalig) Joegoslavië	3,8	4,9	1,4	1,2	2,6	3,1
Kaapverdië	10,7	9,9	1,5	1,2	6,1	5,6
Marokko	12,6	14,2	2,3	2,6	11,1	12,5
Nederlandse Antillen/Arub	4,4	4,6	0,8	1,2	2,6	2,9
Somalië						
Suriname	5,4	5,8	1,0	1,2	3,2	3,5
Turkije	8,6	8,8	0,8	0,8	4,7	4,8
Overig niet-westers	2,7	3,1	0,5	0,5	1,6	1,8
Overig westers	2,1	2,3	0,4	0,5	1,3	1,4

* Per 100 inwoners van de betreffende leeftijd op 26 september 2003.

Percentages zijn gebaseerd op minimaal 50 inwoners en minimaal 10 verdachten.

** Gestandaardiseerd naar leeftijd en geslacht.

Bron: HKS, SSB.

Tabel 8.3: Verdacht zijn van een misdrijf, odds ratio's (18-79-jarigen)

	Model I		Model II		Model III		Model IV		Model V		Model VI	
	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Autochtoon		1,000		1,000		1,000		1,000		1,000		1,000
Joegoslavië, 1e gen.	0,000	2,808	0,000	2,423	0,000	2,210	0,000	1,912	0,000	1,619	0,000	1,462
Marokko, 1e gen.	0,000	4,070	0,000	3,344	0,000	3,236	0,000	2,499	0,000	2,176	0,000	1,842
Nederlandse Antillen/Aruba, 1e gen.	0,000	7,863	0,000	6,598	0,000	4,839	0,000	4,183	0,000	3,798	0,000	3,317
Suriname, 1e gen.	0,000	3,982	0,000	4,084	0,000	3,272	0,000	2,918	0,000	2,741	0,000	2,338
Turkije, 1e gen.	0,000	2,679	0,000	2,258	0,000	2,280	0,000	1,810	0,000	1,554	0,000	1,313
Overig niet- westers, 1e gen.	0,000	2,689	0,000	1,940	0,000	1,539	0,000	1,330	0,000	1,093	0,027	0,974
Overig westers, 1e gen.	0,000	1,083	0,000	1,249	0,000	1,065	0,000	1,098	0,000	0,942	0,000	0,890
Joegoslavië, 2e gen.	0,000	4,949	0,000	2,982	0,000	2,700	0,000	2,482	0,000	2,364	0,000	2,149
Marokko, 2e gen.	0,000	11,491	0,000	5,621	0,000	5,109	0,000	4,627	0,000	4,271	0,000	3,695
Nederlandse Antillen/Aruba, 2e gen.	0,000	4,074	0,000	2,318	0,000	1,939	0,000	1,876	0,000	1,781	0,000	1,628
Suriname, 2e gen.	0,000	6,051	0,000	3,323	0,000	2,613	0,000	2,452	0,000	2,298	0,000	1,997
Turkije, 2e gen.	0,000	5,644	0,000	2,716	0,000	2,561	0,000	2,314	0,000	2,142	0,000	1,845
Overig niet- westers, 2e gen.	0,000	2,983	0,000	1,581	0,000	1,387	0,000	1,368	0,000	1,262	0,000	1,139
Overig westers, 2e gen.	0,000	1,311	0,000	1,293	0,000	1,213	0,000	1,184	0,000	1,153	0,000	1,114
Vrouw				1,000		1,000		1,000		1,000		1,000
Man			0,000	5,677	0,000	5,762	0,000	6,031	0,000	6,933	0,000	6,959
18-20 jaar				1,000		1,000		1,000		1,000		1,000
21-24 jaar			0,000	0,766	0,000	0,738	0,000	0,703	0,000	0,774	0,000	0,770
25-29 jaar			0,000	0,573	0,000	0,567	0,000	0,517	0,000	0,664	0,000	0,659
30-34 jaar			0,000	0,492	0,000	0,515	0,000	0,453	0,000	0,619	0,000	0,618
35-39 jaar			0,000	0,437	0,000	0,473	0,000	0,404	0,000	0,553	0,000	0,556
40-44 jaar			0,000	0,393	0,000	0,426	0,000	0,352	0,000	0,486	0,000	0,490
45-49 jaar			0,000	0,318	0,000	0,346	0,000	0,273	0,000	0,379	0,000	0,383
50-59 jaar			0,000	0,220	0,000	0,248	0,000	0,174	0,000	0,228	0,000	0,233
60-79 jaar			0,000	0,096	0,000	0,108	0,000	0,085	0,000	0,074	0,000	0,076
Stel met kinderen						1,000		1,000		1,000		1,000
Eenpersoonshuishouden					0,000	2,074	0,000	1,860	0,000	1,756	0,000	1,642
Stel zonder kinderen					0,000	0,922	0,000	0,918	0,000	0,933	0,000	0,906
Eenouderhuishouden					0,000	2,541	0,000	2,189	0,000	2,083	0,000	1,992
Overig huishouden					0,000	1,696	0,000	1,579	0,000	1,458	0,000	1,376
Institutioneel huishouden					0,000	3,080	0,000	1,691	0,000	1,422	0,000	1,441
Onbekend					0,000	2,101	0,000	2,115	0,000	1,736	0,000	1,652
Ontvangt geen uitkering								1,000		1,000		1,000
Ontvangt uitkering							0,000	2,834	0,000	1,866	0,000	1,835
tot € 10.000										1,000		1,000
€ 10.000 tot € 20.000									0,000	1,212	0,000	1,212
€ 20.000 tot €30.000									0,000	0,787	0,000	0,788
€ 30.000 of meer									0,000	0,505	0,000	0,506
Onbekend									0,000	1,642	0,000	1,644
0 tot 5%												1,000
5 tot 15%											0,000	1,245
15-50%											0,000	1,450
50-100%											0,000	1,454
Buurt met minder dan 50 inwoners											0,000	1,592
Constante	0,000	0,010	0,000	0,009	0,000	0,006	0,000	0,006	0,000	0,005	0,000	0,004
R ²		0,033		0,119		0,133		0,149		0,161		0,163

Significantieniveaus: p<0,01;

0,01≤p<0,05; p≥0,05.

Bron: HKS, SSB.

Tabel 8.4: Gestandaardiseerde verdachtenpercentages* naar herkomstgroepering, generatie leeftijd en geslacht, 2002-2003**

	12-17 jaar						18-24 jaar					
	jongen		meisje		totaal		jongen		meisje		totaal	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Totaal, waarvan	2,8	2,9	0,6	0,6	1,8	1,8	5,0	5,0	0,7	0,7	2,9	2,9
Autochtoon	2,0	2,3	0,5	0,5	1,3	1,4	3,8	4,3	0,5	0,6	2,2	2,5
Allochtoon, waarvan	5,7	5,7	1,3	1,3	3,6	3,5	8,6	8,1	1,4	1,4	5,0	4,8
1e generatie, waarvan	6,2	6,6	1,5	1,4	4,0	4,0	8,7	8,7	1,5	1,4	5,0	5,1
Afghanistan		3,1			1,6	1,8		6,1			3,6	3,3
China		1,6			1,1	1,1	1,8	1,5	1,0	0,8	1,4	1,2
Egypte		5,1				3,2		10,9				5,5
Ethiopië		9,7			6,8	6,1		10,7			6,5	6,4
Filippijnen		4,5				2,6					1,9	1,5
Ghana		5,0			3,0	3,4		9,4		2,5	5,1	6,0
Hongkong		0,9			0,0	0,9						0,2
Irak	5,6	6,1	0,5	0,9	3,2	3,6	7,9	9,2	1,2	1,1	5,4	5,2
Iran	5,7	5,1	1,1	1,7	3,7	3,4	9,5	9,6	1,6	1,5	5,8	5,6
(Voormalig) Joegoslavië	4,8	5,1	0,9	0,9	2,9	3,0	8,2	7,9	1,7	1,9	5,0	4,9
Kaapverdië		9,3		2,1	6,3	5,8	11,2	12,6	2,3	1,2	6,5	7,0
Marokko	11,5	12,9	2,0	2,0	7,0	7,6	16,8	18,2	1,6	1,9	8,4	10,2
Nederlandse Antillen/Aruba	14,4	14,5	4,7	4,1	9,6	9,4	15,4	15,5	4,6	4,9	9,8	10,3
Somalië	8,6	9,5	3,0	1,9	6,0	5,8	11,2	12,0	1,8	1,9	7,0	7,0
Suriname	7,1	8,0	1,9	1,8	4,5	5,0	11,8	12,2	2,0	2,2	6,6	7,3
Turkije	5,1	6,3	0,6	0,5	3,0	3,5	6,5	6,7	0,5	0,4	3,1	3,6
Overig niet-westers	5,4	6,2	1,5	1,8	3,7	4,0	6,7	7,4	1,5	1,5	4,6	4,5
Overig westers	3,3	3,6	0,8	0,9	2,1	2,3	4,3	4,7	0,9	0,8	2,4	2,8
2e generatie, waarvan	5,4	4,3	1,3	1,1	3,4	2,7	8,5	7,2	1,3	1,3	5,0	4,3
Afghanistan												
China					1,0						0,9	
Egypte					2,0						4,9	6,4
Ethiopië					3,1							5,3
Filippijnen					1,3						3,4	
Ghana					3,0							6,4
Hongkong					1,2						1,2	
Irak												
Iran												
(Voormalig) Joegoslavië	7,3	6,9	4,7	4,3	6,1	5,6	8,5	10,3	1,8	3,0	5,1	6,7
Kaapverdië	7,3	9,5	2,3	2,1	4,8	5,9	12,0		1,5		6,7	8,4
Marokko	10,9	11,9	2,0	2,2	6,5	7,2	18,9	20,5	2,6	3,0	10,8	11,9
Nederlandse Antillen/Aruba	6,5	6,8	1,8	2,1	4,2	4,5	8,4	8,9	1,8	2,3	5,1	5,7
Somalië												
Suriname	6,5	6,6	2,1	2,1	4,3	4,4	10,8	11,9	2,2	2,5	6,5	7,3
Turkije	4,9	5,5	0,7	0,6	2,9	3,1	10,2	10,3	0,9	0,9	5,7	5,7
Overig niet-westers	3,5	3,8	0,9	1,0	2,2	2,5	6,7	6,9	1,1	1,1	4,0	4,1
Overig westers	3,1	3,2	0,7	0,9	1,9	2,0	4,8	5,1	0,8	0,9	2,8	3,1

* Per 100 inwoners van de betreffende leeftijd op 26 september 2003.

** Gestandaardiseerd naar leeftijd en geslacht.

Percentages zijn gebaseerd op minimaal 50 inwoners en minimaal 10 verdachten.

Bron: HKS, SSB.

Tabel 8.5: Gestandaardiseerd percentage delicten* naar herkomstgroepering en generatie van de verdachte, en naar type delict (12-79 jarigen), 2003**

	gewelds- delict	vermogens- delict	vernietiging of openbare orde delict	verkeers- misdrijf	overig delict
Totaal, waarvan	21	33	16	19	11
Autochtoon	20	30	17	21	10
Allochtoon, waarvan	23	38	13	14	11
1e generatie, waarvan	24	39	12	14	11
Afghanistan	27	35	17	16	5
China	15	40	6	21	17
Egypte	36	24	12	15	14
Ethiopië	27	43	16	8	6
Filippijnen					
Ghana	22	42	12	15	9
Hongkong				26	23
Irak	35	35	13	10	8
Iran	27	44	13	7	9
(Voormalig) Joegoslavië	21	48	9	16	6
Kaapverdië	20	37	11	25	6
Marokko	25	41	12	10	12
Nederlandse Antillen/Aruba	24	41	10	11	14
Somalië	21	42	26	7	4
Suriname	25	39	11	13	13
Turkije	28	24	11	22	14
Overig niet-westers	26	37	15	13	8
Overig westers	19	42	14	16	9
2e generatie, waarvan	22	36	15	15	12
Afghanistan					
China					
Egypte					
Ethiopië					
Filippijnen					
Ghana					
Hongkong					
Irak					
Iran					
(Voormalig) Joegoslavië	17	46	10	14	12
Kaapverdië	17	42	12	13	17
Marokko	24	38	13	12	12
Nederlandse Antillen/Aruba	24	35	17	11	13
Somalië					
Suriname	23	39	13	14	12
Turkije	23	33	12	18	14
Overig niet-westers	28	32	16	15	10
Overig westers	21	36	17	17	10

* Per 100 inwoners van de betreffende leeftijd op 26 september 2003.

** Gestandaardiseerd naar leeftijd en geslacht. Het totaal aantal delicten per herkomstgroep is 100%.

Bron: HKS, SSB.

Tabel 8.6 Prevalentie van algemene recidive van volwassen en jeugdige daders waarvan tenminste 1 zaak is afgedaan in 1997 (leeftijd 12 jaar en ouder), naar geboorteland

Geboorteland	N	percentage recidivisten na							
		1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar
Nederland incl. 2e generatie allochtonen	109040	18,0	27,1	32,9	37,0	40,2	43,0	45,4	47,8
Ned. Antillen en Aruba	3842	31,8	47,1	55,1	60,5	64,1	66,8	69,6	71,9
Suriname	7368	25,3	37,3	43,9	48,9	52,5	55,6	57,9	60,2
Marokko	5873	29,5	42,5	49,9	54,2	57,2	59,6	61,4	62,6
Turkije	4641	19,0	29,6	36,5	41,0	44,5	47,6	49,8	51,5
Irak	358	13,7	19,6	23,2	26,3	28,2	30,2	32,6	36,8
Iran	649	19,6	28,7	35,6	38,5	41,3	44,1	45,4	45,4
Somalië	608	21,2	32,9	39,3	43,3	46,2	48,2	50,0	50,0
Joegoslavië	1704	26,2	36,1	41,0	44,0	46,7	48,3	49,0	51,1
Ethiopië	283	17,0	26,5	30,7	32,5	33,6	36,0	37,0	38,5
Kaapverdië	204	16,2	29,4	36,3	46,1	49,5	54,4	59,4	65,8
Ghana	347	9,8	17,3	21,0	24,8	27,1	28,8	32,6	33,2
Egypte	351	18,8	25,9	31,1	33,9	38,2	39,6	42,1	42,9
HongKong	167	18,0	25,7	27,5	28,7	29,9	31,1	32,7	32,7
Filippijnen	81	3,7	3,7	4,9	6,2	7,4	8,6	8,6	8,6
China	566	15,7	23,0	27,0	31,8	35,0	36,9	38,0	38,0
India	236	12,7	21,2	24,6	26,3	29,2	31,4	33,2	35,7
Pakistan	271	9,2	18,5	22,5	28,0	30,6	33,6	38,0	40,3
Viëtnam	193	8,8	17,6	22,3	29,5	32,1	34,2	37,5	37,5
Afghanistan	110	8,2	18,2	21,8	25,5	28,2	29,1	33,5	33,5
Overig westers	11994	10,4	15,0	17,9	19,7	20,9	21,9	22,9	23,9
Overig niet-westers	4641	20,7	29,1	33,7	36,6	38,8	40,7	42,2	43,5
Totaal (incl. missing)	154451	18,6	27,7	33,4	37,4	40,4	42,9	45,2	47,4

Bron: OBDJ

Tabel 8.7 Prevalentie van algemene recidive van jeugdige daders van 12 - 17 jaar, naar geboorteland

Geboorteland	N	percentage recidivisten na							
		1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar
Nederland incl. 2e generatie allochtonen	11567	19,8	33,8	42,2	48,3	52,8	56,1	59,3	61,2
Ned. Antillen en Aruba	301	31,9	53,8	63,8	69,1	72,8	74,4	79,0	80,8
Suriname	289	26,3	42,6	50,9	57,1	60,9	65,7	68,5	70,6
Marokko	713	37,0	55,8	64,5	71,2	73,9	76,6	78,3	78,3
Turkije	190	17,9	34,7	44,7	50,0	52,6	57,9	60,2	62,8
Somalië	85	24,7	41,2	48,2	51,8	54,1	57,6	60,3	60,3
Joegoslavië	85	29,4	47,1	52,9	56,5	60,0	60,0	61,5	71,1
Overig Westers	532	16,2	23,7	29,3	31,4	33,5	35,0	35,4	35,4
Overig Niet Westers	514	23,7	37,7	44,6	48,2	51,8	54,7	55,4	56,0
Totaal (incl. missing)	14313	21,1	35,3	43,5	49,4	53,6	56,8	59,7	61,6

* Landen waar slechts een gering aantal jeugdige daders geboren is, worden niet apart onderscheiden. Deze landen zijn opgenomen in de categorie 'Overig niet-westers'.

Bron: OBDJ

Tabel 8.8 Prevalentie van algemene recidive van jeugdige daders van 18 - 24 jaar, naar geboorteland

Geboorteland	N	percentage recidivisten na							
		1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar	7 jaar	8 jaar
Nederland incl. 2e generatie allochtonen	23025	22,1	32,7	39,4	44,1	47,6	50,3	52,7	54,7
Ned. Antillen en Aruba	843	32,7	48,8	57,5	63,8	69,0	72,8	75,8	78,8
Suriname	1129	24,6	37,6	45,6	52,1	55,5	58,7	62,0	65,9
Marokko	1925	34,6	49,6	58,2	63,2	66,6	69,3	71,0	72,7
Turkije	909	23,7	35,0	41,5	46,1	49,2	52,7	55,1	56,2
Somalië	172	25,0	37,2	43,0	47,1	50,6	51,7	52,4	52,4
Joegoslavië	450	31,3	41,3	46,2	49,8	52,2	53,8	53,8	53,8
Overig Westers	2778	9,8	13,7	16,1	17,5	18,4	19,0	20,2	20,4
Overig Niet Westers	1711	22,0	30,5	34,9	38,9	41,4	43,4	45,4	46,3
Totaal (incl. missing)	33101	22,2	32,6	39,0	43,4	46,6	49,2	51,4	53,4

* Landen waar slechts een gering aantal jeugdige daders geboren is, worden niet apart onderscheiden. Deze landen zijn opgenomen in de categorie 'Overig niet-westers'.

Bron: OBDJ

9 Conclusies

9.1 Uitgangspunten en aanpak Integratiekaart

De Integratiekaart bevat informatie die zicht geeft op de mate waarin en de snelheid waarmee migranten en hun nakomelingen een positie in de Nederlandse samenleving weten te verwerven. In hoofdstuk 2 is geschetst dat integratie in de kern het proces van het verwerven van burgerschap en het participeren in de samenleving is. Integratie is een tweezijdig proces waarbij er een wisselwerking is tussen de migrant en de ontvangende samenleving. Wij benoemden enkele basisprincipes die licht kunnen werpen op de processen en mechanismen bij de integratie van migranten. Naast competenties ('human capital') waarover mensen beschikken (denk aan taalvaardigheid, opleidingsniveau, psychologische kenmerken, sociale vaardigheden) en die aangeboord kunnen worden, zijn andere belangrijke begrippen sociale netwerken en sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal verwijst naar de maatschappelijke relaties en sociale netwerken die van invloed zijn op persoonlijke interacties en gedrag. De migrant levert inspanningen en investeert – onder meer in zijn sociale netwerken – om voor zich zelf kansen te creëren en te benutten om zich een positie in de samenleving te verwerven. De ontvangende samenleving biedt daartoe kansen, maar stelt ook eisen en restricties.

In vergelijking met de eerste Integratiekaart uit 2004 presenteren wij in de Integratiekaart 2005 niet alleen *recentere gegevens*, maar ook een aantal *nieuwe integratie-indicatoren*. Bij dit laatste gaat het om gegevens op het gebied van instroom in het hoger onderwijs, criminaliteit en migratiehuwelijken. Nieuw is ook de uitbreiding van de cohortanalyses tot drie verschillende cohorten nieuwkomers die in respectievelijk 1999, 2000 en 2001 in Nederland zijn gekomen. De Integratiekaart heeft op meerdere punten een nieuwe aanpak bij het monitoren van de integratie in Nederland.

- Door gebruik te maken van het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) met zijn gegevens over alle inwoners van Nederland is het steeds vaker mogelijk een gedetailleerde uitsplitsing te maken naar verschillende herkomstlanden. Behalve een beschrijving voor de klassieke 'grote vier' (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse herkomstgroepen) geven we aan hoe kleinere immigrantenpopulaties die in recentere jaren in Nederland zijn gekomen in Nederland participeren.
- Daarnaast kan door de beschikbaarheid van de longitudinale data inzicht gegeven worden in het beloop van integratie van meerdere groepen over een langere periode en op verschillende maatschappelijke gebieden. Dit gebeurt zowel door *trends* in de tijd weer te geven, als door *cohorten* nieuwkomers die zich in een bepaald jaar in Nederland hebben gevestigd door de jaren heen te volgen om te zien hoe het hun is vergaan. De mogelijkheid tot koppeling via SSB van landelijke registraties is nog van recente datum. De tijdsperiode die we kunnen onderzoeken is in een aantal gevallen nog kort. Maar dit is nog maar het begin. De komende jaren zullen de trends en cohortanalyses over langere tijdsperiodes kunnen plaatsvinden. Bovendien zullen de cohorten dan op meerdere maatschappelijke terreinen tegelijk – dus niet alleen arbeidsmarkt zoals in deze Integratiekaart – gevolgd kunnen worden.

- de Integratiekaart richt zich op het *feitelijke gedrag* en de *feitelijke maatschappelijke posities* van mensen, en niet op attitudes, percepties, subjectieve beleving en meningen. Om de integratie van uiteenlopende groepen allochtonen daadwerkelijk te kunnen vaststellen moeten concrete maatschappelijke terreinen onderscheiden worden waarop de mate van participatie – en veranderingen daarin – *meetbaar* is.

9.1.1 Indicatoren van integratie

In het voorgaande Integratiekaart-rapport (Van Rijn et al, 2004) is betoogd dat een definitieve lijst van indicatoren niet is te geven. De keuze van de indicatoren om de diverse aspecten van integratie vast te stellen hangt onder meer af van de gewenste mate van detaillering, van beleidsprioriteiten en van data die beschikbaar zijn. Idealiter zouden wij voor elk van de in ons model beschreven terreinen een of meerdere indicatoren wensen. Echter, de beperkte beschikbaarheid van kwantitatieve gegevens noopt tot bescheidenheid. Vooral gegevens die het mogelijk maken ontwikkelingen in de tijd weer te geven, of waarmee cohorten migranten/allochtonen door de jaren heen gevolgd kunnen worden in hun proces van integratie, ontbreken nog op vele gebieden. Op basis van op dit moment beschikbare integrale gegevens op het niveau van individuen – teneinde trends en ontwikkelingen in de tijd te kunnen weergeven – hebben we voor deze Integratiekaart de volgende indicatoren kunnen selecteren:

- **prestaties in het onderwijs:** *slagingspercentages van eindexamenkandidaten in het voortgezet onderwijs; mate van instroom in het hoger onderwijs; keuze van studierichting in het hoger onderwijs; diplomaverwerving in het hoger onderwijs.*
- **arbeidsmarktpositie:** *mate en snelheid van arbeidsmarktparticipatie (als werknemer, als zelfstandige) en het gebruik van sociale uitkeringen van cohorten nieuwkomers; trends in arbeidsmarktparticipatie.*
- **sociale contacten:** *aandeel gemengde huwelijken; huwelijken met partner uit land van herkomst; samenstelling woonwijk naar aandeel allochtonen.*
- **criminaliteit:** *verdachten bij politie; type delict; recidive.*

Met deze set van indicatoren – waarbij waar mogelijk onderscheid gemaakt is naar herkomstgroep, generatie, verblijfsduur, sekse en leeftijd – bestrijken we (nog) niet alle gebieden die relevant zijn. Ook de tweezijdigheid van het integratieproces kan met de huidige gegevens slechts beperkt getoond worden.

9.1.2 Ontbrekende informatie

Hoewel er op steeds meer gebieden gegevens beschikbaar komen die het mogelijk maken de integratieprocessen in de tijd te volgen, ontbreekt dergelijke informatie nog op relevante gebieden:

- het verband tussen inspanningen om in te burgeren en (latere) successen op de arbeidsmarkt en sociaal-culturele integratie. Hebben migranten die investeren in het verwerven van een maatschappelijke positie en die (extra) actief zijn bij het verwerven van de Nederlandse taal en hun oriëntatie op de Nederlandse samenleving – via een inburgeringstraject of op een andere wijze – sneller werk of werk op een hoger niveau en ontwikkelen zij een groter sociaal netwerk dan migranten die op dit vlak minder actief zijn?

- de wederkerigheid van integratie: de rol van de ontvangende Nederlandse samenleving is nog niet adequaat in beeld gebracht. Mogelijke indicatoren in dit verband zijn gegevens over de toegang die migranten hebben tot belangrijke voorzieningen, zoals eerstelijnsgezondheidszorg en maatschappelijk werk. Lukt het migranten bij gelijke omstandigheden als autochtonen in gelijke mate toegang te krijgen? Een andere potentiële indicator – op ‘macro-niveau’- zijn wijzigingen in wet- en regelgeving die migranten raken en hoe die uitpakken.
- De consequenties van de economische conjunctuur en van de maatschappelijke beeldvorming voor de positie van allochtonen kan beter en systematischer in beeld gebracht worden. In deze Integratiekaart (hoofdstuk 6) is hier wat betreft de economische conjuncturele schommelingen een eerste aanzet toe gegeven door middel van cohortanalyses. Het Jaarrapport Integratie (SCP/WODC/CBS, 2005) geeft relevante informatie over wederzijdse beeldvorming van allochtonen en autochtonen, opvattingen over etnische distantie, enzovoorts, maar wij zouden ook bij dit onderwerp feitelijke (gedrags)gegevens wensen, zoals over gemelde discriminatie, gemeld geweld van autochtonen tegen allochtonen en vice versa.
- een lastig onderwerp is het concreet in kaart brengen van sociale interetnische contacten in het dagelijks leven en over de mate waarin mensen gericht zijn of blijven op hun land van herkomst. Wél rapporteren we in deze Integratiekaart over gemengde huwelijken en over huwelijken waarbij een partner uit het land van herkomst komt en over ontwikkelingen in de tijd daarbij. Maar gegevens ontbreken nog over ontwikkelingen in de tijd wat betreft feitelijke contacten op het werk, in verenigingen, in de woonbuurt of in andere contexten.
- het ontbreken van informatie over de startpositie van migranten is een groot gemis: wat is hun feitelijke achtergrond op het moment van binnenkomst in Nederland wat betreft opleidingsniveau, kennis van de Nederlandse/westerse samenleving, lichamelijke en geestelijke gezondheid, hun sociale netwerk – indien aanwezig – in Nederland en in hun land van herkomst. Dit soort informatie over het humaan en sociaal kapitaal van de migranten is van groot belang om processen van succesvolle of falende integratie te duiden. Ook bij tweede generatie allochtonen is dit soort informatie – over hun ouders – belangrijk. Wat hebben deze tweede generatie jongeren van huis uit meegekregen aan steun, stimulans en aan sociaal-economische mogelijkheden?

In komende *afleveringen* van de Integratiekaart zullen we ingaan op de integratie van herkomstgroepen op meerdere maatschappelijke gebieden tegelijk. Voor landelijk en lokaal integratiebeleid is het van belang te weten hoe sociale stratificatie bij herkomstgroepen gestalte krijgt; op welke wijze bij welke herkomstgroepen onderwijsprestaties gepaard gaan met succesvol presteren op de arbeidsmarkt bijvoorbeeld. Of in hoeverre het ontwikkelen van een sociaal netwerk bestaande uit allochtonen en autochtonen de mate of de snelheid van maatschappelijke participatie bevordert. Door de processen van integratie op meerdere terreinen tegelijk in kaart te brengen voor duidelijk omschreven groepen migranten, kunnen we de mechanismen die daarbij spelen verhelderen. Dat is winst bij het ontwikkelen van effectieve integratiebevorderende maatregelen.

9.2 Resultaten per maatschappelijk terrein

In deze paragraaf geven we per maatschappelijk terrein de belangrijkste ontwikkelingen.

Onderwijs

- In het voortgezet onderwijs zijn de slagingspercentages van autochtone eindexamenkandidaten in alle schooltypen hoger dan de percentages geslaagde niet-westerse allochtonen. Het verschil bij het VWO en het HAVO bedraagt ongeveer 12%, het verschil bij het MAVO en het VBO fluctueert rond de 8%. Deze verschillen zijn tussen 1999 en 2003 nauwelijks veranderd. De achterstand in prestaties van allochtone eindexamenkandidaten ten opzichte van hun autochtone klasgenoten wordt tot nu toe niet ingelopen.
- Hoewel wordt aangenomen dat de prestaties van leerlingen op oudere leeftijd minder dan op jongere leeftijd worden bepaald door het sociaal-economische milieu van hun ouders, zijn er in de eindexamenklassen van het voortgezet onderwijs en in het hoger onderwijs nog steeds aanzienlijke prestatieverschillen tussen autochtone en niet-westerse allochtone leerlingen.
- Indien niet-westerse allochtone jongeren in het bezit zijn van een HAVO of VWO diploma stromen zij verhoudingsgewijs vaker dan autochtone jongeren rechtstreeks door naar het hoger onderwijs.
- Niet-westerse allochtonen kiezen meer dan gemiddeld een studie binnen de sectoren economie en recht. Dit lijkt vooral ten koste te gaan van de sector techniek.
- Nogal wat succesvolle allochtonen die naar hoger onderwijs doorstromen, 'sneuvelen' daar alsnog. Van alle autochtone instromers in het hoger onderwijs in 1995 bleek 67% in 2003 een eindexamen te hebben behaald. Voor Marokkanen, Turken en Surinamers en Antillianen waren deze percentages 42%, 35% en 36%. Ook voor de groep overige niet-westerse allochtonen lag het slagingspercentage beduidend lager dan voor autochtonen. In deze situatie lijkt in de loop van de tijd langzaam verbetering te komen.

Werk en uitkeringen: trends 1999 – 2003

- De arbeidsdeelname van diverse herkomstgroeperingen is tussen 1999 en 2003 weinig veranderd. De grote verschillen in percentages werkenden tussen de diverse herkomstgroepen in 1999 zijn ook in 2003 nog steeds zichtbaar.
- De arbeidsparticipatie onder Turken en Marokkanen is lager dan die van autochtonen. Surinamers en Antillianen daarentegen nemen nauwelijks minder deel aan de arbeidsmarkt dan autochtonen.
- Een relatief groot aandeel werknemers (meer dan 50%) zien we bij de meeste groepen bij de tweede generatie. De tweede generatie kent bij nagenoeg alle herkomstgroepen een grotere arbeidsmarktdeelname dan de eerste generatie. Vooral bij migranten uit Marokko, Turkije, Irak, Iran, Egypte en China is de participatie van de tweede generatie flink hoger dan die van de eerste generatie. Voor wat betreft de deelname aan de arbeid lijkt het erop dat de maatschappelijke participatie met de generaties toeneemt.
- Hoewel de percentages laag zijn, neemt bij de meeste herkomstgroepen – zowel bij de eerste als bij de tweede generaties – het aandeel zelfstandigen

tussen 1999 en 2003 toe. Van de vier grote migrantengroepen is vooral de toename van het aandeel zelfstandigen bij de Turken opvallend. De toename bij de Marokkanen is relatief even groot en dus niet minder opvallend; het uiteindelijke niveau ligt echter lager dan bij de Turkse groep. Het aantal zelfstandigen is bij de eerste generaties veruit het hoogst. De meeste zelfstandigen zijn te vinden bij eerste generaties uit Egypte (19,9%), Hongkong (17,9%), China (16,6%), India (10,7%), Pakistan (9,5%), Vietnam (7,1%) en Turkije (5,5%). Ter vergelijking: 7,7% van de autochtone bevolking was in 2003 zelfstandig ondernemer.

- Tussen 1999 en 2003 is het percentage personen met een werkloosheidsuitkering gestegen. Bij de autochtone Nederlanders was de stijging van 1,6% naar 1,9%. Bij de niet-westerse allochtonen was de stijging veel sterker, namelijk van 1,9% in 1999 naar 2,7% in 2003.
- De hoogste arbeidsongeschiktheidspercentages zijn te vinden bij de Turken, Marokkanen en Surinamers. Bovendien zijn in de periode 1999 – 2003 de arbeidsongeschiktheidspercentages van deze groepen – en in het bijzonder bij de eerste generatie – harder gestegen dan van de autochtone bevolking. Van de autochtone beroepsbevolking steeg het aandeel arbeidsongeschikten van 8,0% in 1999 naar 8,4% in 2003; bij de eerste generatie Turken was de stijging van 14,5% naar 16,2%, bij de eerste generatie Marokkanen van 9,8% naar 11,1%, en bij de eerste generatie Surinamers was de stijging van 8,8% in 1999 naar 10,1% in 2003.
- De tweede generaties niet-westerse groepen hebben veel lagere percentages arbeidsongeschikten – deels te verklaren uit de gemiddeld lagere leeftijd – , maar ook daar is er een stijging over de afgelopen vijf jaar. En ook bij de tweede generatie is de stijging onder de niet-westerse groepen sterker is dan bij de autochtone bevolking.

Arbeidsmarktpositie: drie cohorten nieuwkomers gevolgd

- Door immigratiecohorten uit 1999, 2000 en 2001 (bestaande uit respectievelijk ruim 72.000, 79.000 en 87.000 personen van 15-60 jaar) te volgen tot het jaar 2004 konden we de arbeidsmarktpositie van nieuwe immigranten nauwkeuriger analyseren.
- Ruim 40% van de Turkse en Marokkaanse mannen heeft al in het jaar van binnenkomst in Nederland (dus binnen een jaar) een baan. In het tweede jaar stijgt dit percentage boven 60%, en daarna vindt een minder uitgesproken stijging plaats. Het aandeel werkenden onder Turkse en Marokkaanse mannen bereikt in het derde jaar na hun aankomst 70% en stijgt daarna – vooralsnog – niet meer.
- Tegelijkertijd stijgt het aandeel van uitkeringsontvangers onder beide groepen geleidelijk. In het cohort 1999 had het eerste jaar 8% van Marokkaanse en 11% van Turkse mannen een uitkering. Deze percentages stijgen na vier jaar tot 16% en 15%. De latere cohorten (2000 en 2001) starten in hun eerste jaar in Nederland steeds met een relatief lager aandeel uitkeringsontvangers.
- Vrouwelijke immigranten zijn over het algemeen minder vaak werkzaam en zijn vaker uitkeringsontvanger dan hun mannelijke herkomstgenoten. Dit verschilt niet tussen de jaarcohorten.
- De arbeidsmarktparticipatie van immigranten uit *asiellanden* (voornamelijk uit Iran, Irak, Somalië, Soedan en Afghanistan) is in het instroomjaar erg laag

(ongeveer tot 10% voor mannen en 2% voor vrouwen), stijgt in de jaren daarna wel, maar blijft laag in vergelijking met andere immigranten. Het percentage uitkeringsontvangers onder deze categorie immigranten is in het instroomjaar relatief laag, – vergelijkbaar met dat van gezinsvormers – maar stijgt hard in daarop volgende jaren tot 23-40% bij de mannen en 38-70% bij de vrouwen. (Veruit) de hoogste percentages zien we bij de Afghanen.

- Na correctie voor afkomst, migratiemotief en andere achtergrondkenmerken zoals leeftijd en verblijfsduur blijkt dat de ongunstige economische conjunctuur sinds 2002 een negatief effect heeft gehad op de nieuwkomers. Bij de mannen is het aandeel werkenden in de immigratiecohorten 2000 en 2001 na drie jaar lager dan dat bij het immigratiecohort 1999.
- Uit de vergelijking van de drie hier onderzochte jaarcohorten blijkt dat de arbeidsmarktcarrières van groepen migranten (per migratiemotief) door de jaren heen geen opzienbarende verschillen vertonen. In alle drie onderzochte cohorten zien we bij de gezinsmigranten een sterke toename van het percentage werkenden in het tweede verblijfsjaar; daarna stabiliseert het aandeel werkenden zich.

Sociale contacten: gemengde en migratiehuwelijken

- Van de vier grote herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen) trouwen vooral de Turken en Marokkanen nauwelijks met een Nederlandse partner. Dit geldt zowel voor de eerste als de tweede generatie. Tussen 1999 en 2001 is er bij de tweede generatie Marokkaanse mannen een afname van het aandeel gemengde huwelijken van 16% naar 11%. Bij de tweede generatie Marokkaanse vrouwen is er in die periode juist bijna een verdubbeling (van 4,4% naar 8,0%) van het percentage dat trouwt met een Nederlandse partner. Maar vergeleken met andere groepen is dat nog steeds laag.
- Bijna tweederde van de huwelijken van Turken en Marokkanen is een migratiehuwelijk. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Bij de tweede generaties is dit wel wat lager, maar ook bij hen liggen de percentage tussen de 50 en 60%. Er zijn weinig verschillen tussen 1999 en 2001, alleen bij de Marokkaanse vrouwen is er een afname van het aandeel migrantenhuwelijken, tot net onder de 50% in 2001.
- Ook bij de kleinere herkomstgroepen – en dan vooral bij de mannen – zijn soms hoge percentages huwelijkspartners uit het land van herkomst.

Criminaliteit

- De politieregistratie is verbeterd en completer geworden. Daarnaast is er een grotere opsporingsinspanning door de politie geleverd. Dit alles heeft er toe geleid dat, los van daadwerkelijke veranderingen in criminaliteit, de percentages verdachten voor nagenoeg alle herkomstgroepen – autochtonen en allochtonen – in 2003 zijn gestegen in vergelijking met het jaar daarvoor.
- Het globale beeld is als volgt. De verdachtenpercentages van zowel mannen als vrouwen van allochtone herkomst zijn twee tot drie maal zo hoog als van autochtonen. Van allochtone mannen was in 2003 het percentage verdachten 4,6% tegen 1,8% van de autochtone mannen; van de allochtone vrouwen was 0,9% geregistreerd, van de autochtone vrouwen 0,3%.

- De vijf herkomstgroepen met de hoogste percentages verdachten zijn Antillianen (8,0%), Somaliërs (4,7%), Surinamers (4,4%), Marokkanen (3,9%) en Kaapverdianen (3,5%).
- Veruit de meeste delicten worden gepleegd door jongeren en jong-volwassen mannen. Dit geldt voor zowel autochtonen als allochtonen. Zowel bij de 12-17 jarigen als bij de 18-24 jarigen springen Marokkanen en Antillianen er ongunstig uit. Is het bij Antillianen vooral de eerste generatie met rond de 15% verdachten die veel verdachten kent – bij beide hier onderscheiden leeftijdscategorieën – , bij Marokkanen zijn beide generaties zwaar vertegenwoordigd in de verdachtenregistratie, maar uitschieters bij deze herkomstgroep zijn vooral de jongvolwassenen. Bijna één op de vijf was in 2003 geregistreerd als verdachte bij de politie. Zorgelijk zijn ook de weliswaar wat lagere, maar ten opzichte van de autochtone jongens nog altijd hoge percentages bij Surinamers, Kaapverdianen en Somaliërs.
- Hoewel de meisjes over de hele linie (veel) lagere percentages verdachten laten zien dan de jongens, zijn er toch enkele niet-westerse herkomstgroepen met verhoudingsgewijs veel meisjes die bij de politie zijn geregistreerd, en waar we tussen 2002 en 2003 geen afname zien. Opvallend is het hoge percentage bij de eerste generatie Antilliaanse meisje (4,9% verdachten van 18- 24 jaar in 2003), gevolgd door de tweede generatie Marokkaanse (3,0%), Surinaamse (2,5%) en Ghanese (2,5%) meisjes. Ter vergelijking: het *overall* percentage allochtone meisjes van 18-24 jaar dat in het HKS is geregistreerd bedraagt 1,4%.
- Vermogensdelicten komen het meest voor. Dit geldt voor nagenoeg alle herkomstgroepen. Eén op de drie delicten is een vermogensdelict. Van alle door autochtonen gepleegde delicten ging het in 30% van de gevallen om een vermogensdelict; bij de allochtonen was dat 38%. Bij de geweldsdelicten is er een lichtere oververtegenwoordiging van allochtone groepen (23% tegenover 20% bij de autochtonen).
- Al na één jaar was bijna een derde van de Antillianen/Arubanen en Marokkanen van wie in 1997 een zaak was afgedaan opnieuw in contact met justitie geweest. Na 3 jaar had een derde (32,9%) van alle personen van wie een delict was geregistreerd een nieuw delict gepleegd.
- Van bijna de helft (47%) van alle daders in 1997 was in de daaropvolgende acht jaar een nieuwe zaak bij het Openbaar Ministerie ingeschreven. Er zijn enkele opvallende uitschieters. De hoogste percentages recidivisten treffen we bij de eerste generatie migranten onder Antilliaanse (72%), Kaapverdise (66%), Marokkaanse (63%) en Surinaamse (60%) daders. Aziaten recidiveren weinig.

9.3 Slotbeschouwing

Het beeld dat de gegevens uit dit rapport over de voortgang op de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving te zien geven is weliswaar op een aantal plekken genuanceerd maar in overwegende mate aanleiding gevend tot blijvende zorg. Wat het terrein van het onderwijs betreft, is een positieve ontwikkeling dat in het bijzonder bij meisjes uit een aantal herkomstgroepen een flinke vooruitgang in het slagen voor het eindexamen te zien is. Echter, omdat over de hele linie, dus ook bij de autochtone leerlingen, de eindexamenprestaties zijn verbeterd en leerlingen vaker slagen voor hun eindexamen dan vier jaar geleden, is

iedereen kennisrijker geworden maar zijn de verschillen in prestaties tussen autochtone en allochtone leerlingen op dit vlak even groot gebleven. Een alternatieve verklaring voor de slechtere eindexamenresultaten van allochtone leerlingen is gegeven door Tesser (2001). Hij vond dat leerkrachten in het voortgezet onderwijs bij allochtone leerlingen minder zwaar tillen aan fouten die zij toeschrijven aan taalproblemen. Dardoor krijgen deze leerlingen op het scholgedeelte van het eindexamen relatief hoge punten en vallen ze bij het centraal schriftelijk deel van het examen 'door de mand'. Dit probleem is ook gesignaleerd door de onderwijsinspectie. Sommige scholen waar de discrepantie tussen schoolgedeelte en centraal schriftelijk te groot was hebben een waarschuwing gekregen. Het lijkt erop dat de situatie nog niet is veranderd.

Een punt van zorg is ook dat allochtone leerlingen die succesvol zijn op de middelbare school en doorstromen naar het hoger onderwijs, daar vervolgens toch relatief vaak uitvallen. Zij presteren aanzienlijk slechter dan hun autochtone medestudenten.

Dat laatste is opvallend, want allochtone leerlingen die een HAVO- of VWO-diploma hebben gehaald stromen relatief vaker direct in het volgende jaar door naar het hoger onderwijs dan autochtone leerlingen. Een mogelijke verklaring dat het in eigen kring niet gewaardeerd of gestimuleerd wordt dat een jongere 'doorleert'. Steun vanuit de directe omgeving is echter belangrijk voor een succesvolle schoolloopbaan.

De bovengenoemde zwakkere prestaties in het voortgezet onderwijs zouden ook door kunnen werken in het hoger onderwijs en minstens een gedeeltelijke verklaring kunnen bieden voor de ongunstige prestaties in het hoger onderwijs van allochtone leerlingen.

De positieve ontwikkelingen die zeker ook in het onderwijs – vooral in het basisonderwijs – zijn te constateren bij het inhalen van achterstanden door allochtone leerlingen, hebben dus een keerzijde. Zelfs succes op de middelbare school garandeert voor veel allochtone leerlingen geen succesvolle vervolgstap in het hoger onderwijs.

Ook de arbeidsmarktpositie van allochtone groepen geeft reden tot zorg. Aan de ene kant is te constateren dat de tweede generatie over het algemeen vaker een baan heeft en minder vaak een sociale uitkering dan de eerste generatie. Dat wijst op een betere maatschappelijke positie met de generaties. Aan de andere kant zien we dat, wanneer de economie verslechtert, het aantal allochtonen met een baan afneemt en ook dat nieuwkomers moeilijker dan de jaren daarvoor werk vinden. Sinds de conjuncturele verslechtering vanaf 2002 is ook het percentage allochtonen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering – zowel van de eerste generatie als van de (jongere) tweede generatie – fors toegenomen. Aanzienlijk forser dan bij de autochtone beroepsbevolking. Dit kan te maken hebben met het verdringen van lager opgeleiden door hoger opgeleiden in een tijd van hogere werkloosheid. Het is niet ondenkbaar dat bepaalde groepen allochtonen, die verhoudingsgewijs gemiddeld lager opgeleid zijn en in lagere functies werkzaam zijn en minder weerbaar op de arbeidsmarkt zijn door het ontbreken van een adequaat netwerk, hier de gevolgen van hebben ondervonden.

Een bijzonder moeilijke arbeidsmarktpositie hebben de migranten uit de asiellanden. Onze uitkomsten laten duidelijk zien dat een deel van de asielzoekers die door de Nederlandse wet- en regelgeving, na binnenkomst in Nederland

geruime tijd – soms zelfs jaren – niet de arbeidsmarkt kunnen betreden, daarna een zodanige achterstand lijken te hebben opgelopen dat het velen van hen niet meer lukt. Of er wellicht ook sprake is van zelfselectie, en een deel van de asielmigranten minder gemotiveerd is om een bestaan in Nederland op te bouwen – bijvoorbeeld omdat men toch verwacht na verloop van tijd weer terug te gaan naar het land van herkomst – kunnen wij op basis van onze gegevens niet achterhalen. Het aantal uitkeringsontvangers is onder de meeste herkomstgroepen erg hoog, ook na meerdere jaren verblijf in Nederland, als voor een deel van de asielmigranten de asielprocedure al zal zijn afgerond. Het langdurig buitengesloten zijn kan er aan bijdragen dat mensen moeilijker sociaal kapitaal opbouwen, dat nodig is om adequaat werk te krijgen.

Ook bij de sociaal-culturele dimensie van integratie zijn kanttekeningen te plaatsen. Bij gebrek aan feitelijke gegevens kunnen wij geen uitspraken kunnen doen over de mate waarin autochtonen en allochtonen met elkaar omgaan in het dagelijks leven, wel over gemengde en migratiehuwelijken. Een relatie opbouwen met iemand van een andere etnische herkomst en die bekrachtigen door middel van een huwelijk is als een krachtige vorm van sociaal contact op te vatten. Onze bevindingen zijn de volgende. De tweede generatie allochtonen – geboren in Nederland – zoekt in meerderheid een partner in het land van herkomst en daar lijkt weinig verandering in te komen. Alleen bij Marokkaanse vrouwen is er een afname van het aantal migratiehuwelijken te constateren.

Een keerzijde van de huidige grote omvang van deze gezinsvormingsmigratie – die zich vooral voordoet bij Marokkanen en Turken – is dat het het integratieproces in Nederland kan belemmeren. Veel instromende allochtone vrouwen zijn immers vaak laag geschoold en hebben weinig kennis van de Nederlandse samenleving. Maar we kunnen ook veronderstellen dat de allochtone mannen die een bruid uit hun land van herkomst halen zich maar weinig willen of kunnen richten op de Nederlandse samenleving. Als migranten – en in het bijzonder de tweede generatie – binnen de eigen kring blijven trouwen, kan dat uitgelegd worden als een teken dat zij zich anders zijn blijven voelen, dat hun vrouwelijke tweede generatiegenoten hen zijn ontgroeid en in hun ogen te modern / te Nederlands zijn geworden, of dat zij door de dominante groep nog steeds als anders worden gezien. Ook kan meespelen dat de Nederlandse cultuur als niet passend of zelfs als bedreigend voor de eigen identiteit wordt ervaren. Het feit dat vaak groepsdruk een rol speelt bij beslissingen over de te kiezen huwelijkspartner, maakt dit alles een complexe zaak.

Het meest pregnant zijn de gegevens over criminaliteit door allochtonen. Juist op dit terrein is duidelijk dat de tweede generatie allochtonen het zeker niet automatisch beter doet wat betreft integratie dan hun ouders.

Ook de recidivecijfers geven aanleiding tot grote zorg. Hoewel ook van (jonge) autochtone criminelen de recidive erg hoog is, springen de cijfers van meerdere allochtone groepen er uit. De meerderheid van de jongeren in de leeftijd van 12 – 17 jaar van wie in 1997 een zaak was afgedaan, is binnen vijf jaar opnieuw in aanraking gekomen met justitie. Bij Marokkanen en Antillianen is het zelfs al bijna driekwart. En na acht jaar heeft ongeveer 80% van de Antillianen en Marokkanen die acht jaar eerder zijn veroordeeld weer één of meerdere keren een nieuwe afdoening gehad. Ook de Surinamers en de Joegoslaven hebben hier een hoog

percentage recidivisten van boven de 70%. Recidive is dus eerder de regel dan de uitzondering.

Vooralsnog ziet het er niet naar uit dat de criminaliteitscijfers op korte termijn veel gunstiger zullen worden. Met een verslechterende arbeidsmarktpositie en daarmee ongunstiger toekomstperspectieven, is de kans niet ondenkbaar dat de criminaliteitscijfers onder allochtone groepen vooralsnog op het huidige hoge niveau zullen blijven.

Het huidige kabinet heeft in 2003 de uitgangspunten gepresenteerd van een nieuw integratiebeleid. De impact van dat beleid is nu nog niet in 'harde' cijfers uit te drukken. Veel van het voorgenomen beleid is in de afgelopen twee jaar voorbereid waarbij een deel pas recent geïmplementeerd is. De doorwerking van dat integratiebeleid zullen we over enkele jaren kunnen gaan vaststellen.

Summary

The Integration Monitor 2005

The progress of the social integration of migrants:
trends and cohort analyses

What is the core of the Integration Monitor?

In 2004 work started on developing the Integration Monitor, known in Dutch as the *Integratiekaart*. The Integration Map is a project of the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Justice (WODC) together with Statistics Netherlands (CBS after the Dutch name). The purpose is to develop an instrument, which can be used to track the integration over time of first and second-generation people of non-Dutch origin. A monitoring instrument of this nature may, in addition to information culled from other sources, help provide a better view of the manner and the pace with which different groups of non-Dutch origin succeed in acquiring a place within Dutch society.

Compared to the first Integration Monitor issued in 2004 we feature in this Integration Monitor for 2005 not only *more recent information*, but also a number of *new integration indicators*. These cover data in terms of entry into higher education and criminality. What is also new is an expansion of the analyses to cover *three cohorts of newcomers* who came to the Netherlands in 1999, 2000 and 2001 respectively.

By using the CBS' Social Statistics Files (*Sociaal Statistisch Bestand* or SSB) with its data covering the entire population of the Netherlands, it is in many cases possible to arrive at a detailed breakdown of groups in line with place of origin. In addition to the well-known 'big four' (Turks, Moroccans, Surinamese and those from the Netherlands Antilles /Aruba) we show where feasible how smaller immigrant populations that arrived in the Netherlands over the more recent years participate in Dutch society.

Using longitudinal data the Integration Map shows the progress of integration into society that has been achieved by larger and smaller groups of non-Dutch origin over a longer period and across a variety of social fields. This is done by featuring both *trends* over time and by following *cohorts* of newcomers who settled in the Netherlands in a given year so as to monitor how they things went with them. The Integration Map targets *actual behaviour* and the *actual positions in society* that apply to people, and does not concern itself with attitudes, perceptions, subjective experience and opinions.

Demographic developments

- The non-western population of the Netherlands has grown sharply over the past ten years. Since the beginning of 1996 the number of people of non-western origin has grown by some half a million persons. The non-western population grows far faster than the autochthonous population. That number has grown by only 185,000 persons since 1996.

- The rate of growth of the population of the Netherlands has been falling for years. The rate of growth in the number of persons of non-western origin has also fallen away over the past years, but to a lesser degree than that of the autochthonous population and that of the allochthonous population of western origin. As a result of the difference in the growth of the population, the share of the non-western allochthones in the population continued to grow. On the 1st of January, 2005, roughly 1.7 million non-western and 1.4 million western allochthonous persons were living in the Netherlands. About 40% of the non-western and 59% of the western allochthonous population are second generation.
- All groups of non-western origin are on average younger than the autochthonous population and furthermore are significantly farther removed from pensionable age than the autochthonous population. This applies to groups that have been residing in the Netherlands for a relatively long period, and especially for those having come from Surinam, Turkey and Morocco. Following the general trend toward an ageing population, the average age of these groups will grow older over the coming decades.

Education

- In higher education, success rates posted by autochthonous students in the leaving examinations in all types of schools are higher than those posted by students of non-western origin. The difference for the pre-university education diploma (VWO) and higher general secondary education (HAVO) comes to about 12%, whilst the difference for the lower general secondary education (MAVO) and advanced vocational training diploma (VBO) hovers around the 8% level. These differences have scarcely changed from 1998 to 2003. The performance lag scored by candidates of non-Dutch origin in leaving school examinations relative to that scored by their autochthonous fellow students has until now not been reduced.
- Although it has generally been supposed that student performance when older is less conditioned by the socio-economic background of the parents compared to the situation when the student is younger, significant differences in performance between autochthonous students and students of non-western origin attending final year secondary education classes and higher education still persist in general.
- In cases where students of non-western origin possess a HAVO or VWO diploma they move directly into higher education relatively more frequently than autochthonous students.
- Persons of non-western origin tend on average to choose to follow studies within the economy and law sectors. This would appear to be above at all at the expense of studies in the technical sector.
- Relatively many successful students of non-Dutch origin who make it into higher education nevertheless drop out. Of all the autochthonous students that made it into higher education in 1995, 67% had been awarded a leaving diploma in 2003. The percentages for Moroccans, Turks, Surinamese and those from the Netherlands Antilles were 42%, 35% and 36% respectively. The

success percentage scored by the group of other non-western origin was also significantly lower than that for the autochthonous group. In this situation it would appear that slow progress is being achieved over time.

Labour and benefits: trends 1999 – 2003

- Labour market participation for many of the allochthonous groups has changed little between 1999 and 2003. The major differences in terms of the percentages of those in work between the different allochthonous groups that existed in 1999 were still visible in 2003.
- Labour market participation amongst Turks and Moroccans is lower than that of the autochthonous population. In contrast, Surinamese and those from the Netherlands Antilles are scarcely less represented on the labour market than the autochthonous population.
- We observe a relatively large proportion of those in work (over 50%) in most groups at the second-generation stage. The second generation scores a higher level of labour market participation than the first generation, a finding that applies to virtually all allochthonous groups. Second generation labour market participation is above all higher than for the first generation in the case of immigrants having come from Morocco, Turkey, Iraq, Iran, Egypt and China. In terms of labour market participation it would appear that participation within the community increases in line with the generations.
- Although the percentages are low, the share of the self-employed amongst the allochthonous groups, for both the first and second and generations, grew between 1999 and 2003. Amongst the four major migrant groups, the increase in the share taken by the self-employed amongst the Turks is the most remarkable. The increase amongst the Moroccans is relatively just as large and thus no less remarkable, although the final figure is in fact lower than that of the Turkish group. The number of self-employed amongst the first generation is far and away the highest. The greatest number of self-employed is to be found amongst the first generations hailing from Egypt (19.9%), Hong Kong (17.9%), China (16.6%), India (10.7%), Pakistan (9.5%), Vietnam (7.1%) and Turkey (5.5%). By way of comparison, 7.7% of the autochthonous population was an independent entrepreneur in 2003.
- The percentage of those persons in receipt of unemployment benefit rose between 1999 and 2003. The figure for the autochthonous Dutch population grew from 1.6% to 1.9%. In the case of persons of non-western origin the increase was much sharper, from 1.9% in 1999 to 2.7% in 2003.
- The highest labour disability percentages are to be found amongst Turks, Moroccans and Surinamese. Moreover, in the course of the 1999 – 2003 period, the labour disability percentages amongst these groups – and especially so amongst the first generation – increased at a faster rate than amongst the autochthonous population. Amongst the autochthonous working population the labour disability percentage increased from 8.0% in 1999 to 8.4% in 2003; amongst the first generation of Turks the increase was from 14.5% to 16.2%, for the first generation of Moroccans the increase recorded was from 9.8% to 11.1%, and for the first generation of Surinamese the increase recorded was from 8.8% in 1999 to 10.1% in 2003.

- The second generations of non-western groups have far lower labour disability percentages, which may be partly explained by an average lower age, but here too there is an increase over the last five years. And it is also the case that the increase for the second generation amongst the non-western groups exceeds that of the autochthonous population.

Labour market position: three cohorts of newcomers are being followed

- By tracking immigration cohorts from 1999, 2000 and 2001 (consisting of about 72,000, 79,000 and 87,000 persons aged between 15 and 60) until the year 2004 we could analyse the labour market position of new immigrants in more detailed fashion.
- About 40% of Turkish and Moroccan men already have a job within the year of their arrival (thus within one year). In the second year this percentage increases to over 60% and after that a less dramatic increase is to be seen. The share of those in work amongst Turkish and Moroccan men reaches 70% in the third year following their arrival and – for the time being – does not increase any further.
- At the same time the share of social benefit recipients in both groups is slowly increasing. In the 1999 cohort 8% of Moroccan and 11% of Turkish men were receiving social benefit in their first year. These percentages increase to 16% and 15% after four years. Subsequent cohorts (2000 and 2001) begin their first year in the Netherlands with always a relatively lower share of benefit recipients.
- Female immigrants are in general less likely to be in paid work and more likely to be in receipt of social benefit than their male counterparts in the same allochthonous groups. This does not vary by annual cohort.
- The labour market participation of immigrants having come from *asylum countries* (principally from Iran, Iraq, Somalia, Sudan and Afghanistan) is in the year of entry very low (up to about 10% for men and 2% for women), there is an increase in the subsequent years, but the figure remains low compared to other immigrants. The percentage of benefit recipients in this category of immigrants is during the entry year relatively low – comparable with that of immigrants that come to the Netherlands for the purposes of getting married and starting a household – but grows strongly over the subsequent years to 23 – 40% amongst men and 38 -70% amongst women. The highest percentages – by far – are to be seen amongst Afghans.
- After correction for country of origin, reason for migration and other background characteristics such as age and length of stay it appears that the difficult economic climate has had a negative effect on newcomers. For the men, the share of those in work amongst the 2000 and 2001 immigration cohorts is after three years lower than for the 1999 immigration cohort.
- Comparison of the three annual cohorts surveyed here shows that the labour market careers of groups of migrants (by reason for migration) exhibit no remarkable differences over the years. In all the cohorts surveyed we see in family migrants a strong increase in the percentage of those in work in their second year of stay; the share of those in work stabilises thereafter.

Social contacts: mixed and migration marriages

- Of the four major allochthonous groups (Turks, Moroccans, Surinamese and those from the Netherlands Antilles /Aruba) it is mainly the Turks and Moroccans who hardly ever marry a Dutch partner. This applied to both the first and the second generation. Between 1999 and 2001 there was a decline in the share of mixed marriages from 16% to 11% for Moroccan second generation men. For the second generation Moroccan women there took place precisely in that period almost a doubling (from 4.4% to 8.0%) of the percentage marrying a Dutch partner. But compared to other groups that figure is still low.
- Almost two thirds of the marriages of Turks and Moroccans are migration marriages. This applies to both men and women. For the second generations this is definitely a trifle lower, but the percentages for these still are between the 50% to 60% level. There are few differences between 1999 and 2001, and only amongst Moroccan women is there a reduction in the proportion of migration marriages, to just below 50% in 2001.
- Also for the smaller allochthonous groups – and then above all for the men – there are sometimes high percentages of marriage partners coming from the country of origin.

Criminality

- Police records have been improved and have become more complex. The police have also put in greater effort into criminal detection. Aside from true changes in the crime rates, all of this has resulted in increases in the numbers of suspects for more or less all groups – both autochthonous and of non-Dutch origin – for 2003 compared to the previous year.
- The overall picture is as follows. The percentages for suspects for both men and women of non-Dutch origin are between twice and three times as high as for the autochthonous population. For men of allochthonous origin the percentage of suspects stood at 4.6% compared to 1.8% for autochthonous men; for women of non-Dutch origin the figure recorded stood at 0.9%, for autochthonous women 0.3%.
- The five allochthonous groups with the highest percentages of suspects are from the Netherlands Antilles (8.0%), Somalia (4.7%), Surinam (4.4%), Morocco (3.9%) and Cape Verde Islands (3.5%).
- By far the most offences are committed by young people and young adult men. This applies both to the autochthonous population and to those of non-Dutch origin. Both those in the 12-17 age bracket and those in the 18-24 age bracket amongst the Moroccans and those from the Netherlands Antilles do badly. If in the case of those from the Netherlands Antilles it is above all the first generation with an approximate 15% suspect percentage that holds many suspects – in both of the age categories specified here – in the case of Moroccans both generations are heavily represented in the register of suspects, but the extremes for this allochthonous group come above all from the young adults. Almost one in five had been registered in 2003 by the police as a suspect.
Though these are perhaps lower, there are still worryingly high percentages

for Surinamese, Cape Verde Islanders and Somalis compared to autochthonous young men.

- Although girls across the board exhibit (much) lower percentages of suspects compared to the boys, there are nevertheless some groups of non-western origin where in relative terms many girls have been registered by the police, and where we have seen no reduction between 2002 and 2003. There is a remarkably high percentage amongst the first generation of girls from the Netherlands Antilles (4.9% of suspects of those aged 18 – 24 in 2003), followed by the second generation of Moroccans (3.0%), Surinamese (2.5%) and Ghanaian (2.5%). By way of comparison: the overall percentage of girls aged 18-24 of non-Dutch origin registered in the police Identification Service System (*HKS*) amounts to 1.4%.
- Crimes against property are the most frequent. This is valid for almost all allochthonous groups. One in three offences is a crime against property. Of all the offences committed by the autochthonous population, in 30% of cases this was a crime against property; in the case of persons of non-Dutch origin that was 38%. In the case of violent crime the level of overrepresentation amongst groups of non-Dutch origin was less marked: 23% versus 20% for the autochthonous population.
- After only one year almost one third of those from the Netherlands Antilles /Aruba and Moroccans who had been involved in a criminal case that had been concluded in 1997 were again in contact with the law. After three years one third (32.9%) of all persons in respect of whom an offence had been registered had committed a further offence.
- In respect of almost one half (47%) of all 1997 offenders the Public Prosecutor had opened a new case in the subsequent eight years. There are some remarkable extremes. The highest percentages of repeat offenders are to be found amongst the first generation of migrants amongst offenders from the Netherlands Antilles (72%), Cape Verde Islanders (66%), Moroccans (63%) and Surinamese (60%). Asians are rarely repeat offenders.

Conclusion

The authors conclude that the picture revealed by the information from this study about the progress of persons of non-Dutch origin in Dutch society may in certain areas be open to nuance, but is a source of continuing concern to an overwhelming degree.

Literatuur

Ager, A., A. Strang

Indicators of integration: final report. Londen, Home Office, Home Office Development and Practice report 28, 2004.

Alders, M.

Bevolkingsprognose 2004-2050: veronderstellingen over immigratie. Bevolkingstrends 53(2),33-38. CBS, Voorburg/Heerlen, 2005.

Arts, C.H., E.M.J. Hoogteijling

Het Sociaal Statistisch Bestand 1998 en 1999. *Sociaal-economische maandstatistiek*, 2002 no.12 (Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen), blz. 13-21.

Bauböck, R., A. Heller, A.R. Zollberg (eds.)

The challenge of diversity. Integration and pluralism in societies of immigration. Avebury, Aldershot, 1996.

Berg, M.N. van den, J. de Boom, W.H.A. Hofman

Studeren in het wetenschappelijk onderwijs. Rotterdam: RISBO, 2001.

Blom, M., J. Oudhof, R.V. Bijl, B.F.M. Bakker (redactie).

Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken. Den Haag, WODC/CBS, 2005.

Bovenkerk, F.

Over de oorzaken van allochtone misdaad. In: F. Bovenkerk, M. Komen, Y. Yesilgöz (redactie), Multiculturaliteit in de strafrechtspleging. 2003. Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2003, p. 29-58.

Boyd, M.

Women and migration: incorporating gender into international migration theory. MPI/Migration Information Source, maart 2003 (<http://migrationinformation.org>).

CBS

Allochtonen in Nederland 2003. Voorburg/Heerlen, Centraal Bureau voor de Statistiek, 2003.

Chiswick, B.R., Y.L. Lee, P.W. Miller

Immigrants' language skills: the Australian experience in a longitudinal survey. *International Migration Review*, 2004(38)2: 611-654.

Connor, H., Tyers C., Modood, T. en Hillage, J.

Why the difference? A closer look higher education minority ethnic students and graduates, Brighton: Institute for Employment Studies, 2004.

Crul, M., R. Wolff

Talent gewonnen. Talent verspild? Een kwantitatief onderzoek naar de doorstroom van allochtone studenten in het hoger onderwijs 1997-2001. Utrecht: ECHO, 2002.

Dagevos, J.

Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland. Den Haag, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2001.

Dominguez Martinez, S., S. Groeneveld, E. Kruisbergen,

Integratiemonitor 2002. Rotterdam, ISEO, 2002.

Driessen, F.M.H.M., B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest, R.J.M.

Moolenaar

Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit. Utrecht, Bureau Driessen/Apeldoorn, Politie en Wetenschap, 2002.

Durlauf, S.N. & M. Fafchamps,

Empirical studies of social capital: a critical survey. Madison, University of Wisconsin-Madison, Working Paper no.12, 2003

Entzinger, H., R. Biezeveld

Benchmarking in immigrant integration. Report to the European Commission. Rotterdam, Erasmus Universiteit/ERCOMER, 2003

Esser, H.

Does the new immigration require a new theory of intergenerational integration? Working paper nr. 71, 2003. Mannheim, Universität Mannheim/Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, 2003.

Europese Commissie

Mededeling van de Commissie over immigratie, integratie en werkgelegenheid. Brussel, EU, COM(2003)336, 3 juni 2003.

Flap, H., B. Völker (eds.)

Creation and returns of social capital. A new research program. Londen/ New York, Routledge, 2004.

Gang, I., F. Zimmermann

Is child like parent? Educational attainment and ethnic origin. Journal of Human Resources, 2000(35):550-569.

Gijsberts, M.

Minderheden in het basisonderwijs. In: J. Dagevos, M. Gijsberts en C. van Praag (red.), Rapportage Minderheden 2003 (p. 63-109). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2003.

Hagendoorn, L., J. Veenman, W. Vollebergh (red.)

Integrating immigrants in the Netherlands. Cultural versus socio-economic integration. Aldershot, Ashgate, 2003.

Halt Nederland

2005, www.halt.nl

Hartog, J., Zorlu, A.

Economische effecten van immigratie. Ontwikkeling van een databestand en eerste analyses. Working paper. Amsterdam, Universiteit van Amsterdam, 2003.

Herweijer, L.

Voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en hoger onderwijs. In: J. Dagevos, M. Gijsberts en C. van Praag (red.). Rapportage Minderheden 2003 (p. 111-142). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2003.

Hooghiemstra, E.

Trouwen over de grens. Achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, 2003.

Hop, P., U. de Jong, M. van Leeuwen, I. Overtoom, J. Roeleveld

Deelname aan hoger onderwijs. Deel 3. Studiekeuze en studiemotieven van leerlingen in het voortgezet onderwijs en eerstejaars studenten cohort 1997/98. Amsterdam: SEO/SCO Kohnstamm Instituut, 1999.

Kralingen, E. van

Niet-westerse allochtonen in het voltijd hoger onderwijs. In: *Bevolkingstrends*, 2003(51)2, p. 50-53.

Kromhout, M., M. van San

Schimmige werelden. Nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit. Den Haag, WODC, 2003.

Lammers, J., W. van Tilburg, L. Prins, H. de Miranda, K. Lakhi

Landelijke criminaliteitskaart 2004; Een analyse van geregistreeerde misdrijven en verdachten op basis van HKS-gegevens. Zoetermeer, Dienst Nationale Recherche Informatie, 2005.

Li, P.S.

Social capital and economic outcomes for immigrants. *Journal of International Migration and Integration*, 2004(5)2: 171-190

Lock Kunz, J. , P.S. Li

Introduction to Special Issue: The role of social capital in immigrant integration. *Journal of International Migration and Integration* vol. 5 (2004): 165-169.

Maagdenberg, V. van den (redactie)

Jaarrapport Integratie. Rotterdam, ISEO, 2004.

Mare, R.D.

Change and stability in educational stratification. In: *American Sociological Review*, 1981(46)1, p. 72-87.

Nicolaas, H., A. Sprangers

Klein deel van asielzoekers ingeschreven in GBA. *Maandstatistiek van de bevolking*, 2001(49), nr 9.

Penninx, R.

Integration policies for Europe's immigrants: performance, conditions and challenges. An expert paper for the Sachverständigenrat für Zuwanderung und Integration. Gouda, 2004.

Penninx, R , K. Kraal, M. Martiniello, S. Vertovec

Citizenship in European cities. Ashgate, Aldershot, 2004.

Portes, A., L.E. Guarnizo, P. Landolt

The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 1999(22)2: 217-237.

Portes, A.

Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 1998,24:1-24.

Rijn, A.S. van, A. Zorlu, R.V. Bijl, B.F.M. Bakker

De ontwikkeling van een Integratiekaart, Den Haag: WODC/CBS, 2004.

SCP/WODC/CBS

Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, SCP/WODC/CBS, 2005.

Sprangers, A. , A. Zorlu, J. Hartog, H. Nicolaas

Immigranten op de arbeidsmarkt. *Bevolkingstrends*, 52 (2). Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2004a.

Sprangers, A. , A. Zorlu, J. Hartog, H. Nicolaas

Werk en uitkering van Turkse en Marokkaanse immigranten. *Bevolkingstrends*, 52 (3). Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2004b.

Sterckx, L., C. Bouw

Trouwen van daar. Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Amsterdam, SISWO, 2005.

Tesser, P.T.M., J.G.F. Merens, C.S. van Praag

Rapportage minderheden 1999. Positie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1999.

Tesser, P.T.M.

Vorderingen op school. In: SCP, Minderhedenrapportage 2001. Den Haag, SCP, 2001.

Tilburg, W. van, J. Lammers, K. Lakhi, L. Prins

Landelijke criminaliteitskaart 2003; Een analyse van geregistreerde misdrijven en verdachten op basis van HKS-gegevens. Zoetermeer, Dienst Nationale Recherche Informatie, 2004.

Tillaart, H. van den

Monitor etnisch ondernemerschap 2000. Zelfstandig ondernemerschap van etnische minderheden in Nederland in de periode 1990 – 2000. Nijmegen, ITS, 2001.

Tubergen, F.A. van

The integration of immigrants in cross-national perspective. Utrecht, proefschrift Universiteit Utrecht, 2004.

Waldinger, R., H. Aldrich, R. Ward & Associates

Ethnic entrepreneurs. Immigrant business in industrial societies. Sage Series on Race and Ethnic Relations Volume 1. Sage, Newbury Park/ London, 1990.

Wang, C.S., H.G. Aten, M. Kruissink, M. Brouwers, M. Blom

Vervolging en berechting, In: W. van der Heide & A. Th. J. Eggen (red.) Criminaliteit en rechtshandhaving 2001. Den Haag, Boom, WODC Onderzoek en Beleid 211, 2003.

Wartna, B.S.J., M. Blom, N. Tollenaar

De WODC-Recidivemonitor. Den Haag, WODC, 2004.

(<http://www.wodc.nl/cijfersenprognoses/recidivemonitor>)

Wennekers, A.R.M., J. Meijaard, P.J.M. Vroonhof, N.S. Bosma

Maatschappelijke urgentie van ondernemerschap. Den Haag, SMO, 2005.

Woolcock, M.

Social capital and economic development: towards a theoretical synthesis and policy framework. Theory and Society, 1998(27)2:151-208.

Zorlu, A., T. Traag

Opleidingsniveau en taalvaardigheid. In: Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, SCP/WODC/CBS, 2005.

Zorlu A. , A. van Rijn

Inburgering. In: Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, SCP/WODC/CBS, 2005.

Bijlage

1. Nadere methodologische verantwoording: standen, ontwikkelingen van de generaties, trends, cohorten

Een instrument waarmee niveaus van integratie kunnen worden aangegeven, vraagt om een bepaald type onderzoek. Voor inzicht in de effectiviteit van integratiestrategieën is informatie nodig over de mate van maatschappelijke integratie en over deze strategieën zelf. Dit stelt een aantal voorwaarden aan de gegevens en aan de methoden van onderzoek. De mogelijkheden worden hieronder kort uiteengezet.

De mate van maatschappelijke integratie van allochtonen kan in de eerste plaats worden beschreven aan de hand van gegevens waarin de situatie op een bepaald moment in de tijd wordt beschreven. Alle allochtonen die op dat moment in Nederland verblijven worden dan in de analyses betrokken. Aan de hand van daarvoor gekozen indicatoren en een eventuele bijbehorende normering kan een uitspraak worden gedaan over de mate waarin allochtonen uit verschillende herkomstlanden zijn geïntegreerd in de Nederlandse samenleving. Een tekortkoming van deze methode is dat alle allochtonen, kort of lang in Nederland, eerste of tweede generatie, over één kam worden geschoren. Via een tweede methode, namelijk een vergelijking tussen verschillende generaties van dezelfde herkomstgroeperingen, wordt deze tekortkoming gedeeltelijk ondervangen. Hiermee wordt als het ware een vergelijking in de tijd gemaakt, zij het dat de gegevens op één moment in de tijd zijn verzameld. Met deze gegevens kan bijvoorbeeld de vraag worden beantwoord hoeveel generaties het in beslag neemt voordat een bepaalde herkomstgroepering een vergelijkbare positie inneemt in het onderwijs of op de arbeidsmarkt heeft met die van autochtone Nederlanders. Overigens zijn ook hier allerlei factoren die de interpretatie van deze ontwikkelingen bemoeilijken.

Een probleem bij vergelijking tussen generaties is bijvoorbeeld de voortdurende vernieuwing van de migrantenpopulatie, waardoor de eerste generatie bestaat uit migranten met een verblijfsduur van enkele maanden tot zelfs veertig jaar. Het lijkt onwaarschijnlijk dat deze eerste generatie een homogene groep vormt waarvan de mate van integratie van de individuele leden vergelijkbaar is en via een overeenkomstig proces tot stand is gekomen. Er zou onder meer ook rekening gehouden moeten worden met de stand van de economische conjunctuur vanaf het moment van binnenkomst. Juist in tijden van laagconjunctuur is het voor nieuwkomers op de arbeidsmarkt lastig om zich een positie te verwerven.

Voor inzicht in conjuncturele ontwikkelingen is onderzoek naar ontwikkelingen over een langere periode noodzakelijk. Daarom noemen we hier ook een derde manier om het proces van maatschappelijke integratie te beschrijven, namelijk een vergelijking van bovengenoemde standen op meerdere tijdstippen. Een autochtone vergelijkingsgroep is van groot belang voor het inzichtelijk maken van conjuncturele ontwikkelingen. Zo kan worden onderzocht of de maatschappelijke integratie toe- of juist afneemt in de loop der tijd. Deze manier van onderzoek geeft enig inzicht in het proces van integratie. Toch zijn er ook kanttekeningen te maken. Als de ontwikkelingen in integratie worden beschreven aan de hand van trends, dan worden deze mede bepaald door de samenstelling van de herkomstcategorieën. Variabelen als leeftijd, geslacht en verblijfsduur beïnvloeden de kansen op maatschappelijke participatie. Daarvoor zou gecontroleerd moeten worden. Daarnaast is de mate waarin sprake is van in- en uitstroom uit de herkomstgroeperingen één van de factoren die de veranderingen in de tijd beïnvloeden. Dat brengt met zich mee dat de vergelijking tussen twee tijdstippen betrekking heeft op deels verschillende individuen.

De hierboven beschreven methoden (standen, standen verbijzonderd naar generatie, trends) leveren derhalve onvoldoende informatie op over het proces van integratie. Alleen als van (een steekproef uit) de mensen die op een bepaald moment een bepaalde mate van integratie hebben bereikt ook de gemaakte keuzes bekend zijn, heeft het zin om voor dit doel deze standen en trends op te maken.

Cohorten nieuwkomers

Om het proces van integratie inzichtelijk te maken, kiezen we in deze rapportage voor de longitudinale methode. Dit houdt in dat een vaste groep individuen, bijvoorbeeld alle allochtonen die in 1998 in Nederland verbleven, gevolgd wordt in de tijd, aan de hand van de eerder beschreven

indicatoren. Zo kan bijvoorbeeld blijken dat een bepaalde herkomstgroep in toenemende mate participeert op de arbeidsmarkt. Behoudens mensen die overlijden of (r)emigreren bestaat de groep die gevolgd wordt uit dezelfde individuen.

Een nadere toespitsing van deze methode op de ontwikkeling van de Integratiekaart is het volgen van cohorten *nieuwkomers*. Daarmee wordt het proces van integratie van een groep in beeld gebracht die min of meer gelijktijdig in Nederland arriveerden. Zo kunnen bijvoorbeeld de nieuwkomers in 1995 worden gevolgd in hun participatie op de arbeidsmarkt, zoals in het onderzoek van Hartog en Zorlu (2003) is gebeurd. Het proces van integratie wordt op deze manier vanaf het moment van aankomst in Nederland in kaart gebracht, zodat de startposities voor wat betreft bekendheid met de nieuwe omgeving vergelijkbaar zijn.

Door een cohort nieuwkomers te volgen kan het proces van integratie vervolgens geëvalueerd worden. Een vergelijking met de ontwikkeling van de gemiddelde participatie op diverse maatschappelijke terreinen geeft een indicatie van de snelheid waarmee de cohorten nieuwkomers dat gemiddelde naderen. Wanneer we bovendien standaardiseren naar een aantal relevante achtergrondvariabelen, zoals leeftijd en sekse, kunnen we nagaan of – en zo ja, met welke snelheid – een naar deze kenmerken gelijke populatie in Nederland genaderd wordt.

Door slechts één cohort nieuwkomers te onderzoeken kunnen echter niet de veranderingen in de tijd worden vastgesteld. Dat manco kan ondervangen worden, wanneer verschillende cohorten nieuwkomers met elkaar worden vergeleken, bijvoorbeeld cohorten nieuwkomers die in 1995 en 1998 immigrerden. Daarmee wordt inzicht geboden of het proces van integratie voor verschillende cohorten nieuwkomers sneller of juist langzamer verloopt.

Al deze analyses kunnen nog verder verfijnd worden door de uitkomsten te controleren voor een aantal relevante achtergrondvariabelen. Daarbij kan men in de eerste plaats denken aan leeftijd, sekse en opleidingsniveau. Deze controles bieden inzicht in de factoren waarmee verschillen in integratie samenhangen.

Bovenstaande methodes stellen verschillende eisen aan benodigde gegevens. De stand van integratie voor herkomstgroepen kan worden onderzocht aan de hand van onderzoek op één meetmoment (dwarsdoorsnedeonderzoek), trends aan de hand van onderzoek op ten minste twee meetmomenten, terwijl voor inzicht in procesmatige ontwikkelingen longitudinale gegevens nodig zijn waarbij voor één categorie mensen op meerdere meetmomenten gegevens worden verzameld. Voor het uitvoeren van controles op achtergrondkenmerken is het bovendien noodzakelijk dat de controlevariabelen eveneens in de databestanden aanwezig zijn. Om voorts gedetailleerd onderscheid te kunnen maken naar bijvoorbeeld herkomstland is bovendien een forse omvang van de gegevens nodig, om de betrouwbaarheid van de resultaten te garanderen.

De databronnen voor alloctonenonderzoek hebben dikwijls grote beperkingen. Enquêtes beperken zich overwegend tot de 'grote vier' (Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen), geven doorgaans een dwarsdoorsnede van de populaties en bevatten daarom geen longitudinale informatie. Daarnaast hebben enquêtes vaak last van een relatief hoge en selectieve non-respons met name onder alloctonen, waardoor de resultaten in meerdere of mindere mate vertekend zijn. De gebruikte registers zoals de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) hebben weliswaar een flinke omvang en geen last van selectieve non-respons, maar bevat slechts een beperkt aantal variabelen waarop gecontroleerd kan worden. In dit onderzoek maken we gebruik van het Sociaal Statistisch Bestand, een reeks gekoppelde bestanden, waarvan de GBA de basis is.²⁹

De beschrijvende statistieken die in de voorgaande paragrafen zijn bediscussieerd, geven slechts een indicatie van de sociaal economische positie van groepen. Deze verschillen kunnen ontstaan door de samenstelling van groepen, naar demografische kenmerken zoals leeftijd, geslacht, woonomgeving (die geassocieerd wordt met *social capital*) of naar *human capital*-accumulatie zoals opleiding en ervaring en hun verblijfsduur in Nederland die het transitie- en aanpassingsproces weergeeft.

Daarvoor schatten we logistische regressies om risico op een uitkering en kans op arbeidsmarktparticipatie te kunnen verklaren vanuit genoemde beschikbare variabelen.

---

²⁹ Voor een beschrijving van de opzet van het SSB, zie: Arts, C.H. en E.M.J. Hoogteijling, 2002, Het Sociaal Statistisch Bestand 1998 en 1999. In: *Sociaal-economische maandstatistiek 2002 no.12* (Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen), blz. 13-21.

2. Beschikbare gegevens: het Sociaal Statistisch Bestand

In het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) zijn een groot aantal registers (onder andere van de belastingdienst, uitkeringsinstanties, IB-groep) per individu gekoppeld aan de GBA. De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) heeft toestemming gegeven om haar Centrale Registratie Vreemdelingen (CRV) is aan het SSB te koppelen, zodat we de betekenis van migratiemotieven voor het integratieproces konden onderzoeken. Het SSB biedt, dankzij deze koppelingen, individuele gegevens van alle inwoners van Nederland over o.a. demografische kenmerken, werk, uitkeringen, inkomen, onderwijs en migratiemotief en over hun onderlinge samenhang. Omdat de verschillende jaargangen ook onderling gekoppeld zijn, ontstaan mogelijkheden voor het longitudinaal volgen van mensen in de verschillende registers. Naast deze registraties worden persoonsenquêtes aan het SSB gekoppeld, zodat ontbrekende gegevens op steekproefbasis worden toegevoegd. We hebben in onze analyses gebruik gemaakt van de jaargangen 1999-2003. De cijfers geven de situatie weer van personen behorende tot de bevolking van Nederland op een vaste dag in het betreffende jaar, namelijk de laatste vrijdag van september.

Aan het gebruik van registergegevens kleven voor- en nadelen. Weliswaar zijn registers in het algemeen integraal en treden er daarom geen steekproeffouten op en is er geen probleem met selectieve non-respons, de kwaliteit van de administratieve informatie is niet altijd voldoende. Daarnaast zijn niet alle theoretisch gewenste variabelen op basis van registerinformatie te operationaliseren. De kwaliteit van de informatie wordt binnen het SSB vergroot door de gegevens die afkomstig zijn uit verschillende bronnen met elkaar te confronteren. Daardoor worden fouten opgespoord, die vervolgens worden gecorrigeerd. Een overzicht van deze methode en de aanpassingen die worden uitgevoerd is beschreven in Arts en Hoogetijling (2002). De kwaliteit van de gebruikte variabelen uit het SSB is daarom hoog, met uitzondering van de variabele opleidingsniveau die, afkomstig uit een nog niet opgenomen bron, los aan het SSB is gekoppeld.

3. Beschikbare gegevens: Het Herkenningsdienstsysteem (HKS)

Het Herkenningsdienstsysteem (HKS) is een landelijk dekkend systeem dat sinds 1986 door de politie gebruikt wordt om gegevens over verdachten te registreren. Het bevat zowel de aangiftegegevens van misdrijven als de persoonsgegevens van de verdachten daarvan. Tegen een verdachte kunnen in een jaar een of meerdere processen-verbaal zijn opgemaakt. Op zijn beurt kan een proces-verbaal weer meerdere delicten bevatten. Opgenomen worden personen opgenomen die minimaal 12 jaar zijn en tegen wie als verdachte proces-verbaal is opgemaakt. Het HKS bevat informatie over bijvoorbeeld het delict, maar ook persoonskenmerken van de verdachte als geboortedatum, geslacht, geboorteland en nationaliteit.

Natuurlijk heeft het HKS ook zijn beperkingen. Daarvan dient de gebruiker van de informatie zich bewust te zijn. Het HKS levert geen complete beschrijving van de criminaliteit in Nederland. De daders die niet gepakt zijn, delicten waarvan geen proces-verbaal is opgemaakt of de delicten die onbekend blijven bij de politie worden niet geregistreerd. Daarnaast betreffen de gegevens verdachten en geen veroordeelden. Het kan zijn dat een deel van de verdachten toch geen dader is en dat de uitkomsten vertekent.

Verder ontbreken de zogenaamde Halt-afdoeningen. Dit is een voorwaardelijk politiesepot, toegepast onder verantwoordelijkheid van het OM. Een door de officier van justitie aangewezen opsporingsambtenaar stelt aan een jeugdige verdachte die bekend voor om, in plaats van toezenden van het proces-verbaal aan de officier van justitie, deel te nemen aan een Halt-project. Het gaat daarbij om relatief lichte delicten die voor de eerste keer door een verdachte worden gepleegd. In totaal gaat het om ongeveer 20 000 afdoeningen op jaarbasis. In 2002 werden er rond de 18 000 zaken via Halt afgedaan. Daarvan is een kleine 70% een misdrijf en voor het overige overtredingen. Halt-jongeren behoren niet tot een uitzonderlijke probleemgroep. Meestal zitten ze nog op school, spijbelen weinig, gebruiken niet of nauwelijks drugs en wonen nog thuis (Wang, Aten, Kruissink, Bouwers & Blom, 2003, blz. 136-137; Halt Net, 2004).

Hoewel hier weinig gegevens over bekend zijn is het vermoeden dat autochtonen iets oververtegenwoordigd zijn bij de Halt-afdoeningen en in ieder geval minder ondervertegenwoordigd dan bij de opgemaakte processen-verbaal zoals die in HKS voorkomen. Als dat het geval is, dan

worden de verschillen tussen autochtonen en allochtonen overschat. De autochtonen blijken ongeveer in gelijke mate voor te komen bij de HALT-afdoeningen als in de bevolking in Nederland. Bijna de helft van de misdrijven van autochtone 12-17-jarigen wordt via HALT afgedaan. Daarbij moet wel aangetekend worden dat een deel van de HALT-afdoeningen geen misdrijven maar overtredingen betreft. De onderscheiden allochtone categorieën zijn vrijwel allemaal onder- of evenredig vertegenwoordigd in de HALT-afdoeningen als we dat afzetten tegen de bevolking in Nederland. Er is echter één categorie oververtegenwoordigd en dat zijn de Marokkaanse jongeren, maar die oververtegenwoordiging is minder groot dan de oververtegenwoordiging van hen bij de verdachten uit de HKS. Het aandeel HALT-afdoeningen in de misdrijven ligt bij Marokkanen nog altijd niet hoger dan 20% en is daarmee aanzienlijk lager dan bij de autochtonen. Ook bij de andere herkomstgroeperingen is het aandeel HALT-afdoeningen in het algemeen aanzienlijk lager dan bij autochtonen.

4. Privacybewaking CBS

Het CBS stelt statistische gegevens samen uit een groot aantal verschillende registratieve bronnen en enquêtes waarin privacygevoelig materiaal voorkomt. Daarom besteedt het CBS veel aandacht aan de beveiliging van deze gegevens. Dit is bij gegevens over kwetsbare bevolkingsgroepen als allochtonen wellicht nog belangrijker dan gewoonlijk. In de wet op het Centraal bureau voor de statistiek van 20 november 2003 is verankerd dat alle administratieve, technische en logistieke maatregelen zijn genomen die voor de bescherming van vertrouwelijke gegevens noodzakelijk is. De belangrijkste maatregelen zijn:

- De gebouwen van het CBS zijn alleen toegankelijk voor mensen die daartoe bevoegd zijn. Dit is geregeld door het uitgeven van toegangspassen en bewakingspersoneel dat toeziet op de juiste toepassing hiervan. Bezoekers van het CBS-gebouw die geen toegangspas hebben worden door CBS-ers bij de ingang opgehaald en na afloop van het bezoek ook weer teruggebracht.
- Het computernetwerk is afgesloten van het Internet, zodat het niet mogelijk is om in het netwerk van het CBS in te breken.
- De medewerkers van het CBS die met individuele gegevens werken hebben allen een verklaring ondertekend waarin zij plechtig beloven dat zij de vertrouwelijkheid van de gegevens niet zullen schenden. Indien zij dat toch doen kan dat per direct ontslag betekenen.
- Als een bron met statistische gegevens het CBS bereikt worden deze eerst gesplitst in de direct identificerende gegevens (zoals sofi-nummer, A-nummer, geboortedatum, geslacht, postcode, huisnummer) en de overige statistisch inhoudelijke gegevens. De mensen die zich bezig houden met het koppelen van de gegevens hebben alleen toegang tot de direct identificerende gegevens om koppelsleutels toe te kennen. Deze koppelsleutels zijn betekenisloze willekeurige nummers die alleen voor intern CBS-gebruik zijn bedoeld. Omdat alle bronnen voorzien worden van deze koppelsleutel, is het mogelijk om bronnen onderling aan elkaar te koppelen.
- De mensen die de statistische gegevens analyseren en daaruit overzichten samenstellen hebben alleen toegang tot de statistisch inhoudelijke gegevens en ook alleen die gegevens die ze voor hun eigen werk nodig hebben. Dit is geregeld door een systeem van autorisaties waarin de toegangsrechten voor medewerkers zijn vastgelegd. Dit betekent dat zij niet de beschikking hebben over de direct identificerende gegevens.
- Om te voorkomen dat individuele gegevens via de e-mail naar derden worden gezonden, hebben mensen die met privacygevoelige gegevens werken geen rechten om bestanden in hun e-mail te verzenden.

5. Documentatie bij de tabellen die zijn samengesteld in het kader van Integratiekaart 2005

Bij het samenstellen van de tabellen zijn de volgende CBS-definities gebruikt voor het kenmerken van de verschillende bevolkingsgroepen:

Autochtonen

Personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.

Allochtonen

Personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Eerste generatie allochtonen

In het buitenland geboren personen met ten minste één in het buitenland geboren ouder

Tweede generatie allochtonen

In Nederland geboren personen met ten minste één in het buitenland geboren ouder.

Westerse allochtonen

Allochtonen met als herkomstgroepering Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Indonesië of Japan.

Niet-westerse allochtonen

Allochtonen met als herkomstgroepering Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië met uitzondering van Indonesië en Japan.

Herkomstgroepering

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van zichzelf. Van een in het buitenland geboren allochtoon wordt zijn of haar geboorteland beschouwd als het land van herkomst. Van een in Nederland geboren allochtoon wordt het geboorteland van de moeder beschouwd als het land van herkomst, indien de moeder niet in Nederland is geboren. Indien betrokkene alsmede diens moeder in Nederland zijn geboren, dan wordt het geboorteland van de vader beschouwd als het land van herkomst.

Slagingspercentages voortgezet onderwijs

De slagingspercentages zijn alleen gegeven voor groepen groter of gelijk aan 50 examenkandidaten.

Slagingspercentage:

Het percentage geslaagden van het totaal aantal afgewezen en geslaagde examenkandidaten.

VWO

Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs.

Binnen het vwo kunnen drie verschillende schooltypen worden onderscheiden: het gymnasium, het atheneum en het lyceum.

In deze tabel is het aantal kandidaten voor deze verschillende schooltypen niet afzonderlijk opgenomen.

Het aantal kandidaten voor het eindexamen vwo is exclusief het internationale baccalaureaat.

HAVO

Hoger algemeen voortgezet onderwijs.

Het aantal kandidaten voor het eindexamen havo is exclusief de engelse stroom.

MAVO (en vmbo-theoretisch en -gemengd)

Middelbaar algemeen voortgezet onderwijs.

Vanaf het schooljaar 1994/'95 is het mogelijk een gemengd diploma mavo/vbo te behalen. In deze tabel is het gecombineerde mavo/vbo niet apart opgenomen. Kandidaten voor het gecombineerde eindexamen mavo/vbo zijn geteld als kandidaten voor het eindexamen mavo.

Het aantal kandidaten voor het eindexamen mavo is exclusief de vrije school.

Vanaf schooljaar 2002/'03 is het niet meer mogelijk om een mavo diploma te halen. Vanaf dat jaar wordt de mavo-categorie voortgezet door de vmbo-theoretische leerweg (inclusief lwoo) en de vmbo-gemengde leerweg (inclusief lwoo) samen te nemen.

VBO (en vmbo-kaderberoeps —en basisberoeps)

Vorbereidend beroepsonderwijs inclusief leerwegondersteunend onderwijs.

Cijfers voor het vbo zijn inclusief het lwoo (leerweg ondersteunend onderwijs). Vanaf het schooljaar 1994/'95 is het mogelijk een gemengd diploma

mavo/vbo te behalen. In deze tabel is het gecombineerde mavo/vbo niet apart opgenomen. Kandidaten voor het gecombineerde eindexamen

mavo/vbo zijn geteld als kandidaten voor het eindexamen mavo.

Het aantal kandidaten voor het eindexamen vbo is exclusief de landbouwopleidingen en exclusief het nautisch onderwijs.

Vanaf schooljaar 2002/'03 is het niet meer mogelijk om een vbo diploma te halen. Vanaf dat jaar wordt de vbo-categorie voortgezet door de vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg (inclusief lwoo) en de vmbo-basisberoepsgerichte leerweg (inclusief lwoo) samen te nemen.

TECHNISCHE BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEK

Methode:

De gegevens over slagingspercentages zijn gebaseerd op het examenresultatenregister (ERR) van de inspectie van het onderwijs, verzameld door de Informatie Beheergroep (IB-Groep). Dit register bevat de examengegevens van circa 90 procent van de totale groep eindexamenkandidaten. De gegevens over de herkomstgroepering komen uit de Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens (GBA). De gegevens uit beide bestanden zijn samengevoegd en opgehoogd tot de totale populatie eindexamenkandidaten.

Populatie:

Het voortgezet onderwijs dat in de tabellen wordt behandeld, betreft uitsluitend door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen gesubsidieerd voltijdonderwijs. Het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) en het onderwijs gesubsidieerd door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij zijn dus buiten beschouwing gelaten. Leerlingen die zich hebben teruggetrokken en staatsexamenkandidaten zijn buiten beschouwing gelaten.

Nauwkeurigheid en betrouwbaarheid:

Aangezien de gegevens zijn gebaseerd op een registratie die zo'n 90% van het totaal beslaat, is de statistische onnauwkeurigheid over het geheel genomen vrij klein. Er kunnen systematische afwijkingen optreden doordat de groep die wordt gemist, selectief is. We verwachten een mogelijke selectiviteit naar herkomstgroepering door een selectief koppelrendement. Het absolute aantal allochtonen kan hierdoor iets onderschat zijn. Een andere selectiviteit is dat het aantal 15-jarigen is ondervertegenwoordigd. Van deze leerlingen is het koppelpercentage lager omdat de sofi-nummers minder zijn gevuld. Het komt met name voor bij de mavo en in mindere mate bij de vbo.

Gebruikte databronnen:

Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens

Examenresultaten register, inspectie van het onderwijs

Werk en uitkering

Extra aandachtspunt bij tabellen van Hoofdstuk 5:

Tussen de verschillende categorieën kan overlap bestaan. Zo bestaat de groep ondernemers plus directeurs NV/BV uit alle zelfstandigen en een gedeelte van de werknemers (nl. de Directeurs NV/BV en Directeur-Groootaandeelhouders). Alle personen worden meegerekend bij elke categorie waarin men voorkomt. Een werknemer met een uitkering wordt dus zowel in de categorie *werknemers* als de categorie *Met uitkering* meegerekend.

De percentages zijn alleen gegeven voor bevolkingsgroepen groter of gelijk aan 100 personen.

Verblijfsduur:

Het verblijf van een persoon in Nederland in jaren vanaf de laatst bekende datum van vestiging van deze persoon in Nederland. Deze variabele is alleen van toepassing op de 1^e generatie allochtonen, die tenslotte niet in Nederland geboren is, maar hier later is gevestigd.

Ondernemer:

De persoon is ondernemer (zelfstandige en/of directeur-grotaandeelhouder (DGA)) en/of directeur NV/BV.

Uitkeringen:

Bij de uitkeringen wordt het volgende onderscheid gemaakt:

ABW:

Personen met inkomsten uit een bijstandsuitkering. Deze uitkeringen worden verstrekt op grond van de Algemene Bijstandswet (ABW).

AO:

Personen met inkomsten uit een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Deze uitkeringen worden verstrekt op grond van de WAO, WAZ of Wajong.

WAO = Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering

WAZ = Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen

Wajong = Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten

WW

Personen met inkomsten uit een werkloosheidsuitkering. Deze uitkeringen worden verstrekt op grond van de Werkloosheidswet (WW).

Overige uitkeringen:

Personen met inkomsten uit andere uitkeringen dan de WAO, WAZ, Wajong, WW en ABW. Andere uitkeringen zijn bijvoorbeeld Wachtgeld en uitkeringen op grond van de Ziektewet, de IOAW en de IOAZ.

IOAW = Wet Inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte werkloze Werknemers

IOAZ = Inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte gewezen Zelfstandigen

Zelfstandige:

Voor de verslagjaren 1999 en 2000 zijn de aantallen zelfstandigen gebaseerd op definitieve belastingaanslagen. Vanaf verslagjaar 2001 worden de aantallen zelfstandigen gebaseerd op belastingaangiften. Doordat op het moment van waarnemen nog niet alle zelfstandigen aangifte hebben gedaan, worden de ontbrekende zelfstandigen waargenomen via andere registraties van de Belastingdienst.

TECHNISCHE BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEK

Methode:

De cijfers over werk en uitkering zijn samengesteld vanuit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Het SSB bevat gegevens over alle personen, banen en uitkeringen in Nederland die op micro-niveau aan elkaar relateerbaar zijn. Hiervoor zijn gegevens over personen uit registraties en enquêtes op micro-niveau gekoppeld en waar nodig consistent gemaakt. Een belangrijke doelstelling van het SSB is om een gegevensbestand samen te stellen dat een samenhangende, consistente beschrijving geeft van een aantal aspecten van de bevolking van Nederland.

Bij het bepalen van aanvangs- en beëindigingsdatums van banen en uitkeringen is binnen het SSB gekozen voor het betalingsconcept. Een baan of uitkering telt in deze optiek mee als er daadwerkelijk betalingen hebben plaatsgevonden. Dit kan verschillen opleveren met statistieken die een uitkering of baan weergeven wanneer deze is ingevoerd in de administratie (registratiebasis) of wanneer er rechten op uitbetaling zijn (transactiebasis).

De cijfers in de tabellen geven de situatie weer van personen behorende tot de bevolking van Nederland op een vaste dag in het betreffende jaar, namelijk de laatste vrijdag van september. Dit peilmoment heeft weinig last van dagfluctuaties en seizoensinvloeden in aantallen uitkeringen en

banen, waardoor de cijfers over de jaren heen goed vergelijkbaar zijn. Voor de bepaling van de leeftijden is de leeftijd per ultimo september genomen.

Populatie:

De totale geregistreerde bevolking in Nederland van 15 tot 65 jaar.

Betrouwbaarheid:

De gegevens waarop de cijfers uit deze tabellen gebaseerd zijn, waren integraal beschikbaar.

Een uitgebreide beschrijving van de opzet van het SSB kunt u vinden in:

Arts, C.H. en E.M.J. Hoogteijling, 2002, Het Sociaal Statistisch Bestand 1998 en 1999. In: Sociaal-economische maandstatistiek 2002 no.12 (Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen), blz. 13-21.

Huwelijken

De percentages zijn alleen gegeven wanneer er binnen de desbetreffende bevolkingsgroep 25 of meer huwelijken zijn gesloten.

Huwelijken met een autochtone partner:

Er wordt gekeken naar alle gesloten huwelijken van allochtonen in het betreffende jaar, dus ook naar huwelijken van allochtonen die pas rondom of na het huwelijk in Nederland zijn komen wonen.

Huwelijken waarbij de partner uit het herkomstland overkomt:

Er wordt gekeken naar gesloten huwelijken in het betreffende jaar van tweede generatie allochtonen en van eerste generatie allochtonen die in elk geval al het hele voorafgaande jaar aan het huwelijksjaar in Nederland woonden. Het huwelijk wordt gerekend als een huwelijk waarbij de partner uit het buitenland overkomt, wanneer de partner tussen één jaar voor het huwelijksjaar en twee jaar na het huwelijksjaar in Nederland gevestigd is.

Verblijfsduur:

Het verblijf van een persoon in Nederland in jaren vanaf de laatst bekende datum van vestiging van deze persoon in Nederland. Deze variabele is alleen van toepassing op de 1e generatie allochtonen, die tenslotte niet in Nederland geboren is, maar hier later is gevestigd.

TECHNISCHE BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEK

Methode:

De cijfers over huwelijken zijn gebaseerd op informatie die het CBS ontvangt uit de Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens (GBA). Het betreft met elkaar gehuwde personen die samen op één adres wonen en waarvan het huwelijk in het betreffende jaar is gesloten. Het duurt vaak een tijd voordat allochtone (al dan niet gemengde) paren samen op één adres kunnen gaan wonen. Als iemand een partner uit een niet-westers buitenland huwt duurt het gauw een jaar of zelfs langer voordat ze ook daadwerkelijk kunnen gaan samenwonen. Om deze reden zijn de cijfers over 1999 gebaseerd op de stand van het GBA op 1 januari 2002, de cijfers over 2000 op de stand van het GBA op 1 januari 2003 en de cijfers van 2001 op de stand van 1 januari 2004.

In alle tabellen worden de gegevens over huwelijken apart weergegeven voor mannen en vrouwen.

Gebruikte databron:

Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens

Wijken

Tabel 7.3 met daarin de variabele *percentage niet-westerse allochtonen in buurt* bevatten alleen gegevens over personen (alle leeftijden) die in buurten met 50 of meer inwoners wonen.

Onthullingsrisico

Tenzij anders aangegeven in de toelichting bij de specifieke tabellen, zijn percentages van gegevens over personen niet weergegeven wanneer de betreffende cel minder dan 10 waarnemingen bevatte of wanneer de complementerende cel minder dan 10 waarnemingen bevatte.

